

”Ei Facebook oo mikään hyväntekeväisyyslaitos”

Yksityisyysparadoksi ja nuorten käsityksiä datankeruusta

Joona Päätaalo
Pro gradu -tutkielma
Mediatutkimus
Turun yliopisto
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Helmikuu 2020

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Tiivistelmä

Tämä tutkimus perehtyy siihen, miten nuoret suhtautuvat henkilödatan keräämiseen ja verkon yksityisyyteen. Lähtökohtana toimii yksityisyysparadoksin käsite sekä mielenkiinto sitä selittäviin tekijöihin. Alkuperäisen hypoteesin mukaan kvantitatiiviset aineistot ovat tähän mennessä tuottaneet vääristynyttä dataa negatiiviseksi leimautuneesta aihepiiristä ja kvalitatiivisin metodein saataisiin luotettavampia tutkimustuloksia.

Tätä tutkimusasetelmaa lähdetään selvittämään menetelmätriangulaation avulla ja eri metodein tuotettuja aineistoja vertaamalla. Tällä pyritään löytämään selityksiä yksityisyysparadoksille ja olemassa olevalle ristiriitaiselle tutkimustiedolle ihmisten huolista. Tutkimusta pohjustava kirjallisuuskatsaus on siis sinänsä jo itsessään yksi aineisto, jossa vertaillaan kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia tutkimustuloksia keskenään. Tämän rinnalla tutkimuksen oma empiirinen aineisto koostuu 16-21 -vuotiailla lukiolaisilla teetetyistä lomaketutkimuksesta sekä osalle vastaajista teetetyistä ryhmähaastatteluista.

Näitä kolmea aineistoa vertailemalla kävi selväksi, että käytetty menetelmä todellakin vaikuttaa saatuihin tuloksiin, ja että kvantitatiiviset menetelmät soveltuvat vain hyvin pinnallisten ja yksiselitteisten asioiden tutkimiseen. Huolen sekä yksityisyysparadoksin moniulotteisista ja yksilöllisistä vaikutussuhteista löytyi kuitenkin syitä sille, miksi havaitut eivät aina implementoidu toimintaan. Nämä syyt jakautuivat neljään kategoriaan: tietoinen vaihtokauppa, sosiaalinen ja yhteiskunnallinen paine, vaikuttimet päätöksentekoprosesseissa sekä tutkimusten metodologia. Lisävarmuutta löytyi myös sille, että oikeasti huolissaan ollaan vähemmän kuin mitä monista tutkimuksista saatetaan lukea.

Sisällys

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuskysymykset	1
1.2 Tutkimuksen tausta ja hypoteesit	2
1.3 Metodi	4
1.4 Teoria ja keskeiset käsitteet	6
1.4.1 Yksityisyysparadoksi	6
1.4.2 Julma optimismi	8
2 TILASTODATAA JA AIHEEN AIEMPAA KÄSITTELYÄ	9
2.1 Huolta ja suuria numeroita: kvantitatiivisia lähestymisiä	9
2.2 Moniäänisyyttä ja -tahoisuutta: kvalitatiivisia lähestymisiä	13
2.3 Teorioita yksityisyysparadoksin selitykseksi	17
2.4 Johtopäätöksiä	19
3 KVANTITATIIVISEN AINEISTON ANALYYSI	22
3.1 Asioiden väliset yhteydet eivät yksinkertaisia	22
3.2 Omalla kontrollilla on rajansa	26
3.3 Luottamus riippuu dataa keräävästä tahosta	29
3.4 Oman yksityisyyden suojelua	30
3.5 Johtopäätöksiä	32
4 KVALITATIIVISEN AINEISTON ANALYYSI	35
4.1 Oppilaiden käsityksiä datankeruusta	36
4.1.1 Hyötyjä ja haittoja	36
4.1.2 Datankeruun leimautuminen?	40
4.2 Asenteet, huolet ja toiminta	42
4.3 Yksityisyysparadoksin syitä avaamamassa	47
4.4 Mielipidemuutoksia	51
5 LOPUKSI	55
Lähteet	59

Liitteet

Liite 1: Kyselylomake

Liite 2: Haastattelurunko

1 Johdanto

Tällä vuosituhannella teknologian kehitys on ollut entisestään kiihtyvää ja yhä useammat arjen toiminnot ovat siirtyneet internetiin. Internetistä on tullut meille kaikkialla ja koko ajan läsnä oleva ilmiö ja samaan aikaan ovat kehittyneet digitaalisten henkilötietojen keräämisen teknologiat, joita hyödyntävät useat internetin kaupalliset ja julkiset toimijat. Henkilödatan kerääminen mahdollistaa meille koko ajan yksilöllisempiä internet-palveluja, uudenlaisia teknologisia sovellutuksia sekä muita etuja, mutta toisessa vaakakupissa painaa yksilöiden yksityisyydensuoja.

Monilla on herännyt huolia oman yksityisyyden menettämisestä datankeruun myötä, mutta silti vaikuttaa, että monikaan ei juuri muuta omia internetin käyttötottumuksiaan oman yksityisyyden parantamiseksi. Tutkimuksissa tätä asetelmaa on kutsuttu yksityisyysparadoksiksi (esim. Barnes 2006, Gerber & al. 2018) ja tämän tutkielman tarkoitus on syventyä tämän paradoksin syy-seuraussuhteisiin muutaman hypoteesin kautta. Kohderyhmäksi on valittu nuoret, sillä yhtäältä he käyttävät nettiä eniten ja heillä on sen käyttöön sosiaalista ja kulttuurista painetta, mutta toisaalta heillä on pääsääntöisesti myös vanhempia enemmän tietoteknisiä valmiuksia reagoida potentiaaliseen huoleen yksityisyyden toteutumisesta. Hyödynnän tutkimuksessani samoille informanteille kohdistettuja kyselyjä ja haastatteluja ensisijaisesti laadullisen aineiston keräämiseksi sekä fenomenografiaa sen analysoimiseksi.

Tässä johdantoluvussa käyn läpi tutkimuskysymyksiäni, hypoteesejäni ja käyttämiäni käsitteitä ja teorioita. Toisessa luvussa aloitan hypoteesieni tutkimisen kirjallisuuskatsauksella aiempaan aihetta koskevaan tutkimukseen. Tämän jälkeen siirryn kerätyn aineiston analyysiin, eritellessäni kolmannessa luvussa määrällistä aineistoani ja neljännessä luvussa laadullista aineistoani. Viidennessä luvussa kokoon yhteyksiä kolmen aiemman käsittelyluvun tuottamien havaintojen väliltä sekä arvioin tutkimuksen onnistumista ja mahdollisia jatkotutkimusten suuntauksia.

1.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimusten nähdään laajalti osoittavan, että ihmiset ovat huolissaan omasta yksityisyydestään internetissä (esim. Pew Research Center 2014, Euroopan komissio 2019). Rationaalinen seuraus tästä huolesta olisi siihen reagoiminen pyrkimällä parantamaan yksityisyyttään, esimerkiksi muuttamalla omia toimintamallejaan internetiä

käytettäessä. Tutkimukset kuitenkin osoittavat myös, että ihmiset eivät juurikaan tee asioita yksityisyyttään parantaakseen (esim. Taddicken 2012, Barth 2017).

Kun käsillä on tällainen näennäinen ristiriita tai epäjohdonmukaisuus kahden faktana esitetyn asian välillä, on olemassa vain kaksi vaihtoehtoa: joko toinen näistä faktoista on väärä tai sitten ne eivät ole toisiaan poissulkevia asioita, jolloin vallitsee samanaikainen totuus. Tämän tutkimuksen ja yksityisyysparadoksin kontekstissa nämä vaihtoehdot tarkoittaisivat jompaakumpaa seuraavista:

- Joko väite ihmisten huolestuneisuudesta tai huoleen reagoimattomuudesta ei pidä paikkansa, tai
- huoli sekä siihen reagoimattomuus molemmat toteutuvat, minkä irrationaalisuutta selittää jokin ulkoinen tekijä.

Tutkimuskysymykseni keskittyvät näiden kahden vaihtoehdon ympärille kohdentuen nuoreen ikäluokkaan, kuten edellä todettua. Keskeisimmät tutkimuskysymykseni ovat siis:

- Kuinka huolissaan nuoret ovat datankeruusta ja yksityisyydestään internetissä?
- Tekevätkö nuoret mitään yksityisyytensä eteen?
- Jos nuoret ovat huolissaan ja eivät reagoi huoleen, mikä selittää tätä?

Viimeistä kysymystä täsmentävät esimerkiksi seuraavat kysymykset: Tuntuuko nuorista, että yksityisyys on menetetty jo, tai että dataa kerätään joka tapauksessa eivätkä he voi asialle mitään? Tuntuuko nuorista, että heidän on pakko uhrata yksityisyytensä ollakseen tai saadakseen jotain kulttuurisesti tai sosiaalisesti ”pakollista”? Näiden kysymysten kautta pyrin ymmärtämään yksityisyysparadoksia ja löytämään sille selittäviä tekijöitä.

1.2 Tutkimuksen tausta ja hypoteesit

Yksityisyysparadoksia ilmiönä on selitetty monista eri näkökulmista, mutta vallitsevaa konsensusta syy-seuraussuhteista ei ole. Tämä tutkimus on toteutettu, jotta ymmärrys aiheesta voisi lisääntyä ja eri näkökulmien välinen punainen lanka vahvistua. Tämäkään tutkimus tuskin tarjoaa lopullisia ja absoluuttisia vastauksia tähän yli vuosikymmenen tutkijoita mietityttäneeseen mysteeriiin, mutta tarkoituksena on löytää yhteistä suuntaa eri näkökulmille ja haastaa yksityisyysparadoksia sellaisena kuin se tällä hetkellä nähdään. Avaan seuraavaksi hypoteesejani ja tutkimuslähtökohtiani toisaalta tiedostaakseni

mahdolliset tuloksia johdattelevat ennakkoasenteet, ja toisaalta perustellakseni tutkimusprosessiani kokonaisuudessaan.

Kirjoitin kandidaatintutkielmani (Päätaalo 2018) nuorten suhtautumisesta datankeruuseen ja sain mielenkiintoisia tutkimustuloksia, joista kypsyneet hypoteesit saivat alulle tämän yksityisyysparadoksin käsittelyn. Tutkimuksessani keskustelin nuorten kanssa huolesta, välinpitämättömyydestä ja myönteisyydestä datankeruuta kohtaan ja tein havainnon, että aiheeseen syvennyttäessä keskustelijoiden käsitys omasta suhtautumisestaan muuttui ja täsmentyi aluksi ilmaistusta ”mututuntumasta”. Kirjallisuuskatsausta tehdessäni taas olin pannut merkille, että määrälliset tutkimukset vaikuttivat tuottavan pääsääntöisesti laajamittaista huolestuneisuutta tukevia tuloksia, kun taas laadulliset tutkimukset ilmaisivat enemmän yksilöiden välinpitämättömyyttä tai jopa huolen puuttumista.

Näistä havainnoista syntyi alkuperäinen hypoteesini siitä, että *käytettävä tutkimusmetodi vaikuttaa tutkimustuloksiin* erilaisesta itsereflektion syvyydestä johtuen. Tähän liittyvän toisen hypoteesini mukaan populaarikulttuurin ja tiedotusvälineiden datankeruusta antaman kuvan vuoksi *datankeruu ilmiönä on voinut leimautua negatiiviseksi tai jopa pahaksi asiaksi*. Esimerkiksi tositapahtumiin perustuva elokuva *Snowden* (USA, 2016) esittää dataa keräävän NSA:n ja Yhdysvaltain hallituksen tahoina, joilta sankarihahmo Edward Snowden pelastaa maailman. Tv-sarja *Black Mirror* (Iso-Britannia, 2011-) tarjoilee useita dystopioita, jotka perustuvat siihen, että meistä tiedetään kaikki. Tiedotusvälineissä taas on viime vuosina mässäilty Snowden-kohun lisäksi muun muassa Cambridge Analytica -kohulla (Aamulehti 2018) sekä muilla yksityisyyskandaaleilla. Kun moni saattaa unohtaa mitä hyviä puolia datankeruulla on, näitä mielikuvia vasten on helppo kuvitella datankeruuseen kytkeytyvä yleinen huolen konnotaatio. Tämä ei kuitenkaan välttämättä perustu todelliseen huoleen: kyselytutkimuksen ”oletko huolissasi henkilödatan keräämisestä” -kysymykseen vastaa helposti yleistä mielikuvaa mukaillen pinnallisen myöntävästi, sen enempää ajattelematta mitä mieltä oikeasti on. Enemmän itsereflektiota vaativassa haastattelussa taas moni saattaakin huomata, ettei ”huoli” taidakaan omalla kohdalla olla niin voimakasta. Esa Sirkkunen ja Paula Haara (2017) huomioivat tämän metodien vaikuttavuuden tuloksiin toteamalla kyselytutkimusten tulosten olevan aina tulkinnanvaraisia. Leimautumisen hypoteesia tukee myös heidän toteamuksensa, että vastaajien arviot esimerkiksi Googlen ja Facebookin luotettavuudesta perustunevat pikemminkin vallitseviin mielikuviin kuin tietoon. (Sirkkunen & Haara 2017; 67, 73.)

Edellä kuvatun hypoteesin toteutuminen täydellisenä todellisen huolen puuttumisena tarkoittaisi lähtöoletusten virheellisyyttä yksityisyysparadoksia koskien, mutta jo pikaisella päättelyllä on todettavissa, että aivan näin mustavalkoisesta asiasta tuskin on kyse. Alkuperäinen hyvin naiiviksi osoittautunut ajatukseni todellisen huolen puuttumisesta muuntui jo tutkimuksen alkuvaiheilla hypoteesiksi siitä, että edellä kuvatuista metodologisista syistä todellisen huolen määrä on *pienempi* kuin kvantitatiiviset tutkimukset antavat olettaa. Tämä voi olla yksityisyysparadoksia selittävä *osasy* yhtenä näkökulmana ilmiön tutkimukseen.

Mikäli siis – huolen asteesta riippumatta – on kyse kahdesta todesta väittämästä, joiden välillä ei ole ensinäkemällä rationaaliselta vaikuttavaa syy-seuraussuhdetta, ollaan samojen kysymysten äärellä kuin muissakin aihetta koskevissa tutkimuksissa. Tähän irrationaalisen käyttäytymisen syiden etsintään tämä tutkimus tarjoaa muutamia hypoteeseja ja lähtökohtia. Käyn kirjallisuuskatsauksessa lyhyesti läpi kahdeksan teoriaa, joilla yksityisyysparadoksia on toistaiseksi selitetty (Gerber & al. 2018). Uskoakseni jokaisella näistä näkökulmista on annettavaa tarkasteltaessa ilmiötä, joka on uskoakseni moniulotteisempi ja vaikeammin lähestyttävämpi kuin mitä sen usein ilmaistaan olevan. Selitystä tulee etsiä samanaikaisesti monesta näkökulmasta, ja tässä tutkimuksessa korostuvat metodologisten syiden lisäksi sosiaaliset ja kulttuuriset syyt.

Tutkimuksissa on esimerkiksi ilmennyt ihmisten kokevan olevansa ”ota tai jätä”-tilanteessa, tai että he eivät voi mitään datankeruulle (esim. Murumaa-Mengel & al. 2014, Sirkkunen & Haara 2017). Tällöin kyseessä voisi olla ”datankeruuseen suostumiseen pakottamista” tai sille alistumista huolestuneisuudesta huolimatta, tai koska ”vahinko on jo tapahtunut”. On mielenkiintoinen kysymys, missä määrin tällainen ”alistuminen” on pakotettua ja missä määrin tietoista vaihtokauppaa yksityisyyden ja joidenkin muiden arvojen välillä. Monia sosiaalisia ja kulttuurisia syitä selittäisi myös Lauren Berlantin (2011) julman optimismin teorialla perusteltu psykologinen kyvyttömyys lopettaa jonkin sellaisen tekemistä, minkä tiedostaa olevan itselle haitallista.

1.3 Metodi

Hypoteesini kannalta keskeistä on vertailla eri tutkimusmetodien tuottamia tuloksia, joten aion Kennedyn ja muiden (2015) tavoin hyödyntää menetelmätriangulaatiota, joka tarkoittaa tässä tapauksessa kahden eri metodin käyttöä aineiston keruussa. Aiemmin

kuvaamani ”mututuntuman” ja harkitumman mielipiteen erottamiseksi aloitin informanttien haastattelun kyselylomakkeella (Liite 1), minkä jälkeen jatkoin vastaajista poimitun otannan kanssa teemahaastatteluun, jonka toteutin ryhmähaastatteluna (Liite 2). Hypoteesiani tutkimusmetodien vaikuttavuuteen liittyen tutkin oman aineistoni lisäksi jo kirjallisuuskatsauksen kautta.

Kyselyssä (ks. esim. Vilkkä 2007) myötäilin vastaavissa eurooppalaisissa tutkimuksissa käytettyjä kysymyksenasetteluja (Murumaa-Mengel & al. 2014, Sirkkunen 2015, Euroopan komissio 2019), jotta omat hypoteesini eivät muodostaisi kysymyksistä omien hypoteesieni suuntaan johdattelevia, ja toisaalta jotta epäilemäni pinnallinen vastaaminen ja käytettyjen kysymysten mahdollinen johdattelevuus voisi paljastua. Kyselyn tuottamat tulokset eivät edusta tutkimuksessani tilastollista merkitsevyyttä eivätkä vastaajan todellisia asenteita, vaan hänen itsestään kuvittelemiaan asenteita, ja toimivat siten lähtökohtaisesti vain vertailupohjana haastattelujen tuottamaan aineistooni.

Teemahaastattelu sopii asenteiden kartoittamiseen metodina kyselyjä paremmin. Tämän toteaa myös Monica Taddicken (2012, 259): hänen mukaansa laadullinen menetelmä mahdollistaa yksilön omien mielipiteiden ja käsitysten määrittämisen ja interaktiivisissa ryhmähaastatteluissa päästään vieläpä käsiksi ja sanallistamaan jopa tiedostamattomia ja piilotettuja asenteita ja motiiveja. Nämä tiedostamattomat asenteet ovat juuri sitä, mihin tällä metodivalinnalla pyrin ja mihin yksi hypoteeseistanikin liittyy.

Toteutin kyselyt joulukuussa 2019 Kaarinassa, Suomen Kristillisellä Yhteiskoulun 16-21 -vuotiailla lukio-oppilailla. Ryhmähaastattelut tein pääosin tästä otannasta poimittujen oppilaiden kanssa tammikuussa 2020. Teemahaastattelulle tyypillisesti (esim. Hirsjärvi & Hurme 2008) seurasin keskustelun isot linjat määrittävää haastattelurunkoa väljästi ja annoin haastateltavien viedä keskustelua haluamaansa suuntaan. Haastatteluissa ja niiden analyysissa hyödynnän metodina fenomenografiaa, jossa mielenkiinto kohdistuu siihen, miten ihmiset kokevat maailman ilmiöineen. Juuri tällaista kokemusmaailmaa olen itsekin tutkimassa, joten metodi on hyvin perusteltu. Lisäksi Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme (2008) kirjoittavat fenomenografiasta, että siinä ”haastattelijä pyrkii herättämään haastateltavassa uudenlaista tietoisuutta tutkittavasta ilmiöstä”. Siispä myöskin hypoteesini pinnallisista ja todellisista asenteista, joista jälkimmäisiä pyritään nostamaan esiin itsereflektion kautta, perustelee vahvasti metodivalintaani. Hirsjärven ja Hurmeen (2008) mukaan fenomenografiassa tutkijalla on

myös ”jo tutkimuksen alkaessa selvä kuva tutkimuksen tarkoituksesta”, mikä ilmenee tässä tutkimuksessa valmiina hypoteeseina ja abduktiivisen päättelyn hyödyntämisenä.

1.4 Teoria ja keskeiset käsitteet

Tässä tutkimuksessa keskeisimpiä käsitteitä ovat yksityisyysparadoksi, datankeruu ja huoli. Teoreettisena taustana tutkimukselle on yksityisyysparadoksin teoria, jota avaan käsitteen kautta alaluvussa. Toisessa alaluvussa esittelen Lauren Berlantin (2011) julman optimismin teorian, joka on perusteltu tukemaan yhtä hypoteeseistani.

Henkilödatan kerääminen, jota kutsun tässä tutkimuksessa lyhyemmin datankeruuksi, tarkoittaa internetissä eri toimijoiden toimesta tapahtuvaa algoritmeihin ja automatiikkaan perustuvaa käyttäjiä yksilöivän tiedon keräämistä. Näitä henkilötietoja kertyy internetin käyttäjistä valtavasti, ja dataa keräävät niin kaupalliset internetin palveluntarjoajat ja yritykset kuin myös julkiset tahot. Syntyntä dataa voidaan käyttää muun muassa internetpalvelujen käyttäjäkohtaiseen kustomointiin, markkinoinnin kohdentamiseen ja ihmisten administratiiviseen hallintaan.

Jo ennen elektronisen henkilödatan keräämisen laajamittaista kehitystä ja yleistymistä heräsi huolia yksityisyydensuojan toteutumattomuudesta (Bedrick & al. 1998). Nytemmin datankeruun kehittymisen ja sitä koskevan tietoisuuden lisääntymisen myötä huoli on ilmennyt populaareissa diskursseissa yhä enemmän. Tässä tutkimuksessa en lähde tieteellisesti määrittelemään mitä huoli oikeastaan on, mutta hypoteesini huomioon ottaen kiinteä osa tutkimusta on pohtia informanttien kanssa mitä huoli merkitsee käytännössä ja mitä oikeastaan tarkoittaa olla huolissaan.

1.4.1 Yksityisyysparadoksi

Tutkimuskirjallisuudessa on vuosituhaten vaihteesta alkaen esiintynyt käsite yksityisyysparadoksi (eng. *privacy paradox*), jonka määritelmä on ajan saatossa hakenut muotoaan. Käsitteen esittivät ensimmäisinä Benjamin Bedrick ja muut (1998). Käsitteelle ei vielä tuolloin ollut selvää määritelmää, mutta kontekstina oli elektronisessa, helposti luettavassa ja saatavilla olevassa muodossa olevan henkilödatan lisääntymisestä syntynyt yleinen yksityisyydellä perusteltu huoli.

Käsitteen käyttö lisääntyi tutkimuskirjallisuudessa sosiaalisen median ja internetissä itsensä julki tuomisen kulttuurin kehittymisen sekä elektronisen henkilödatan

keräämisen entisestään lisääntymisen myötä. Tällaisessa kehitysvaiheessa esimerkiksi Susan B. Barnes (2006) nimitti yksityisyysparadoksiksi sitä, että samalla kun aikuiset ovat huolissaan lisääntyvistä yksityisyydensuojan loukkauksista, nuoret jakavat henkilötietojaan netissä vapaaehtoisesti.

Tietosuojan kannalta huoletonta käyttäytymistä internetissä on usein selitetty ymmärtämättömyydellä ja tietämättömyydellä internetin julkisesta luonteesta, henkilödatan keräämisen mekanismeista sekä datankeruun mahdollisesti luomista yksityisyydensuojaan liittyvistä ongelmista (esim. Barnes 2006, Taddicken 2012). 2010-luvulla yleinen tietoisuus näistä asioista on kuitenkin alkanut lisääntyä tutkimusten sekä tiedotusvälineiden kautta julkisuuteen tulleiden asiantuntijoiden myötä. Erityisesti Edward Snowdenin paljastukset Yhdysvaltain valtiollisista datankeruu- ja valvontamenetelmistä vuonna 2013 ovat lisänneet ennen kaikkea ihmisten kiinnostusta tietää mitä heidän henkilötiedoillaan tehdään ja kuinka heidän yksityisyytensä internetissä toteutuu. Tutkimuksissa puhutaan jopa ”Snowdenin jälkeisestä ajasta” (eng. *Post-Snowden era*), jolla viitataan vallitsevaan ajanjaksoon, jolloin ihmiset ovat tietoisempia datankeruusta ja siksi skeptisempiä sen suhteen pitävätkö valtio, kaupalliset tahot ja kolmannet osapuolet huolta yksilöiden yksityisyydestä (Sarikakis & Winter 2017).

Tällä tietoisuuden aikakaudella yksityisyysparadoksi on käsitteenä vakiintunut viittaamaan tilanteeseen, jossa yksilö ilmaisee olevansa huolissaan yksityisyydestään, mutta käyttäytyy kuin huolta ei olisi (esim. Sirkkunen & Haara 2017, Barth & de Jong 2017). Jo varhaisessa vaiheessa yksityisyysparadoksin diskursseissa huolet on myöskin liitetty henkilödatan päätymiseen markkinoiden välineeksi (Bedrick & al. 1998, Barnes 2006). Nyt 2010-luvulla huolta herättävät edelleen eritoten kaupalliset tahot, joita pidetään tutkimusten mukaan merkittävästi epäluotettavampina henkilödatan haltijoina kuin esimerkiksi julkisia ja valtiollisia tahoja (Murumaa-Mengel & al. 2014, 55; Sirkkunen & Haara 2017, 63).

Monica Taddicken (2012) kirjoittaa yksityisyysparadoksista ilmiön vähäisen tuntemisen näkökulmasta: Hänen mukaansa tiedämme hyvin vähän ihmisten verkkoyksityisyyttä koskevien huoltien tosiasiallisista vaikutuksista yksilön toimintaan. Hänen mukaansa toistaiseksi on hyvin vähän näyttöä siitä, että huoli saisi aikaan yksityisyyttä parantavia käyttäytymismallien muutoksia. Juuri tätä Taddicken kutsuu yksityisyysparadoksi, mutta korostaa joistain tutkimustuloksista huolimatta sitä, että tietämyksemme mahdollisista syy-seuraussuhteista tai niiden puutteesta on hyvin

vajavaista. Koska tilanne ei ole muuttunut vajaassa kymmenessä vuodessa, myös tämä tutkimus tuo oman näkökulmansa yksityisyysparadoksin käsittelyyn.

1.4.2 Julma optimismi

Yhtenä hypoteeseihini liittyvänä teoreettisena nostona haluan ottaa esille myös Lauren Berlantin (2011) lanseeraaman käsitteen ”julma optimismi” (eng. *cruel optimism*). Berlant aloittaa pohdintansa määrittelemällä kiintymyksen tai mieltymyksen luonteeltaan optimistiseksi. Puhuessamme halusta jotain asiaa kohtaan, kyseessä on määritelmällisesti joukko lupauksia ja odotuksia jostain sellaisesta, jota tuo asia meille antaa tai mahdollistaa – optimistiseksi tämän tekee tuohon lupaukseen luottaminen. Nämä lupaukset ja odotukset, jotka ovat muodostuneet omassa mielessämme tai ulkoisten vaikutusten voimasta, eivät kuitenkaan aina täyty. Silti saatamme ylläpitää kiintymystä omaksumiimme lupauksiin luottaen, jopa kiintymyksen kohteen ollessa meille haitallinen. Tätä tilaa, jossa kiintymystä ylläpidetään johonkin ongelmalliseen kohteeseen, Berlant kutsuu julmaksi optimismiksi.

Vaikka Berlant kirjoittaakin julmasta optimismista ennen kaikkea yhteiskunnallisessa kontekstissa kritiikkinä joitakin vallitsevia rakenteita kohtaan, on käsitteellä annettavaa myös yksityisyysparadoksin ja etenkin sosiaalisen median käytön pureksimiseen. Berlant (2011, 23) sanoo itsekin heti käsitteen määrittelyssä, että julman optimismin toteutuminen voidaan nähdä missä tahansa: ”toisessa ihmisessä, asiassa, instituutiossa, normissa, – – hyvässä ideassa” ja niin edelleen. Jos julmaa optimismia kehystävät hyvän elämän valheelliset edellytykset, tulevat esimerkiksi ongelmalliseksi koettuihin sosiaalisen median alustoihin liittyen itselleni väistämättä mieleen kuvitelmat alustan käytön välttämättömyydestä: En usko olevani ainoa kokiessani kiintymystä alustoihin, joihin liittyvät yksityisyyskysymykset kuitenkin tiedostan. Koen tarvitsevani alustoja, syiden vaihdellessa muun muassa ajan tasalla pysymisestä informaation kulkuun ja sosiaaliseen inklusioon.

Julma optimismi voisi olla jopa selittävä tekijä yksityisyysparadoksin näennäiselle ristiriidalle: huoli ja siihen reagoimattomuus voivat toteutua samaan aikaan, sillä julma optimismi saa meissä aikaan irrationaalista datankeruulle altistumisen jatkamista, vaikka tiedostamme yksityisyyteen liittyvän ongelman. Tämän kaltaisen käyttäytymisen tutkimisessa olisi hedelmällistä hyödyntää affektiteoriaa, mutta tässä tutkimuksessa en lähde niin syvälle ilmiön käsittelyyn.

2 Tilastodataa ja aiheen aiempaa käsittelyä

Yksityisyysparadoksia on tutkittu noin parikymmentä vuotta, joten on aiheellista taustoittaa tätä tutkimusta aihetta rajaavalla teoreettisella viitekehyksellä sekä trendeillä laadullisissa ja määrällisissä tutkimuksissa. Tämän lisäksi tässä luvussa tutkin, onko eri metodeja hyödyntävien tutkimusten välillä eroa, ja jos on, niin millaista.

2.1 Huolta ja suuria numeroita: kvantitatiivisia lähestymisiä

Suomalaisten internetiin liittyviä yksityisyyskäsityksiä on tutkittu aiemmin yhdessä mittavassa tutkimuksessa, Esa Sirkkusen johtamassa PRIANO-projektissa (Sirkkunen & Haara 2017). Projektissa hyödynnetty Taloustutkimuksen tuottama määrällinen kyselyaineisto (n=1000, 15-79 -vuotiaita) vuodelta 2015 tuotti lukuisia löydöksiä, joista osalla aloitan kvantitatiivisten tutkimusten katsauksen. Vertailukohdaksi otan muita eurooppalaisia ja yhdysvaltalaisia tutkimuksia, joita löytyy luonnollisesti reilusti kotimaisia enemmän ja jotka mahdollistavat huolen ajallisen kehityksen tarkastelun.

PRIANO:n loppuraportti (Sirkkunen & Haara 2017) osoittaa, että 68 prosenttia suomalaisista on erittäin tai jonkin verran huolissaan henkilötietojen keräämisestä internetissä. Kysymys ei ollut kuitenkaan tietämättömyydestä etenkin nuorten kohdalla, sillä peräti 74 prosenttia 15-24-vuotiaista vastasi olevansa melko hyvin tai erittäin hyvin perillä siitä, mitä tietoja heistä internetissä kerätään. Nuoret erottuivat vanhemmista ikäluokista myös yksityisyydensuojan tärkeänä pitämisessä, sillä nuorista vain 21 prosenttia ilmoitti, että heillä ei ole salattavaa, siinä missä esimerkiksi 65-79-vuotiailla vastaava prosenttiluku oli 53.

Yksityisyysparadoksin kannalta kiinnostavia huomioita Sirkkusen ja Haaran (2017) loppuraportissa on, että enemmistö vastaajista koki, etteivät he voi mitään sille, että henkilödataa kerätään (69%), ja että henkilödatan luovuttamiseen on pakko suostua saadakseen tiettyjä palveluja ja etuja (64%). Mielestäni tällaiset kokemukset vaikutusmahdollisuuksien puuttumisesta ja ”ota tai jätä” -asetelmasta jo sellaisenaan selittävät osaltaan yksityisyysparadoksin kuvaamaa ihmisten ”epäloogista” toimintaa.

Datankeruun leimautumista koskevan hypoteesini kannalta taas on kiinnostavaa verrata Sirkkusen ja Haaran (2017) saamia tuloksia eri tahojen luotettavana kokemisesta. Siinä missä pankkeja, vakuutusyhtiöitä ja terveysalan laitoksia piti luotettavina henkilödatan haltijoina noin 70 prosenttia vastaajista, piti esimerkiksi

elokuvissa usein huonossa valossa esitettyjä muiden valtioiden turvallisuuspalveluja luotettavana vain 22 prosenttia ja joukkotiedotusmediassa paljon mässäiltyjä kaupallisia tahoja sitäkin harvempi (Google 18%, Facebook 13%). (Sirkkunen & Haara 2017.)

PRIANO:on verrattuna hyvin samanlaisessa tutkimuksessa (Murumaa-Mengel & al. 2014, n=959) Virossa saatiin samansuuntaisia tuloksia. Virolaisista jopa merkittävästikin suurempi osa koki, etteivät he voi tehdä datankeruulle mitään (83%) ja että siihen on pakko suostua saadakseen käyttää tiettyjä palveluja (88%). Virossa varsinaisen huolen osuus (53%) oli Suomea pienempi, mahdollisesti kysymyksenasettelusta johtuen. Suomessa kysyttiin: ”Oletteko huolestunut siitä, että internetin käytöstä kerätään yhä enemmän tietoa eri tarkoituksiin, muun muassa mainonnan suuntaamiseen?” (Sirkkunen & Haara 2017) kun taas Virossa kysymys kuului: ”Onko huoli henkilödatan turvallisuudesta liioiteltua?” (Murumaa-Mengel & al. 2014) Ikävertailussa voidaan kuitenkin huomata, että myös Virossa nuoret ovat selvästi muita ikäryhmiä enemmän huolissaan yksityisyydestään ja kokevat vaikutusmahdollisuutensa suuremmiksi. Itse asiassa nuoret ikäluokat myös ilmoittavat muita enemmän tehneensä asioita yksityisyytensä parantamiseksi.

Mielenkiintoista tuloksissa on se, että huolissaan olevien osuus on niin maltillinen, vaikka lähes kolme neljännestä virolaisista näkee yksityisyyttä koskevan turvallisuusriskin siinä, että henkilödataa kerätään ilman lupaa, käytetään muihin kuin alkuperäisiin tarkoituksiin tai jos sitä joutuu kolmansille osapuolille. Jopa 84 prosenttia näkee riskin siinä, että dataa yhdistelemällä yksilöstä voitaisiin saada hyvinkin yksityiskohtaisia tietoja. Toinen huomionarvoinen tulos on, että Suomen tapaan myös Virossa kaupalliset tahot nähdään selvästi julkisia tahoja epäluotettavampina datanhaltijoina. Kaupallisiin tahoihin tarkoituksenmukaisessa datan käytössä luotti 48 prosenttia ja kaupallisten tahojen tietosuojaan 31 prosenttia, kun vastaavat luvut eri julkisilla tahoilla olivat 33–50 prosenttiyksikköä suurempia. (Murumaa-Mengel & al. 2014.)

Eurooppalaisista tutkimuksista hyvin merkittävänä vertailun kohteena nostettakoon esiin Euroopan komission teettämät Eurobarometrit, joista on saatavilla henkilödataa ja yksityisyyttä koskevaa tutkimusdataa koko Euroopasta neljän vuoden välein. Tämä mahdollistaa kiinnostavasti myös ajallisen tarkastelun yksityisyyssäistyksen muutoksen kehityksessä. Vuonna 2007 yksityisyyttä ja datankeruuta oli käsitelty vielä melko suppeasti ja lähinnä osana rikollisuuden torjuntaa. Tuolloin kaupallisista datankerääjistä kysyttäessä eurooppalaisista 46 prosenttia oli tyytymättömiä oman

maansa lainsäädäntöön yritysten datankeruun sääntelyssä ja Suomessa vastaava prosentti oli vain 38. (Euroopan komissio 2007, 740, n=30224.)

Vuoteen 2011 tultaessa (Euroopan komissio 2011, n=26574) 70 prosenttia eurooppalaisista ja 60 prosenttia suomalaisista ilmoittaa olevansa huolissaan siitä, että yritykset käyttävät henkilödataa muuhun tarkoitukseen kuin mihin se on kerätty. Toisaalta huomiodaksemme teknologian kehityksen asteen vuonna 2011, on hyvä nostaa esiin, että nimenomaan internetin käytöstä kerättävästä datasta oli huolissaan vain 40 prosenttia eurooppalaisista ja 34 prosenttia suomalaisista. Tuolloin huoli henkilödatasta onkin siis luultavasti koskenut ensisijaisesti perinteisesti henkilötietoina käsitettyjä asioita kuten sosiaaliturvatunnusta, maksutietoja, osoitetta ja vastaavia henkilökohtaisia tietoja ennemmin kuin internetkäytöstä kertyviä yksilöllisiä datamassoja. Huomionarvoista vuoden 2011 tuloksissa on, että nuoret ovat muita ikäluokkia vähemmän huolissaan datankeruusta, mikä on päinvastainen tulos verrattuna myöhempiin tuloksiin Suomessa ja Virossa (Murumaa-Mengel & al. 2014; Sirkkunen & Haara 2017).

Kuten Suomessa ja Virossa tehdyistä tutkimuksistaakin todettua, myös eurooppalaiset luottivat kaupallisiin tahoihin julkisia vähemmän. Eri julkisiin tahoihin ja pankkeihin luotti eurooppalaisista 62–78 prosenttia ja suomalaisista jopa 87–91 prosenttia. Kaupallisia tahoja koskien vastaavat luvut olivat 22–39 prosenttia eurooppalaisilla ja 33–63 prosenttia suomalaisilla. Sosiaalisen median käyttäjistä 26 prosenttia koki olevansa täydessä kontrollissa henkilötiedoistaan. 52 prosenttia koki olevansa osittain kontrollissa ja 20 prosenttia koki, ettei heillä ole kontrollia ollenkaan. (Euroopan komissio 2011.)

Vuosien 2007 ja 2011 tutkimuksiin nähden vuoteen 2015 tultaessa huolesta kertovat luvut olivat hiljalleen kasvaneet (Euroopan komissio 2015, n=27980). Täyttää kontrollia henkilötiedoistaan (kysymyksenasettelu laajennettu sosiaalisesta mediasta internetiin ylipäätään) koki enää 15 prosenttia, osakontrollia 50 prosenttia ja kontrollin puuttumista 31 prosenttia. Kaksi kolmannesta niistä jotka eivät kokeneet täyttä kontrollia, oli tästä myös huolissaan. Internetin käytöstä kerättävästä datasta huolissaan olevien osuus oli kasvanut neljässä vuodessa 40 prosentista 45 prosenttiin (Suomessa 34 prosentista 41 prosenttiin), mikä on yllättävän pieni muutos huomioiden, että tälle välille osuivat tietoutta datankeruusta runsaasti lisänneet Edward Snowdenin tietovuodot. Huoli datan käytöstä muuhun kuin alkuperäiseen tarkoitukseen taas ei ollut niin ikään yllättäen muuttunut vuodesta 2011 käytännössä lainkaan. Huomionarvoista eri tahojen

luotettavuuden vertailussa on, että jostain syystä internetin palveluntarjoajien luottamustaso oli Euroopassa jopa noussut kahdella prosenttiyksiköllä. (Euroopan komissio 2015.)

Tuoreimmasta Eurobarometrasta (Euroopan komissio 2019, n=27524) ilmenee, että kokemus omia henkilötietoja koskevasta kontrollista ei ole käytännössä muuttunut, mutta kontrollin puutetta kokevista huolissaan olevien osuus oli neljässä vuodessa laskenut 67 prosentista 62 prosenttiin suomalaisten ollessa eurooppalaista keskitasoa. Mielenkiintoista on, että eurooppalaiset nuoret kokevat vanhoja enemmän kontrollia henkilötiedoistaan ja ennen kaikkea ovat aiempien Eurobarometrien tapaan vanhoja vähemmän huolissaan datankeruusta, päinvastoin kuin Suomessa ja Virossa.

Eurobarometrien perusteella Euroopassa huoli datankeruusta on noussut hiljalleen, mutta myös laskenut vuosien 2015 ja 2019 välillä ollen kaiken kaikkiaan yllättävän stabiilia. Yhdysvalloissa sen sijaan muutos vaikuttaisi olleen paljon suurempi ”Post-Snowden -aikakaudelle” tultaessa, toki ymmärrettävästi paljastusten koskiessa ensisijaisesti Yhdysvaltain kansalaisia. Yhdysvaltalainen Pew Research Center -tutkimuslaitos on teettänyt useita jossain määrin samoja kysymyksiä toistavia tutkimuksia internetissä koetusta yksityisyydestä. Näiden tutkimusten avulla voimme vertailla yhdysvaltalaisen kokemusilmaston muutosta vuosina 2006–2019, mikä tekee ajallisessa mielessä kiintoisan rinnastuksen Euroopassa tapahtuneelle kehitykselle.

Tulosten mukaan (Pew Research Center 2007, n=1623; 2010, n=2179; 2013, n=1002; 2014, n=607 & 2019, n=4272) Yhdysvalloissa huoli on kasvanut selvästi viimeisen vuosikymmenen aikana, joskin myös pieni notkahdus kehityskäyrässä nähdään. Internetissä olevasta henkilödatasta oli vuonna 2006 huolissaan 40 prosenttia, vuonna 2009 vain 33 prosenttia ja heinäkuussa 2013 taas 50 prosenttia. Jo tuolloin tutkijat kirjoittivat, että vuoden 2009 notkahduksesta huolimatta on selvää näyttöä huolen kasvamisesta, ja vuonna 2014 Snowdenin tietovuotojen takia tehdyssä uudessa tutkimuksessa selvisikin, että jopa 91 prosentin mielestä kuluttajat ovat menettäneet kontrollin siitä, kuinka tietoja kerätään. Huolen sanottiin koskevan niin kaupallisia kuin julkisiakin tahoja. 80 prosenttia vastaajista myöskin sanoi olevansa huolissaan kolmasien osapuolien pääsystä käsiksi heistä kerättyyn dataan, ja jopa 70 prosenttia oli huolissaan valtion pääsystä käsiksi henkilödataan sosiaalisen median kautta. Tämä on huomattavan suuri prosentti verrattuna eurooppalaisissa tutkimuksissa mitattuun julkisten tahojen luottamustasoon nähden. Vuoteen 2019 tultaessa prosentit eivät ole romahtaneet takaisin alas, vaikka pientä tasoittumista onkin tapahtunut: Edelleen 79 prosenttia on huolissaan

siitä, miten yritykset käsittelevät keräämäänsä henkilödataa vastaavan prosentin valtiota koskien ollessa 64. Yli 80 prosenttia on edelleen sitä mieltä, että kuluttajilla ei ole kontrollia siihen, miten ja mitä dataa kerätään. (Pew Research Center 2007, 2010, 2013, 2014 & 2019.)

Katsaus sekä muiden tutkijoiden havainnot (esim. Kennedy & al. 2015) osoittavat, että kyselytutkimusten tuloksissa on vaihtelua. Tämä vaihtelu on kuitenkin verrattain pientä mitatun huolen lisääntymisen trendiin nähden. Kennedy ja muut esimerkiksi eivät Pew Research Centerin (2007 & 2010) tutkimuksiin viitatessaan jostain syystä huomioi vuosina 2013 ja 2014 mitattua selkeää prosenttilukujen kasvua ”jopa huolen vähenemisen” puolesta argumentoidessaan. Kaiken kaikkiaan kvantitatiiviset tutkimukset tuntuvat siis tuottavan pääosin tuloksia, jotka puhuvat ihmisten *kasvavan huolestuneisuuden* ja datan haltijoihin kohdistuvan epäluottamuksen puolesta. Yksityisyysparadoksissa tämän havainnon käänköpuolena on vähäinen huoleen konkreettisilla teoilla vastaaminen. Sirkkusen ja Haaran (2017) loppuraportista ilmenee, että Suomessa eri ikäryhmien välillä oli merkittäviä eroja siinä, kuinka paljon oman yksityisyyden eteen nähtiin vaivaa. Vanhempien ikäluokkien osalta yksityisyyttä parantavien toimenpiteiden vähyyttä selittänee tietoteknisen osaamisen puute ja ylipäättään vähäisempi internetin käyttäminen sekä erilaiset käyttötarkoitukset. Nuoremmissa ikäryhmissä valtaosa teki yksinkertaisia yksityisyyttä parantavia asioita, kuten käytti eri salasanoja eri verkkopalveluissa ja jätti julkaisematta tiettyjä kuvia, joista voisi tunnistaa ihmisiä. Yksityisyysparadoksia ei siis ymmärrettävästi voida esittää niin, etteivätkö ihmiset tekisi *yhtään mitään* yksityisyytensä eteen.

2.2 Moniäänisyyttä ja -tahoisuutta: kvalitatiivisia lähestymisiä

Kartoitettuani ihmisten yksityisyyskäsitteisiin kohdistuvaa laadullista tutkimusta, löysin mielenkiintoisia uusia näkökulmia tutkimuskysymysteni lähestymiseen. Laadullisissa tutkimuksissa huolen ”mittaaminen” ei selvästikään rajoitu yksiakseliseen ”on tai ei” -näkökulmaan, vaan huolen ilmenemisen muotojen kartoittaminen osoittautuu monimutkaisemmaksi (esim. Kennedy & al. 2015). Ei voida sanoa, että laadullisten tutkimusten mukaan huolta pääsääntöisesti olisi tai ei olisi, vaan se tuntuu yksilökohtaisestikin ilmenevän monimuotoisena erilaisten muuttujien myötä. Näitä vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa yksilön tietämys mahdollisista riskeistä sekä se,

mitä ”yksityisyydellä” kulloinkin tarkoitetaan. Erityisesti jälkimmäinen määrittely osoittautui tärkeäksi myös tämän tutkimuksen yhteydessä.

Monessa laadullisessa tutkimuksessa ilmeni erikoisia kaksijakoisuuksia huolestuneisuuden suhteen. Esimerkiksi Monica Taddickenin (2012) Saksassa toteuttaman tutkimuksen jokaisessa ryhmähaastattelussa haastateltavat ottivat itse heti puheeksi yksityisyyden ilman haastattelijan ohjailua ja monet ilmaisivat huolensa yksityisyyttään koskien. Tämän jälkeen yksityisyysaiheeseen palattiin haastattelun aikana kuitenkin enää satunnaisesti ja artikkelissa siteeratut kommentit ilmensivät pääsääntöisesti enemmän huolettomuutta kuin huolta. Ilmaistut huolet olivat myöskin pääasiassa hyvin epämääräisiä, ja vain harvat ilmaisivat spesifejä huolia, kuten palveluntarjoajia skannaamassa sähköposteja tai ulkopuolisia pääsemässä käsiksi jonnekin internetiin tallennettuihin henkilötietoihin.

Huomiota herättävän suuressa osassa vastauksia näkyi haastateltavien tietämättömyys potentiaalisista riskeistä. Moni tuli haastattelijan mukaan ajatelleeksi riskejä ensimmäistä kertaa vasta haastattelutilanteessa ja monet klassisen ”minulla ei ole mitään salattavaa” -argumentin kaltaiset huolettomat kommentit heijastelevat puutteellista tietämystä yksityisyyteen liittyvistä ongelmista. (Taddicken 2012.) Tietämättömyys onkin usein esitetty syynä yksityisyydestä piittaamattomaan internetkäyttämiseen etenkin vanhemmissa tutkimuksissa (esim. Barnes 2006), mutta nykyään siihen on ainakin pääsyynä vaikeampi uskoa tietoisuuden lisääntyä.

Yksi tärkeimmistä näkökulmista nousi Kate Raynes-Goldien (2010) etnografisesta tutkimuksesta, jossa hän oli vuoden 2008 aikana tutkinut pariakymmentä nuorta Facebook-käyttäjää Kanadassa. Raynes-Goldie erottaa havaintojensa perusteella toisistaan *sosiaalisen yksityisyyden* sekä *institutionaalisen yksityisyyden*, tarkoittaen yksityisyyttä suhteessa toisiin, etenkin tosielämässä läheisiin internetkäyttäjiin, sekä suhteessa internetpalveluntarjoajiin ja muihin taustatoimijoihin.

Mikä Raynes-Goldien löydöksissä on erityisen mielenkiintoista, on että hänen mukaansa ”vastoin yleistä käsitystä” tutkittavat välittivät yksityisyydestään ja tekivät asioita sen eteen, mutta tämä ilmeni vain yksityisyyden sosiaalisessa ulottuvuudessa. Toisin sanottuna osallistujat olivat huolissaan toisten ihmisten mahdollisesta pääsystä heidän henkilötietoihinsa, mutta eivät siitä miten Facebook tai sen yhteistyökumppanit näitä tietoja käyttäisivät. On kuitenkin tärkeää huomioida tutkimuksen ajankohta, sillä kymmenen vuotta sitten datankeruun mekanismit eivät vielä muodostaneet institutionaalisen yksityisyyden kautta nykyisen tasoista uhkaa yksilölle,

eikä tutkittavilla toisaalta luultavasti ollut tietoaakaan näistä datankeruun mahdollisuuksista.

Yksityisyyden jakaminen sosiaaliseen ja institutionaaliseen ulottuvuuteen on kuitenkin erittäin tärkeää huomioida ihmisten yksityiskäsityksiä tutkittaessa. Myös Taddickenin (2012) tutkimuksessa keskustelu pyörii enimmäkseen sosiaalisen yksityisyyden ympärillä ja kertaluontoisemmin ilmenneitä institutionaaliseen yksityisyyteen liittyviä huolia pidettiin liioiteltuna. Niin ikään Alyson Leigh Youngin ja Anabel Quan-Haasen (2013) myöskin kanadalaisten nuorten aikuisten parissa tehty tutkimus vahvistaa Raynes-Goldien alkuperäisiä havaintoja institutionaalisen huolen puutteesta ja yhtäältä yksityisyyttä parantavien toimintamallien käyttämisestä ainoastaan sosiaalisen yksityisyyden saralla. Heidänkin tutkimuksessaan oli vain yksi haastateltava, joka ilmaisi huolia institutionaalisesta yksityisyydestä valitellessaan Facebookin omistavan kaiken tiedon mitä ihmiset alustalle itsestään laittoivat. Huomioitakoon, että myös tämä tutkimus sijoittuu edelleen ajalle juuri ennen Snowdenin datankeruuta koskevaa tietoisuutta ja potentiaalisesti huolestuneisuutta nostaneita tietovuotoja, kun taas ”Post-Snowden”-aikakaudella tehdyissä tutkimuksissa institutionaalinen yksityisyys on hyvin vahvasti läsnä (esim. Kennedy & al. 2015).

Keskeisin laadullinen lähteeni on Kennedyn ja muiden (2015) monikansallinen ja näkökykyisen laadukkaasti toteutettu haastattelututkimus, joka jatkaa määrittelyä siitä, mitä ”huoli yksityisyydestä” oikeastaan tarkoittaa. Tutkimuksessa on itse asiassa myös yllättävän vahva analogia oman tutkimuksen metodologiaan ja hypoteeseihin. Tutkimuksen keskeisenä taustaväitteenä on, että tämän alaluvun alussa mainitsemani näkökulmien monimuotoisuuden takia yksityisyysparadoksin ja yksityisyyskäsitysten tutkimuksessa on aikaisemmin epäonnistuttu metodologisesti.

Tutkimuksen alussa haastateltavilla teetettiin kyselylomakkeet, joissa ikään kuin kysyttiin kysymys ”oletko huolissasi datankeruusta” 25 eri tavalla konkreettisten esimerkkien kautta. Huolestuneiden määrä vaihteli tilannekohtaisesti 10–98 prosentin välillä, mikä osoittaa kuinka valtavan tärkeä merkitys on sillä, mitä yksityisyydellä tarkoitetaan ja kuinka kysymys on aseteltu. Ei siis ihme, että tutkimuksissa on esiintynyt ristiriitaisuuksia monimutkaista asiaa käsittelevien yksinkertaisten kysymysten äärellä.

Tapauskohtaisissa kysymyksissäkin on pääsääntöisesti havaittavissa mainittavaa vastaajien polarisaatiota, mutta avain suurimpaan, konsensusta tuottavaan huoleen tuntuu olevan *käyttäjän tietämättä tai vastoin tämän suostumusta tapahtuva datankeruu*, joka sai muuten huolettomat haastateltavatkin varpailleen. Esimerkiksi vain

26 prosenttia vastaajista oli huolissaan siitä, että datankeruuyhtiöt analysoivat julkisia sosiaalisen median sivuja ja profiileja selvittääkseen tiettyjä brändejä koskevia puhetapoja, mutta kun tämä sama tapahtui ilman käyttäjän suostumusta, huolestuneiden määrä nousi 81 prosenttiin. Sama kuvio toistui skenaariossa, jossa tutkijat analysoivat MySpace-käyttäjien itsetuhoisia kommentteja, jossa huolestuneiden määrä nousi 34–50 prosentista 71 prosenttiin, kun tutkimustoimet ilmoitettiin suoritettavan ilman lupaa ja käyttäjien tietämättä.

Toinen huomionarvoinen huoleen vaikuttava tekijä on *datankeruun tarkoitusperien ymmärtäminen*. Esimerkiksi 78 prosenttia vastaajista ei pitänyt siitä, että heidän työnantajansa palkkaisi dataa analysoivan yrityksen tutkimaan työntekijöitään sosiaalisesta mediasta kerätyn datan avulla, mutta huolestuneiden osuus laski 40 prosenttiin, kun kysymystä täsmennettiin selityksellä edellä mainitun toiminnan tarkoituksesta, joka oli kehittää yrityksen henkilöstö- ja tiedotusstrategiaa työntekijöiden somekoulutusten kautta. Mainittakoon, että moniin määrällisiin aineistoihin nähden ristiriitaisesti (esim. Murumaa-Mangel & al. 2014, Sirkkunen & Haara 2017) nuoret näyttäytyivät muita vähemmän huolestuneina, mikä voisi mahdollisesti selittyä heidän suurempana teknologiaorientoituneisuutenaan ja sitä kautta datankeruun ymmärtämisenä. Ymmärrys ja tietoisuus ilmenivät vaikuttavana tekijänä mielenkiintoisella tavalla myös haastatteluissa, joissa datankeruusta ja sen mekanismeista sekä tarkoitusperistä paljon tietävät (esimerkiksi markkinointiasiantuntijat) olivat selvästi vähemmän ymmärtäviä vähemmän huolissaan: ymmärryksen ja huolen määrä tuntuivat olevan kääntäen verrannollisia.

Jo vastaajien mututuntumaa heijastavissa kyselytuloksissa näkynyt moniäänisyys voimistui entisestään haastatteluvaiheessa. Missään aihepiirissä ei ollut konsensusta, joten on mahdotonta sanoa huolen tai huolettomuuden dominoivan yleisessä kokemusilmastossa. Rajanveto on vaikeaa yksilöidenkin mielipiteiden muuttuessa tilannekohtaisesti, mutta tutkijaryhmä löysi kuitenkin yhden tekijän, joka erotti huolen kokemukset hyväksytyistä skenaarioista: *reiluuden kokemus*. Kun käyttäjät kokivat tietojen luovuttamisen reiluna, he eivät kokeneet sen keräämistä huolestuttavana. (Kennedy & al. 2015.) Koska ihmisten kokemukset reiluudesta vaihtelevat yksilöllisten erojen (esim. ikä, status, datankeruun ymmärtäminen sekä sosiaalisen median tilan käsittäminen julkiseksi tai yksityiseksi) mukaan, saadaan myös hyvin erilaisia vastauksia jopa tapauskohtaisessa yksityisyyskokemusten erottelussa. Tämän ja kaiken edellä

todetun valossa tuntuu siis mielettömältä typistää ihmisten kokemus yhteen monissa kvantitatiivisissa aineistoissa esitettyyn ”oletko huolissasi” -kysymykseen.

2.3 Teorioita yksityisyysparadoksin selitykseksi

Nina Gerber ja muut (2018) ovat käyneet läpi 181 yksityisyysparadoksia käsittelevää artikkelia vuosilta 2006–2016 ja löytäneet niistä kahdeksan eri tyyppistä tapaa yrittää selittää ilmiötä. Aikoessani myös itse tutkia ilmiötä mahdollisesti selittäviä syitä, on erittäin perusteltua käydä läpi jo olemassa olevat teoriat. Tästä syystä käyn referoiden läpi kaikki kahdeksan selitysmallia, jotka löytyvät edellä mainitusta kirjallisuuskatsaustyyppisestä artikkelista (Gerber & al. 2018).

”**Homo oeconomicus**” on taloustieteissä käytetty termi, joka tarkoittaa rationaalisesti toimivaa, hyödyt maksimoivaa kuvitteellista ihmismallia. Yksityisyysparadoksin kontekstiin sovellettuna homo oeconomicus punnitsee järkipäistä vaihtokauppaa oman yksityisyyden ja sitä vastaan saatujen hyötyjen välillä. Henkilödataa luovuttamalla saavutettuja hyötyjä voivat olla esimerkiksi palvelujen käyttömukavuuden paraneminen, ylipäättään käytön mahdollistuminen, taloudellinen hyöty (esim. verkkokauppojen kanta-asiakkuusohjelmat) tai sosiaalinen inklusio. Tämän teorian mukaan internetkäyttäjän suorittamassa ”kustannus-hyötyanalyysissä” saadut hyödyt eri muodoissaan nähdään suurempana kuin yksityisyydestä luopumisesta koituvat riskit, jolloin vaihtokauppa ollaan valmis tekemään mahdollisesta huolesta riippumatta.

Variaatio homo oeconomicuksen teoriasta on ostopäätösten tutkimuksessa suosittu niin sanottu ”**rajoittuneen rationaalisuuden**” käsite, joka perustelee ulkopuolisen silmissä irrationaalista vaikuttavaa vaihtokaupan tekoa yksilön puutteellisella tietämyksellä sekä niitä täydentävillä ”maalaisjärkisillä oletamuksilla”. Koska yksilöllä ei ole täydellistä tietoa kaikista hyödyistä ja riskeistä, kustannus-hyötyanalyysi vääristyy heuristisen arvioinnin myötä: riskit huomioiden ”rationaalisesti” tehty päätös voisi olla toisenlainen, mikäli päätöksen tekijällä olisi kaikki riskejä ja hyötyjä koskeva tieto. Tämä variaatio on hyvin perusteltu, koska käytännössä kaikki internetkäyttäjät toimivat ilman täydellistä ymmärrystä yksityisyyden ja datankeruun mekanismeista. Tähän teoriaan istuu myös riskeille altistumisen oikeutus aiemmin esiin tulleella kokemuksella siitä, että dataa kerätään joka tapauksessa eikä sille voi mitään.

Kolmannen teorian mukaan ainoastaan **henkilökohtainen kokemus** yksityisyydensuojan tärkeydestä mahdollistaa sen, että syntyisi riittävän vahva asennoituminen toimintamallien muuttamiseksi. Näin ollen suuri osa internetin käyttäjistä datankeruun haittapuolia kokemattomana ei ikään kuin kykene ottamaan huoltaan ”riittävän tosissaan”. Tähän yhdistyy usein myös yksityisyyden parantamisen vaivalloisuus siihen vaadittavien teknologisten taitojen puuttuessa. Toisin sanottuna, ihmiset eivät saisi aikaiseksi nähdä vaivaa yksityisyytensä puolustamiseen, ellei heidän abstrakti huolensa jollain tavalla konkretisoidu.

Sosiaalisen vaikutuksen teoria taas ehdottaa, että ihmisten päätöksentekoprosessit eivät ole autonomisia, vailla muiden ihmisten vaikutusta. Tutkimukset osoittavat, että ihmiset ovat yleisesti halukkaampia tuomaan itseään julki alustoilla, joita myös heidän ystävänsä ja tuttunsa käyttävät (Taddicken 2014). Tämä korostuu kulttuureissa, joissa yhteishenki on erityisen vahva. Keskeinen käsite tässä teoriassa on sosiaalinen paine, joka voi äityä jopa stigmatisoitumiseksi valtaväestöstä poikkeavan käytöksen vuoksi. Tästä näkökulmasta katsottuna esimerkiksi jonkin sosiaalisen median alustan käyttäminen on sosiaalisen paineen ja kulttuuristen normien johdosta varsin ymmärrettävää huolen olemassaolosta riippumatta.

”**Luottamuksen ja riskin malli**” on joitain edellä mainittuja teorioita muistuttava malli, jonka mukaan internetin käyttäjällä on sekä huolta tiedostetuista riskeistä että luottamusta datankerääjiä kohtaan. Malli ehdottaa, että koettu riski vaikuttaa dominoivasti abstrakteissa päätöksentekotilanteissa kuten tutkimuksen hypoteettiseen kysymykseen vastatessa, ja vastaavasti luottamus ottaa vallan konkreettisissa, todellista internetkäyttäytymistä ilmentävissä päätöksentekotilanteissa. Näin syntyvässä ristiriitaisessa asetelmassa riskien tunnistaminen ja huoli vastaavat ihmisten asenteita ja luottamus taas viimekätistä käyttäytymistä.

Kvanttiteoriaan nojautuvat tutkijat esittävät samansuuntaisesti, että ihmisen päätöksentekoprosessia ei voi määritellä ennen kuin päätöksentekohetkellä. Näin ollen päätösten lopputulokset eivät ole etukäteen ”ennustettavissa”, jolloin edellä mainituissa konkreettisissa päätöksentekotilanteissa toteutuva toiminta ei välttämättä vastaakaan abstrakteissa, hypoteettisissa päätöksentekotilanteissa ilmaistua asennetta. Tällä aivojen toimintaan keskittyvällä teorialla on luonnollisesti yhteyksiä moniin muihin tieteellisiin teorioihin (ks. esim. kognitiivinen dissonanssi, Festinger 1957) ja se käy edellä mainituista yksin erityisesti luottamuksen ja riskin mallin kanssa, mutta se menee

muita, pääosin behavioristisia näkökulmia syvemmälle asioiden syiden selittämiseen esimerkiksi neurologian avulla.

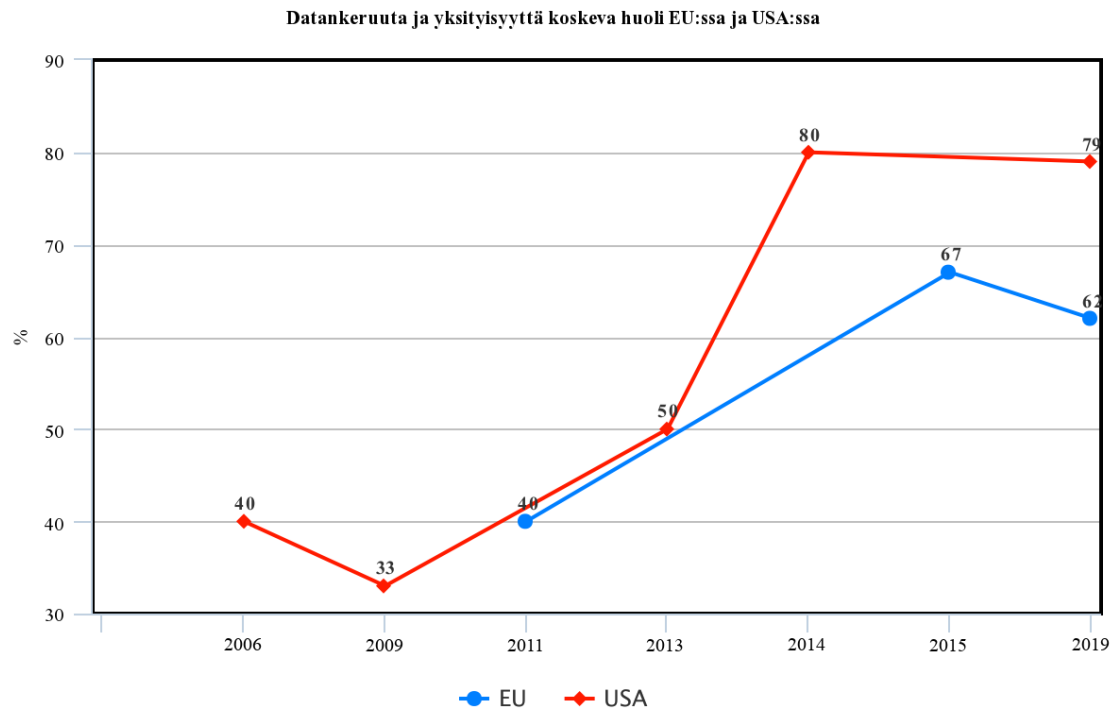
Seitsemäs Gerberin ja muiden löytämä teoria on ”**kontrollin illuusio**”. Tämä teoria perustuu väitteeseen siitä, että johtuen käyttäjän kokemasta kontrollista tietojensa julkaisemiseen internetissä, muodostuu koko yksityisyyden hallitsemisen kokemus vaillinaiseksi juurikin kolmansien osapuolien suorittaman datankeruun huomiotta jättämisen vuoksi. Näin ollen, vaikka huoli yksityisyydestä saa aikaan kontrollointia internetissä tapahtuvasta omien tietojen julkistamisesta, kuvitelma tämän riittävydestä yksityisyyden turvaamiseen saa aikaan paradoksaalista käytöstä. Tällä näkökulmalla on vahvoja yhtäläisyyksiä rajoittuneen rationaalisuuden teoriaan, mutta se on sellaisenaan erityisen hedelmällinen tarkasteltaessa vanhempia tutkimuksia ennen institutionaalisen huolen tuloa mukaan keskusteluun.

Viimeinen yksityisyysparadoksin selitykseksi esitetty teoria muistuttaa omaa alkuperäistä metodisidonnaista hypoteesiani ja kutsuu paradoksia ”**metodologiseksi artefaktiksi**”. Teoria kyseenalaistaa paradoksia aiheutta koskevan tutkimuksen mahdollisen epäonnistumisen takia ja huomauttaa esimerkiksi asenteita mitattavan useimmiten asteittaisella skaalalla kuten Likert-asteikolla, mutta käyttäytymistä useimmiten kaksijakoisella joko tai -jaottelulla, joka mahdollisesti estää vaihteluiden näkymistä tutkimustuloksissa. Tätä teoriaa edustavat vahvasti esimerkiksi Tobias Dienlin ja Sabine Trepte (2015), jotka erottelevat toisistaan viisi yksityisyyttä määrittävää käsitettä: asenne, huoli, havaitut riskit, aikomukset sekä käyttäytyminen. Näiden käsitteiden keskinäistä kausaliteettia on arvioitava uudelleen: Esimerkiksi Alice E. Marwick ja danah boyd (2014) argumentoivat, että loppujen lopuksi kaikki ihmiset haluavat yksityisyyttä. Kaikkien voidaan siis nähdä *asennoituvan* samalla tavalla, mutta tämä ei välttämättä muunnu suoraan huoliksi, tietyiksi aikomuksiksi tai toiminnoiksi. Joku saattaa vastata tutkimuksen kysymykseen asenteensa mukaan, joku taas todellisen huolensa mukaan, ja näin mittaustulos vääristyy huolen määrittelyn puutteellisuudesta johtuen.

2.4 Johtopäätöksiä

Tässä luvussa tehty kirjallisuuskatsaus vastaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, ettei huolen eikä siihen reagoimisen olemassaoloa luonnollisestikaan voida kiistää kokonaan, eikä huolen osalta edes suurissa määrin. Katsaus antaa kuitenkin viitteitä siitä, että

todellisen riskeillä perustellun huolen aste on pienempi, kuin mitä määrälliset tutkimukset antavat ymmärtää, ja pienempi kuin yksityisyyttä arvostavien asenteiden aste. Metodologisilla syillä on eittämättä oma osuutensa tähän mennessä saatujen tutkimustulosten ristiriitaisuudessa, mutta tämä ei selitä yksityisyysparadoksia kuin joidenkin yksilöiden osalta, joten on aiheellista etsiä paradoksille myös muita selityksiä.

Kuvio 1. Lähteet: Euroopan komissio (2011, 2015 & 2019), Pew Research Center (2007, 2010, 2013, 2014 & 2019)

Vaikka viime vuosina huolen taso on kääntynyt jopa pienoiseen laskuun, katsauksen perusteella trendinä on pääasiassa ollut huolen lisääntyminen, jota havainnollistaakseni olen koonnut jo läpi käytyä tilastodataa Eurobarometreista ja Pew Research Centerin tutkimuksista Kuvioon 1. Diagrammin prosenttiluvut kuvaavat sitä osaa Euroopan Unionin tai Yhdysvaltojen kansalaisista, joka on ilmaissut olevansa huolissaan yksityisyydestään tai datankeruusta. Ajallinen vertailu on kuitenkin haastavaa teknologian ja siten huolen kohteen kehittyessä ja ihmisten tietoisuuden lisääntyessä – osittain tästä johtuen tutkimusten kysymyksenasettelut eivät myöskään ole olleet identtisiä vuodesta toiseen, mikä hiukan vähentää tulosten keskinäistä vertailukelpoisuutta.

Vuosi 2013 merkitsee yksityisyysparadoksin kontekstissa käännekohtaa, jossa ihmisten kokema huoli on laajentunut sosiaalisesta yksityisyydestä myös institutionaaliseen yksityisyyteen, ja jolloin huoli on nopeasti lisääntynyt merkittävästi Yhdysvalloissa (Kuvio 1). Jälkimäinen havainto ei ole ristiriidassa datankeruun

leimautumista koskevan hypoteesini kanssa, mutta Eurobarometrien tulokset eurooppalaisten stabiilimmasta huolen tasosta eivät anna viitteitä leimautumisen voimakkaasta toteutumisesta Euroopassa. Onkin ymmärrettävää, jos näin olisi tapahtunut vain Yhdysvalloissa, jossa tutkimusten perusteella leimautuminen voisi liittyä erityisesti valtion suorittamaan datankeruuseen perustuvaan valvontaan.

Mitä tulee huolen tai huolettomuuden rajanvetoon, tukeudun Kennedyn ja muiden (2015) määritelmään reiluuden kokemuksesta. Rajan yli menevänä koetaan usein tietämättä tai ilman lupaa tapahtuva datankeruu, ja reiluuden kokemukseen vaikuttaa vahvasti myös yksilön ymmärrys datankeruun mekanismeista ja tarkoituksista. Kiinnostavana lähtökohtana tälle tutkimukselle, tutkimuskohteena toimivien nuorten huolesta katsaus antoi hyvin ristiriitaisia tuloksia metodista riippumatta. Ei siis voida selvästi sanoa, ovatko nuoret vanhempia ikäluokkia enemmän vai vähemmän huolissaan, mutta he tuntuvat kuitenkin tekevän vanhempia enemmän asioita yksityisyytensä eteen. Vaikka nuorten tietojen ja taitojen voidaan olettaa olevan vanhempia ikäluokkia korkeammat, toisaalta kuitenkin suomalaisten 15–24-vuotiaiden todetaan esimerkiksi käyttävän muita ikäluokkia enemmän puutteellisen yksityisyydensuojan omaavia palveluita tai avoimia julkisia wi-fi-verkkoja. (Sirkkunen & Haara 2017, 64) Tämä taas saattaa ilmentää nuorten suurempaa tarvetta käyttää internetiä ja tiettyjä palveluja ja näin käydä kauppaa yksityisyydestään tiedostetuista riskeistä huolimatta. Esimerkiksi Janne Matikainen (2009, 112) toteaa tutkimuksessaan, että nuoret ovat muita halukkaampia tuomaan verkossa itseään julki.

Monien yleistyksien jälkeen on kuitenkin todettava, että yksityisyyden toteutumisen ja huolen kokemukset ovat selvästi hyvin yksilöllisiä ja siksi ilmiötä on vaikeaa tutkia ja sille voi olla yksilökohtaisia selityksiä. Keskeisimmät teoriat näille selityksille jakautuvat teemoiltaan neljään pääkategoriaan: *tietoisien vaihtokaupan tekeminen, sosiaalinen paine, päätöksentekoprosessin tarkastelu abstraktista ja konkreettisesta näkökulmasta*, sekä tässä tutkielmassa jo paljon käsitelty *metodologiset tekijät*. Jokaisella näistä näkökulmista lienee potentiaalia ilmiön selittämiseen yksilöstä riippuen, joten tämän tutkimuksen haastattelujen lopulliset kysymykset on laadittu näiden teemojen ympärille. En pyri erottamaan haastatteluaineistossa toisistaan sosiaalista ja institutionaalista yksityisyyttä, sillä nykyään eronteon merkitys on pienempi verrattuna ”Pre-Sowden” -aikakauden tutkimusten tarkasteluun.

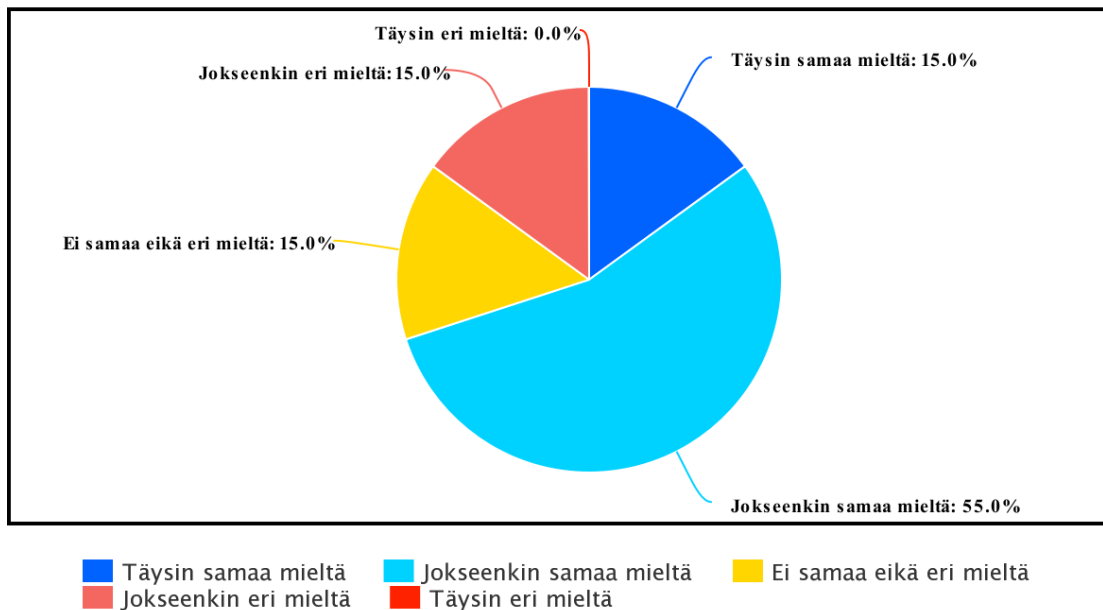
3 Kvantitatiivisen aineiston analyysi

Kyselyaineisto kerättiin marras-joulukuun vaihteessa Kaarinassa sijaitsevassa Suomen Kristillisen Yhteiskoulun lukiossa kyselyn toimittamispäivänä koulussa olleilta oppilailta. Koulu on pieni, mutta aineisto jäi silti odotettua pienemmäksi: kyselyyn vastaajia oli vain 40. Kahden vastaajan osalta vastaukset olivat osin vaillinaisia, joten vastaajien määrä vaihtelee kysymyskohtaisesti 38 ja 40 vastaajan välillä. Tämä määrällinen aineisto ei missään nimessä ole tilastollisesti merkitsevä eikä siitä voida tehdä päteviä yleistettyjä johtopäätöksiä nuorten mielipiteistä tai internet-käyttäytymisestä. Näin ei ollut tarkoituskaan, joten odotettua suppeammaksi jäänyt otoskoko ei sinänsä haittaa. Sen sijaan käsittelen tässä luvussa mittaustuloksia viitteellisinä tuloksina vertaillen niitä kirjallisuuskatsauksessa esitettyihin tutkimustuloksiin, sekä seuraavassa luvussa suhteessa samojen vastaajien haastatteluvastauksiin.

3.1 Asioiden väliset yhteydet eivät yksinkertaisia

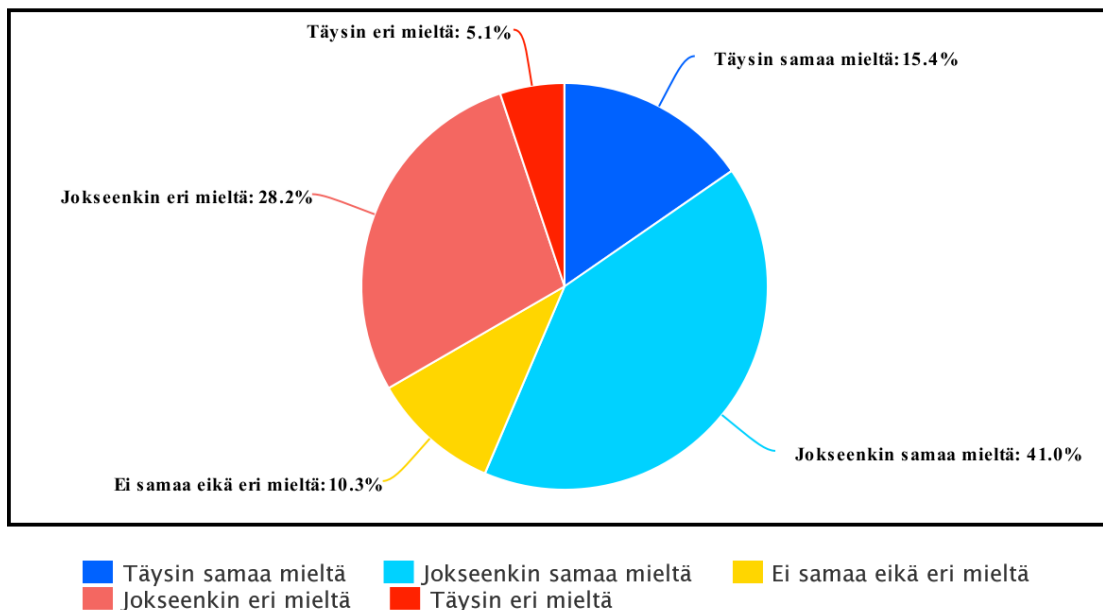
Kyselyaineiston mukaan 70 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että heillä oli vähintään melko hyvät tiedot siitä, miten ja millaista dataa heistä kerätään (Kuvio 2). Tulos on samoilla linjoilla PRIANO-projektin (Sirkkunen & Haara 2017, 59) identtisen kysymyksen tuottamien tulosten kanssa, joissa vastaava prosentti oli 74. Huomionarvoista on, että jokaisella vastaajalla oli lisäksi vähintään jonkintasoinen ymmärrys asiasta, eli itseään täysin tietämättömänä pitäneitä vastaajia ei ollut yhtään. Ei ole yllättävää, että räätälöidyn internetin aikakaudella varttuneella ikäpolvella on konkreettisesti enemmän ymmärrystä datankeruun mekanismeista ja tarkoituksiperistä kuin joillain vanhemmilla ikäryhmillä. Ikäluokan sisällä on kuitenkin yksilöllisiä eroja, joten on kiintoisaa, että myös muihin ikäisiinsä itseään vertaavien nuorten joukosta ei löytynyt edes tämän kokoisessa otoksessa yhtään täysin tietämättömänä itseään pitävää vastaajaa. Tämä ohjaa päätelmiä siihen suuntaan, että *nuoret pääsääntöisesti tiedostavat teknologisen ymmärryksensä suhteellisen tason koko väestöön verrattuna*, eivätkä pyrikään ymmärtämään datankeruuta todella yksityiskohtaisesti. Ovathan datankeruun algoritmiset mekanismit ja teknologiset käyttötarkoitukset viimekädessä niin vaikeasti ymmärrettäviä ja toisaalta yritysten salassa pitämiä (*the black box problem*, esim. Zednik 2019), että harva voisi rehellisesti väittää olevansa niistä hyvin perillä absoluuttista ymmärrystä mitattaessa.

Olen hyvin perillä siitä, minkälaista tietoa sosiaalisen median palvelut, verkon selainohjelmat tai verkko-operaattorit keräävät minusta internetissä.

Kuvio 2.

Olen huolissani siitä, että internetin käytöstä kerätään yhä enemmän tietoa eri tarkoituksiin, muun muassa mainonnan suuntaamiseen.

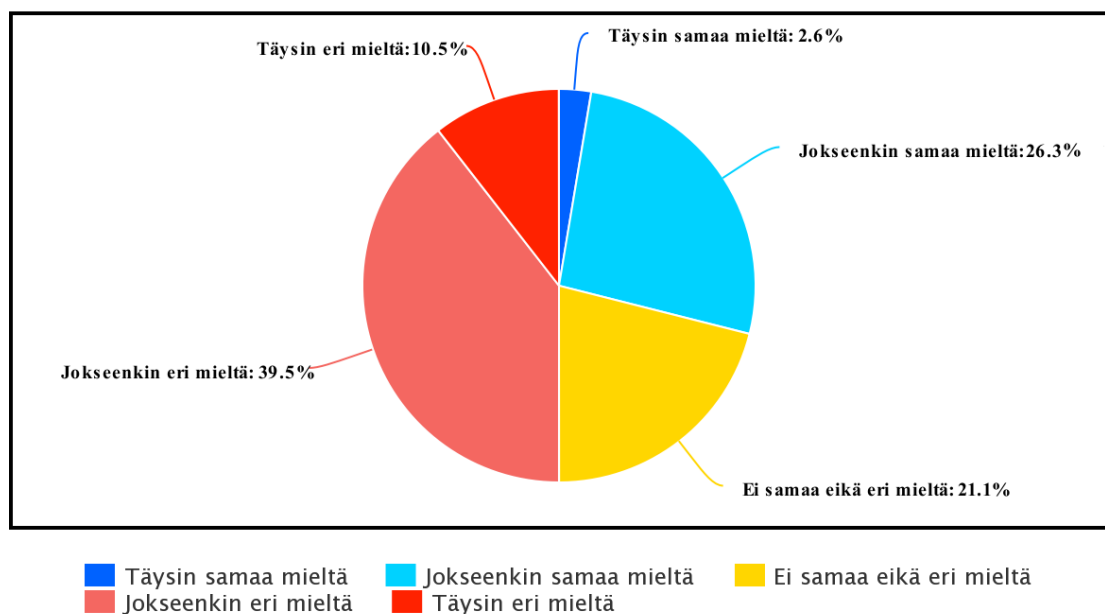

Kuvio 3.

Huolissaan tai melko huolissaan datankeruusta ilmoitti olevansa 56 prosenttia nuorista (Kuvio 3). Tämä taas täsmää hyvin tuoreimman Eurobarometrin (Euroopan komissio 2019, 41) tulosten kanssa, joiden mukaan 55 prosenttia eurooppalaisista 15-24 -vuotiaista on huolissaan datankeruusta, muiden ikäluokkien

prosenttien vaihdella 62:sta 67:ään. Koko väestöä koskeva prosenttiluku PRIANO:n vastaavassa kysymyksessä oli niin ikään 68, mutta tätä yhdenmukaisuutta sekä Eurobarometrin tuloksia vastoin nuorten todettiin olevan vanhempia tarkempia yksityisyydestään. Väite perustui kysymykseen tietosuojan tärkeydestä, johon vain 21 prosenttia 15-24 -vuotiaista vastasi, ettei heillä ole mitään salattavaa, ikäryhmien välisten erojen ollessa huomattavat. Identtinen kysymys omassa kyselyssäni osoitti niin ikään vain 29 prosentin nuorista kokevan, ettei heillä ole salattavaa (Kuvio 4).

Henkilötietojen suoja ei ole minulle tärkeä, koska minulla ei ole mitään salattavaa.

Kuvio 4.

Tässä kohtaa on tärkeää huomioida Dienlinin ja Trepten (2015) jaottelu huolien sekä asenteiden välillä. Eurobarometreissa sekä PRIANO:n loppuraportissa näistä käsitteistä puhutaan sekaisin ilman selvää erontekoa, mikä mahdollistaa virheellisiin johtopäätöksiin päätyminen. Jollei tutkimusta tehdessä eroteta toisistaan oman yksityisyyden arvostamista ("minulla on/ei ole salattavaa") ja datankeruusta huolissaan olemista, tulokset voivat vääristyä pahastikin. Tämän huomion pohjalta ja hypoteeseistani johtuen odotin näkeväni merkittäviä eroja aineistossani näiden kahden kysymyksen välillä. Kuvioita 3 ja 4 tarkasteltaessa kuitenkin nähdään yllättävän yhtäläiset prosenttiosuudet eri ryhmien välillä: Henkilötietojen suojaa täysin turhana pitäviä (2,6%) on suuruusluokassa saman verran kuin täysin huolettomia (5,1%), tietosuojaa erittäin tärkeänä pitäviä (10,5%) ei ole paljonkaan vähemmän kuin täysin huolestuneita (15,4%), ja myös jokseenkin eri tai samaa mieltä olevien osuudet

poikkeavat kysymysten välillä vain pari prosenttiyksikköä. Ei samaa eikä eri mieltä olevien osuus tietosuojan tärkeyttä koskien oli kuitenkin huomattavan suuri, kertoen kenties epävarmuudesta datankeruuseen liittyvistä riskeistä.

Yksilötason analyysi osoittaa, että huolestuneisuus ja tietosuojan tärkeänä pitäminen eivät kuitenkaan ole kovinkaan selvästi suoraan eivätkä kääntäen verrannolliset, vaan näiden asioiden välillä tuntuisi olevan hyvinkin vähän vaikuttavuutta toisiinsa. Ainoastaan kaikki hyvin huolissaan datankeruusta olevat ilmoittivat myös olevansa vähintään melko hyvin perillä aiheesta, mikä taas on vastoin odotettua kääntäen verrannollisuutta.

Suuri hajonta vastauksissa osoittaa Kennedyn ja muiden (2015) havaitsemaa moniulotteisuutta sekä ihmisten yksilöllisyyttä mielipiteitä mitattaessa, mutta mahdollisesti myös metodologisia haasteita monimutkaisten asioiden tiivistämisessä yksinkertaisiin kysymyksiin. Tulos on esimerkiksi siinä mielessä yllättävä, että muun muassa tietosuoja ”ei niin tärkeänä” pitäneiden joukosta kuitenkin puolet olivat vähintään jonkin verran huolissaan yksityisyydestään. Tämä tuntuu äkkiseltään täysin epäloogiselta, mutta saattaa selittyä vastaajien keskittymisenä enemmän kysymyksen loppuosaan (”minulla ei ole salattavaa”) varsinaisen tietosuojan tärkeyden sijaan. Tämä taas herättää kysymyksen vastaajien ymmärryksen tasosta koskien institutionaalista yksityisyyttä. Vastaavasti tietosuoja tärkeänä pitävien joukosta löytyi joitakin, jotka eivät olleet huolissaan, mikä on kuitenkin paljon ymmärrettävämpää. Tämän aineiston perusteella ei siis voida väittää, että tietosuojaan kohdistuvien asenteiden ja huolien välillä olisi vahvaa tai edes havaittavaa yhteyttä, mutta aineiston laajuudesta ja laadusta johtuen näyttöä myöskään yhteyden puuttumiselle ei ole.

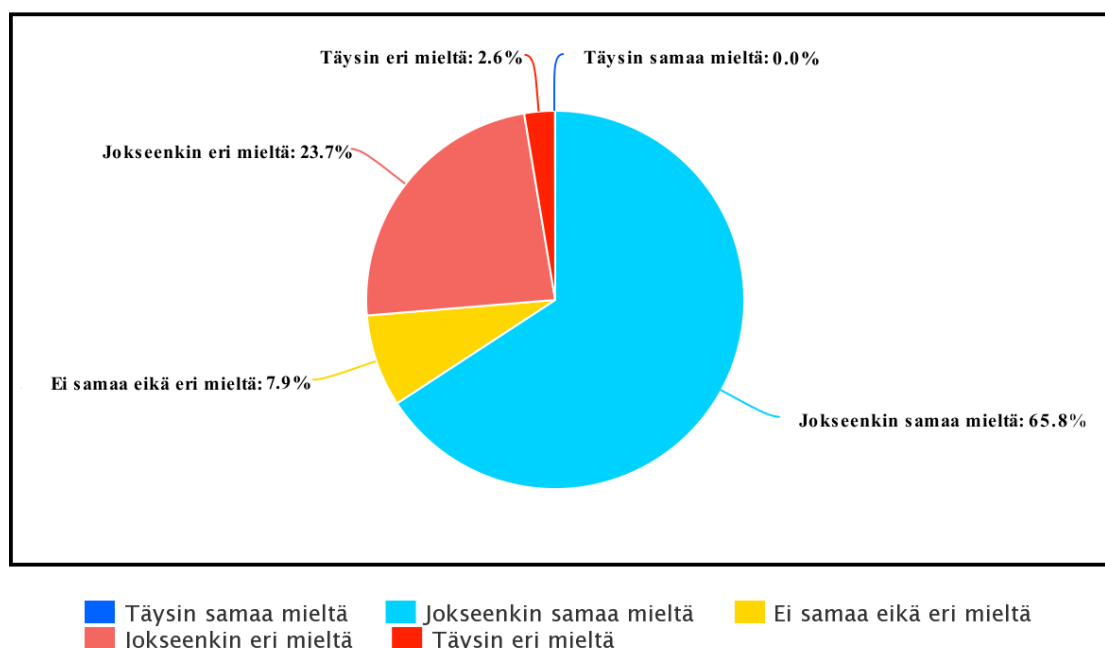
Myös yhteyksien tarkastelu datankeruusta perillä olemisen ja siitä huolissaan olemisen välillä tuottaa samansuuntaisia havaintoja: johdonmukaisia yhteyksiä asioiden välillä on vaikea muodostaa. Vaikka perusteellisemmin ja havainnollistavammin tutkittaessa (Kennedy & al. 2015) on saatu tuloksia ymmärryksen ja huolen kääntäen verrannollisuudesta, tässä aineistossa esimerkiksi melko hyvin perillä olleet jakautuivat hyvin tasaisesti kaikkiin eri mielipiteisiin huolesta kysyttäessä: siinä missä oli huolettomia, oli myös huolestuneita. Mielenkiintoisena yksityiskohtana huomattakoon, että huonommin datankeruusta perillä olevista kaikki yhtä lukuun ottamatta ilmoittivat olevansa jonkin verran huolissaan – tähän suuntaan painottuminen tukee osaltaan päätelmää siitä, että epätietoisuus datankeruun toiminnasta ja tarkoituksesta tuottaa huolta kenties merkittäväällekin osalle ihmisistä. Se, että

datankeruusta perillä olemisen mitattiin yleisesti olevan korkealla tasolla, ei kuitenkaan näy kuviossa 3 tai yksilötason analyysissä millään selkeällä tavalla kuten alhaisempana huolen tasona, vaan pikemminkin polarisoituneina kokemuksina. Aineistoa kasvattamallaakaan tällaisesta hajonnasta ei välttämättä päästäisi eroon kysyttävien asioiden moniulotteisuuden takia. *Näitä kysymystä olisikin parempi käsitellä syvemmälle menevin laadullisin keinoin.*

3.2 Omalla kontrollilla on rajansa

Vaikka huolta yksityisyydestä esiintyi yli puolella vastaajista, *valtaosa (66%) koki kuitenkin, että heillä on melko hyvä kontrolli siitä, mitä tietoja heistä päätyy internetiin* (Kuvio 5). Tuoreimpaan Eurobarometriin (Euroopan komissio 2019, 34) verrattuna kontrollin kokemisen taso on melko korkea, sillä vähintään jonkintasoista kontrollia (sisältäisi tässä aineistossa myös vastauksen ”jokseenkin eri mieltä”) koki 65 prosenttia eurooppalaisista, 82 prosenttia suomalaisista ja 70 prosenttia 15-24 -vuotiaista eurooppalaisista. Koska Eurobarometrin vastausvaihtoehdot olivat rajallisemmat, edellä mainittuja prosenttilukuja vastaavasti ainakin jonkintasoista kontrollia voisi oman aineistoni perusteella sanoa kokevan jopa 90 prosenttia vastaajista.

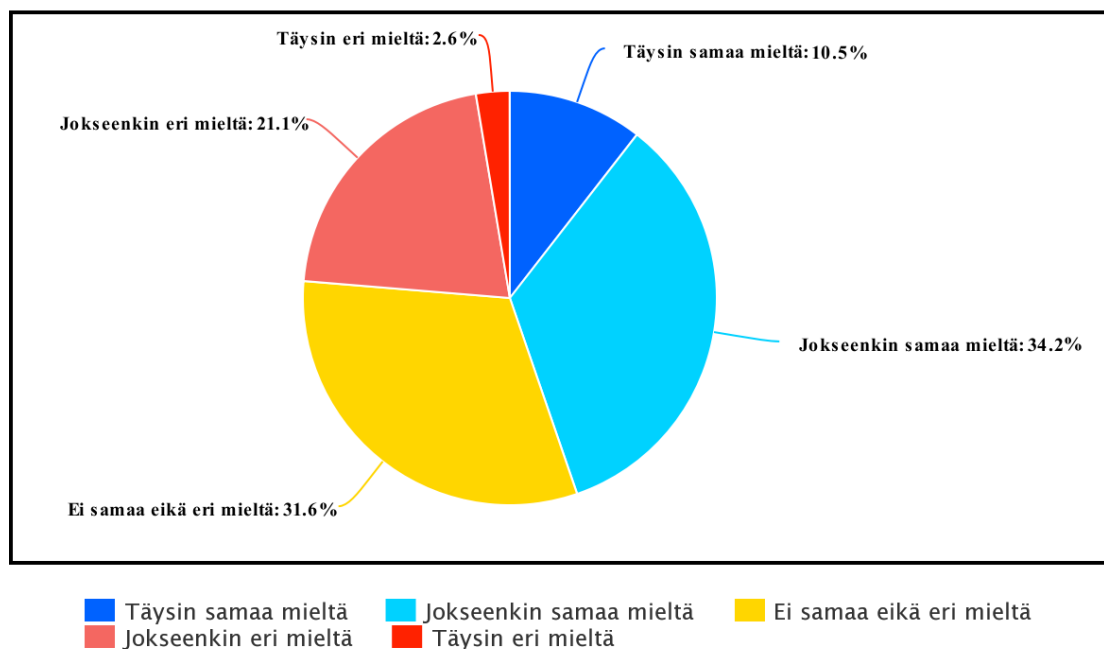
Voin kontrolloida, mitä tietoja minusta päätyy internetiin.

Kuvio 5.

Kukaan omassa aineistossani ei kuitenkaan kokenut aivan täyttä kontrollia yksityisyydestään, eli *nuoret tiedostivat myös yksityisyyden institutionaalisen puolen*, eli ettei yksityisyys rajoitu ainoastaan siihen, mitä tietoja käyttäjä itse aktiivisesti laittaa internetiin. Vastaavasti vain yksi vastaaja koki, ettei hänellä ole mitään kontrollia yksityisyydestään, eli *valtaosa tunnisti myös oman roolinsa ja vaikuttamismahdollisuutensa tietosuojaan liittyen*. Yksilötason analyysi ei taaskaan osoita yhdenmukaisuutta muuttujien välillä, esimerkiksi melko hyvää kontrollia kokevien huolen taso jakautuu melko tasaisesti eri tasoille – kontrollin menettämisen kokemuksenkaan ei siis ymmärrettävästi voida katsoa suoraan johtavan huolestumiseen.

Henkilötietoja kerätään joka tapauksessa, en voi tehdä asialle mitään.

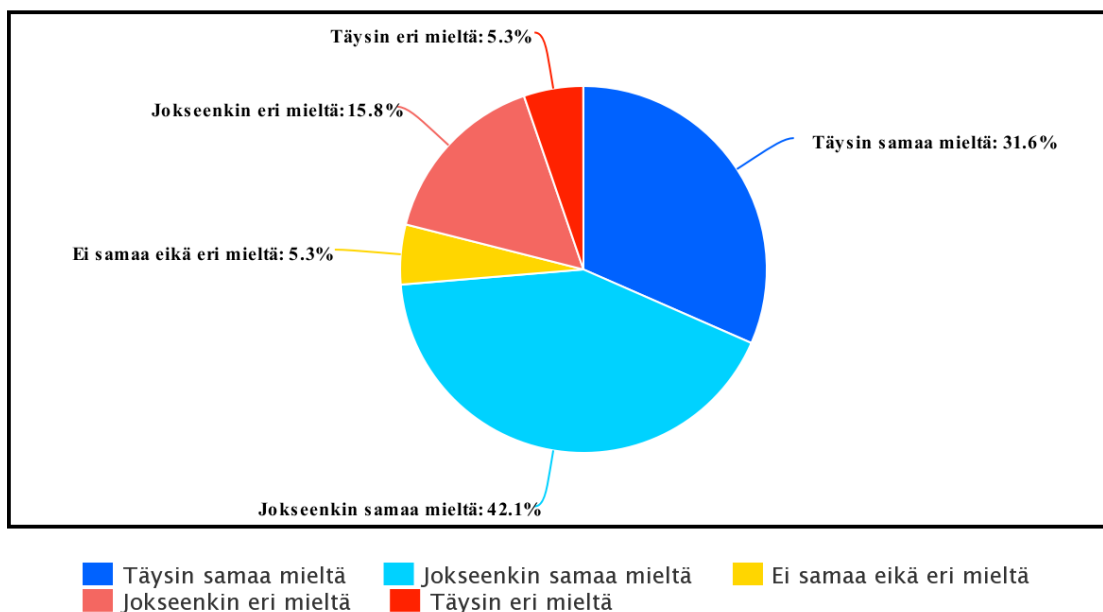
Kuvio 6.

Jälleen ristiriitaisesti korkealle kontrollin kokemisen tasolle, lähes puolet vastaajista kuitenkin koki, että henkilötietoja kerätään joka tapauksessa eikä sille voi mitään (Kuvio 6). PRIANO-projektissa (Sirkkunen & Haara 2017, 62) identtisen kysymyksen mukaan 69 prosenttia vastaajista oli vähintään jossain määrin sitä mieltä, että datankeruulle ei voi mitään. Siihen nähden tässä aineistossa vastaava prosentti (45%) kuvastaa selvästi parempaa kontrollin kokemusta. Vastaavasti eri mieltä olevien osuus (24%) on suurempi kuin kaikenikäisille suunnatussa PRIANO-projektissa (18%), joten mainittavasti suurempi osuus nuorista vastaajista tunnisti omia vaikutusmahdollisuuksiaan datankeruun vähentämisessä tai jopa estämisessä. Huomiota herättävän suuri osuus nuorista (32%) kuitenkin vastasi kysymykseen ”ei samaa eikä eri

mieltä”, mikä saattaa kuvastaa tietämättömyyttä siitä, millä teknisillä ratkaisuilla datankeruuseen omalla kohdalla todellisuudessa voisi konkreettisesti vaikuttaa.

Vastausten dynamiikka muuttui reilusti samaa asiaa hiukan eri näkökulmasta lähestyvässä kysymyksessä, onko pakko suostua henkilötietojen luovuttamiseen saadakseen jotain etuja, kuten päästäkseen käyttämään tiettyjä palveluja (Kuvio 7). Tämän kysymyksen kohdalla epävarmojen osuus oli romahtanut ja suurin osa (74%) oli ottanut kannakseen, että vaihtokaupan tekeminen on ainakin jossain määrin pakollista. Tämä ei ole ollenkaan ristiriidassa korkean kontrollin kokemuksen kanssa, vaan kielii enemmänkin tietoisien vaihtokaupan tekemisestä. PRIANO-tuloksiin (64% samaa mieltä, 17% eri mieltä) verraten sekä samaa että eri mieltä olevien osuus oli tässä aineistossa suurempi, joten *nuoret tuntuivat olevan selvillä omista valinnoistaan internetissä*.

On pakko suostua henkilötietojen luovuttamiseen, jotta pääsee käyttämään joitain palveluita tai saa muita etuja.

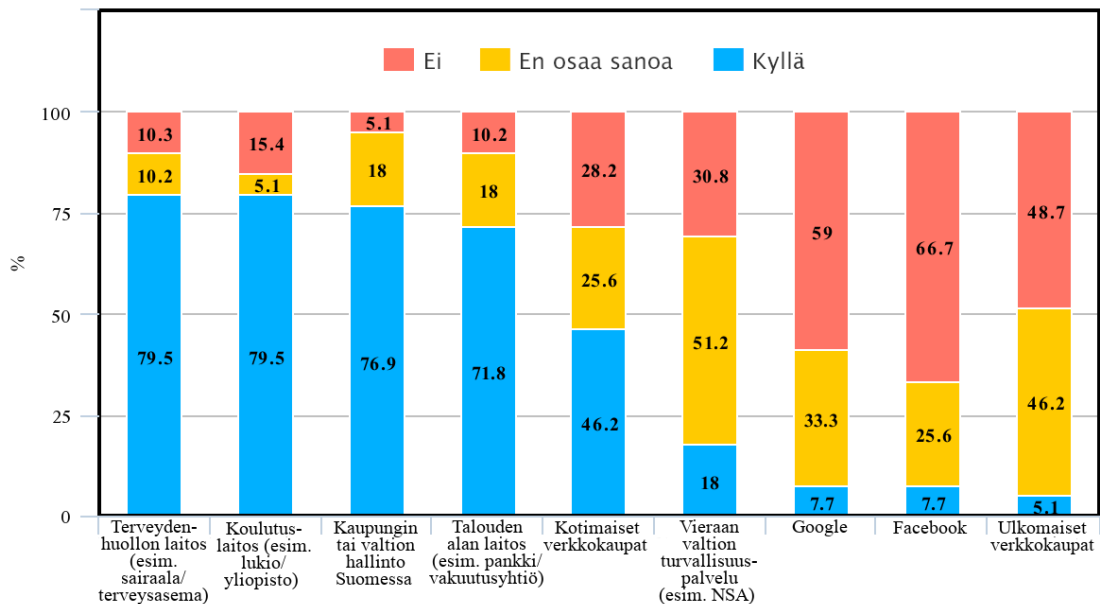
Kuvio 7.

Yksilötason analyysistä nousi yksi selkeäkö säännönmukaisuus: ne, jotka vastasivat kieltävästi pakkoon henkilötietojen luovuttamisesta, olivat keskimäärin ilmoittaneet myös olevansa varsin hyvin perillä datankeruusta. Tämä on ymmärrettävää, ja uskoakseni samat henkilöt myös tuntevat niitä teknisiä keinoja, joilla omaa tietosuojaa voi parantaa. Tällaisista keinoista esille kyselyssä nousi ”muu”-kohdassa virtuaalinen erillisverkko (VPN), joskaan ei kenenkään edellä mainitun vastaajan taholta.

3.3 Luottamus riippuu dataa keräävästä tahosta

Eriteltäessä oppilaiden luottamuksen tasoa eri datankerääjiä kohtaan, erot ovat erittäin suuria. Kyseiset tahot asettuvat lähestulkoon samaan luotettavuusjärjestykseen kuin PRIANO:n aineistossa (Sirkkunen & Haara 2017, 63). PRIANO:n kysymyksenasettelusta poiketen katsoin perustelluksi lisätä yhdeksi tahoksi ”ulkomaiset verkkokaupat” ja vastaavasti yhdistää ”Suomen valtion” ja ”kunnan tai kaupungin” yhdeksi julkiseksi tahoksi. Kysytyt tahot asettuvat kolmeen selvästi erottuvaan luotettavuusluokkaan riippuen niiden julkisesta tai kaupallisesta luonteesta, alkuperämaasta sekä datan käyttötarkoituksesta (Kuvio 8).

Uskotko, että henkilökohtaiset tietosi ovat turvassa seuraavien tahojen digitaalisissa palveluissa ja tietokannoissa?

Kuvio 8.

Kaikista eniten luottamusta oppilailla ilmeni terveydenhuollon ja koulutuksen laitoksia kohtaan, joita molempia piti luotettavina henkilödatan haltijoina noin 80 prosenttia vastaajista. Kauas taakse ei myöskään jäänyt kaupungin tai valtion hallinto Suomessa (77%), joka lisäksi keräsi kaikista vähiten ”ei luotettava” -vastauksia. Tämä kaikki osoittaa, että *suomalaisia julkisia tahoja pidetään yleisesti hyvin luotettavina datan haltijoina*. Lähestulkoon samoihin lukemiin (72%) ylsivät talouden alan laitokset kuten pankit ja vakuutusyhtiöt. Mielikuvallisesti ne liikkuvat selvästi julkisen ja kaupallisen sektorin välimaastossa, loppupeleissä voittoa tavoittelevina yrityksinä lukeutuessaan pääasiassa julkishallinnon määrittämään luotettavuusluokkaan.

Näihin enemmistön luotettavana pitämiin tahoihin verrattuna nähdään selvä pudotus siirryttäessä seuraavaksi luotettavimpana pidettyihin kotimaisiin verkkokauppoihin, joihin luotti enää 46 prosenttia oppilaista. *Kaupallisten intressien yhdistyminen henkilötietojen keruuseen* nähdään selvästi kielteisenä asiana, ja tämä yhteys on havaittu aiheita koskevassa tutkimuksessa jo hyvin varhain (esim. Bedrick & al. 1998, Barnes 2006).

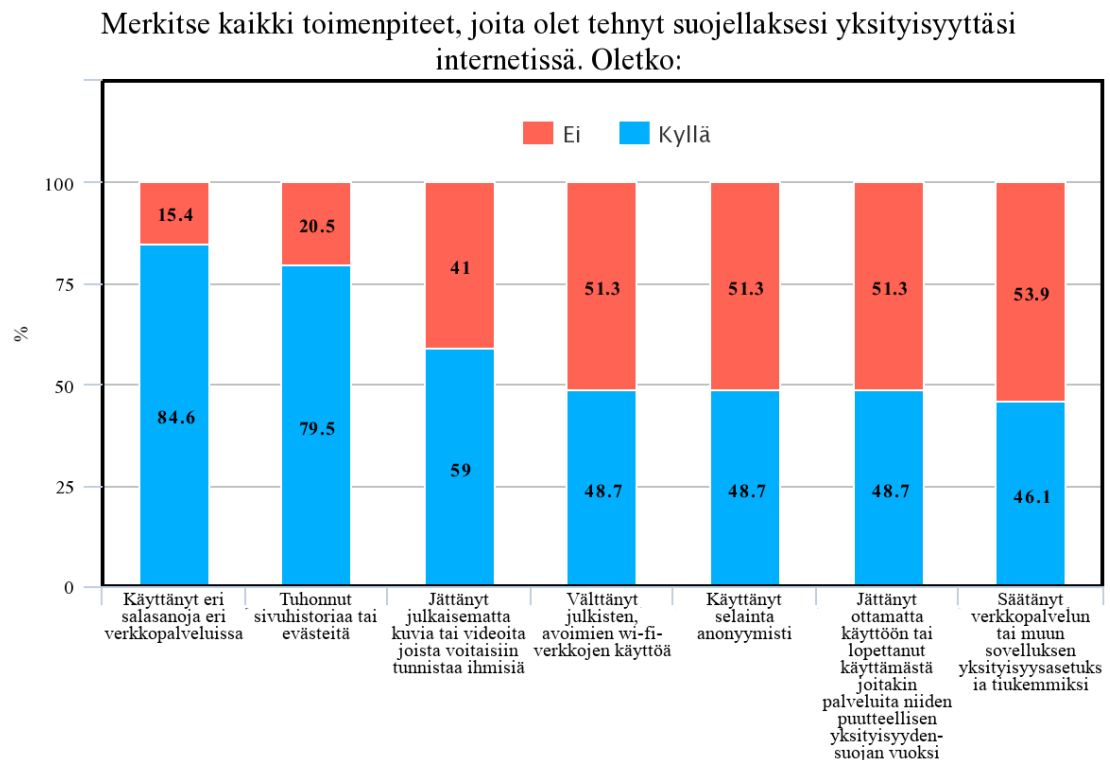
Kolmantena luotettavuusluokkana erottuvat *ulkomaiset* tahot, kuten vieraiden valtioiden turvallisuuspalvelut ja ulkomaiset verkkokaupat, sekä *lähes monopolinomaisessa asemassa olevat internetin suurvallat* Google ja Facebook, joilla luottamustaso on enää 5-18 prosenttia. Näihin – erityisesti ulkomaisina määrittyviin tahoihin – liittyy huomattava määrä epätietoisuutta, joka ilmenee ”en osaa sanoa” -vastauksina. Esimerkiksi vieraiden valtioiden turvallisuuspalveluja koskien epävarmuutensa oli ilmaissut jopa puolet vastaajista. Kaikista vähiten luotettavana pidettiin Facebookia, jota piti epäluotettavana kaksi kolmannesta vastaajista. Googleen verrattuna hienoinen ero saattaa johtua siitä, että tietovuotuskandaalit liittyvät uutisoinnissa Googlea useammin Facebookiin, ainakin myöhemmin haastatteluissa ilmenneiden kokemusten mukaan.

3.4 Oman yksityisyyden suojelua

Kuten voi olettaa, nuoret ajattelevat mitä internetissä tekevät ja myöskin tekevät jonkin verran asioita, jotka osoittavat omaa yksityisyyttä arvostavaa asennetta ja yksityisyyden säilyttämiseen painottuvaa ajattelumallia. Useimpia kyselyssä esitettyjä yksityisyyttä parantavia toimintoja oli hyödyntänyt noin puolet vastaajista, joten oman yksityisyyden suojelun ei voida kuitenkaan sanoa olevan erityisen aktiivista. Kuten PRIANO-aineistossa (Sirkkunen 2016, 129–130), suosituimpia toimenpiteitä olivat eri salasanojen käyttäminen eri verkkopalveluissa sekä sivuhistorian ja evästeiden tuhoaminen, joita kumpaakin oli tehnyt jopa neljä viidestä oppilaasta (Kuvio 9).

Nämä lähinnä *teknologista osaamista* ilmaisevat keinot olivat oppilailla prosentuaalisesti enemmän käytössä kuin PRIANO:n mukaan koko väestöllä, mutta loput keinoista liikkuivat joko samoissa tai alhaisemmissa prosenttiluvuissa. Näihin keinoihin lukeutuvat muun muassa tietynlaisten kuvien julkaisematta jättäminen, julkisten wi-fi-verkkojen välttäminen ja tiettyjen palvelujen käyttämättä jättäminen: nämä keinot taas ilmentävät enemmän *aktiiviseen itsensä julki tuomiseen* sekä *ylipäättään palvelujen*

käyttämiseen liittyviä valintoja, ja näitä oppilaat olivat hyödyntäneet pääasiassa koko väestöä vähemmän. Huomattava ero PRIANO-tuloksiin (Sirkkunen & Haara 2017) oli, että niiden mukaan 76 prosenttia 15-24 -vuotiaista oli jättänyt julkaisematta kuvia, joista voitaisiin tunnistaa ihmisiä, tässä aineistossa vastaavan prosentin ollessa vain 59.

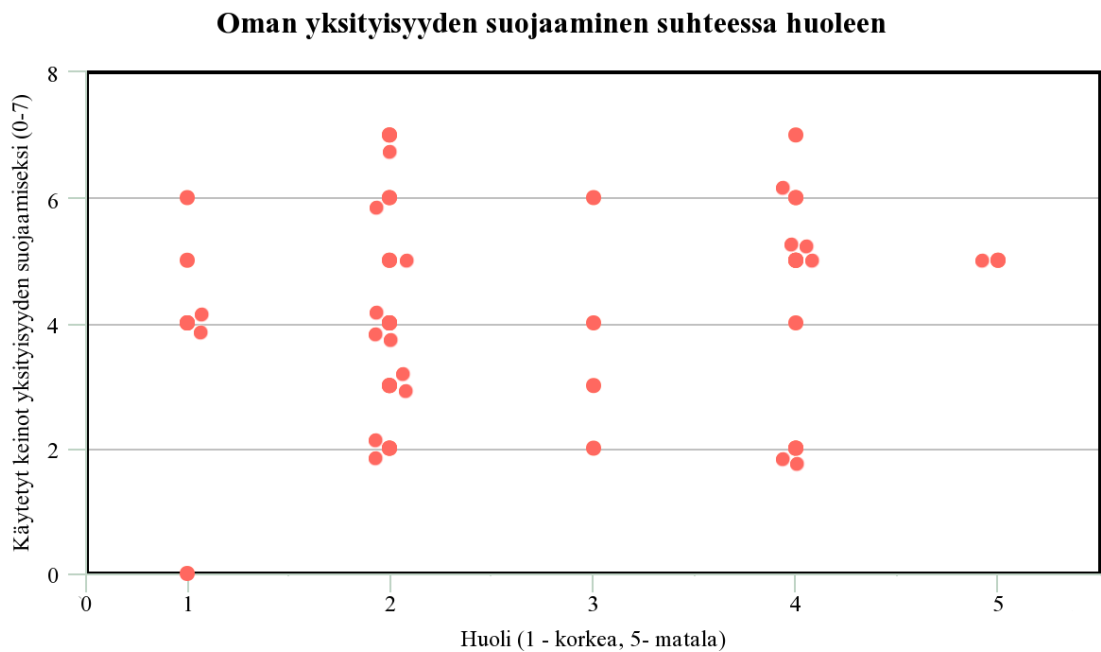

Kuvio 9.

Perustuen korkeaan prosenttiin esimerkiksi sivuhistorian tuhoamisessa, useimmissa tapauksessa kysymys ei ole ymmärryksen tai tietoteknisen osaamisen puutteesta. Voimme siis päätellä edellä mainitusta erosta käyttö- ja tekniikkakeskeisten ratkaisujen välillä, että *nuorilla on muita suurempi tarve käyttää tiettyjä palveluja*, joihin usein kiinteästi liittyy muun muassa itsensä julki tuomista. Näiden palvelujen käytöstä ei välttämättä olla valmiita tinkimään, mutta jos käytöstä voidaan eri keinoin tehdä turvallisempaa, se toteutetaan osaamisen sallimissa rajoissa. Näitä tekniikkakeskeisiä ratkaisuja ovat edellä mainittujen lisäksi muun muassa selaimen anonyymi tila (ns. incognito-tila), verkkopalvelujen yksityisyyssasetusten säätäminen, sekä aiemmin mainittu kahden vastaajan esiin nostama virtuaalinen erillisverkko (VPN).

Yksilötason analyysi ilmoitetun huolen tason sekä käytettyjen toimintojen välillä ei taaskaan tuota minkäänlaista havaittavaa johdonmukaisuutta (Kuvio 10). Sekä kaikkia tai lähes kaikkia keinoja käyttäviä että ei juuri mitään niistä hyödyntäviä löytyy tasaisesti niin huolestuneiden kuin huolettomienkin joukosta. Eroja ei löydy myöskään eri tyyllisiä keinoja vertaillen: erityisesti tekniikkakeskeisten ratkaisujen

hyödyntäminen vaikuttaisi olevan osaamisen ja tietoisuuden rajoissa universaalia huolen tasosta riippumatta. Käyttökeskeisissä ratkaisuisakin palvelujen käytön tarve useimmissa tapauksissa luultavasti ylittää mahdollisesti esiintyvän huolen, ja siksi tuo huoli ei suoraan määritä sitä, käyttääkö esimerkiksi julkisia wi-fi-verkkoja vai ei. Näyttäisi siltä, että yksityisyyden suojeleminen koostuu pääasiassa joukosta toimintoja, joita omaksutaan käyttöön median, sosiaalisten normien, mediakasvatuksen sekä toisten matkimisen kautta, ja joiden *toteuttaminen ei siten välttämättä edes riipu yksityisyyteen kohdistuvista huolista.*

Kuvio 10.

3.5 Yhteenveto

Kyselyn aineisto kulkee pääpiirteissään melko hyvin linjassa vertailukelpoisten PRIANO:n ja Eurobarometrien kanssa, mikä kertoo tietynlaisesta johdonmukaisuudesta ja yleistettävyydestä eri mielipiteissä. Eri kysymyksiä toisiinsa verratessa nousee kuitenkin esiin suuriakin selittämättömiä loogisia ristiriitaisuuksia, joka johtuu joko ihmisten monimuotoisista tavoista ajatella, tai käytetyn metodologian sopimattomuudesta aiheen syvälliseen hahmottamiseen: Laajojen asioiden typistäminen yksinkertaisiin, valitettavan monessa tapauksessa monitulkintaisiin kysymyksiin vaikeuttaa perustellun ja todenmukaisen tilastodatan keräämistä.

Haastatteluissa tämä haaste ilmeni esimerkiksi yhden oppilaan kysyessä mitä internetiin päätyvien tietojen kontrolloimiseen liittyen tarkoitettiin, tietojen päätymistä kaikkien vai vain datankerääjien nähtäville. Kyselytutkimuksessa haasteeksi muodostuu myös erityisesti se, ettei kysymyksistä tule johdattelevia. Kokemukseni mukaan monissa aiheita koskevissa kvantitatiivisissa tutkimuksissa – ja niiden tarkoituksenmukaisesta imitoimisesta johtuen odotetusti myös tässä tutkimuksessa – on ollut selkeitä vääristymiä johtuen ilmiöstä, joka tunnetaan englanninkielisellä termillä *framing effect* (ks. Gerber & al. 2018): kysymyksenasettelulla on hyvin herkästi vastausta ohjaileva vaikutus ja siten ihminen voisi vastata samaan kysymykseen monella eri tavalla kysymyksenasettelusta johtuen. Tällaisista erinäisistä ongelmakohdista johtuen muu kuin hyvin pintapuolinen aiheen käsittely kvantitatiivisin keinoin alkoi tuntua mielettömältä.

Aineiston pienuudesta johtuen mitkään löydökset eivät ole tilastollisesti merkitseviä, mutta ne tukevat aiempien tutkimusten tuloksia ja päinvastoin. Esimerkiksi nuoret tuntuvat ymmärtävän datankeruusta koko väestöä enemmän ja myös tiedostavan suhteellisen ymmärryksen tasonsa. Nuoret tunnistivat sekä kyvyttömyytensä hallita kaikkea heihin kohdistuvaa datankeruuta, mutta myöskin oman roolinsa yksityisyytensä puolustamisessa. Näiden reunaehtojen sisällä he kokivat verrattain hyvää kontrollia omista henkilötiedoistaan ja tekivät tietoisia valintoja yksityisyytensä tasoon liittyen. Vaikka eri salasanoiden hyödyntämisessä ja sivuhistorian poistamisessa nuoret erottuivat edukseen, yksityisyyteen vaikuttavien toimenpiteiden jakautuessa käyttö- ja tekniikkakeskeisiin ratkaisuihin nuoret toimivat muuta väestöä vähemmän oman yksityisyytensä parantamiseksi. Tätä ei kuitenkaan tule tulkita nuorten vähäisempänä kiinnostuksena yksityisyyttään kohtaan, vaan suurempana tarpeena käyttää tiettyjä palveluja ja toimintoja sekä tietoisena vaihtokauppana niitä vastaan. Nuorten kokema luottamus vaihteli myöskin voimakkaasti datankerääjästä riippuen, kotimaisuuden sekä kaupallisuuden vaikuttaessa asiaan selvästi.

Täysin epäselväksi tämän aineiston valossa kuitenkin jäivät yhteydet asenteiden, huolten, toiminnan, datankeruusta perillä olemisen sekä kontrollin kokemisen välillä. Perusteltavissa olevia säännönmukaisuuksia asioiden välillä ei juurikaan ollut havaittavissa, joten on pääteltävissä, ettei mainittujen tekijöiden välillä ole mitään määrääviä yhteyksiä. Esimerkiksi huolen taso ei vaikuttanut mitenkään omaa yksityisyyttä parantaakseen hyödynnettyihin toimenpiteisiin. Nämä asiat tuntuivat päinvastoin toisistaan irrallisilta ja eri keinot yksityisyyden suojeluun saattavatkin olla enemmän opittua kuin huolen aikaan saamaa käytöstä.

Niin ikään itse huolta määrittelevät tekijät eivät edellä tiivistetyn tiedon valossa ja yksilöllisistä eroista johtuen ole siis välttämättä yleistettävissä, elleivät sitten reiluuden (Kennedy & al. 2015) kautta. Kuten johdannossa rajattua, huolen syntyperä ei kuitenkaan ole tämän tutkimuksen keskeisen kiinnostuksen kohteena, joten haastattelujen analyysissa keskityn ensisijaisesti yksityisyyden arvostuksen ja huolen olemassaoloon sekä syihin sille, etteivät ne välttämättä konkretisoidu arkitoimintoihin. Tämän luvun perusteella voin kuitenkin sanoa kvantitatiivisten menetelmien olevan sopimattomia huolen tarkempaan ymmärtämiseen tähtäävään tutkimukseen.

4 Kvalitatiivisen aineiston analyysi

Toteutin kolme ryhmähaastattelua, joihin osallistui yhteensä kaksikymmentä 16-21-vuotiasta lukiolaista. Haastattelu alkoi lämmittelytehtävällä, jossa oppilaat saivat pohtia datankeruun hyötyjä ja haittoja. Tämän jälkeen siirryttiin pohtimaan datankeruuseen liittyviä mielikuvia ja miten niihin ovat vaikuttaneet datankeruun populaarikulttuuriset esitykset sekä tietovuotoskandaaleja koskeva uutisointi. Datankeruun hyötyjen ja haittojen välillä tasapainoillaessa aihe vietiin henkilökohtaiselle tasolle jokaisen arvioidessa omaa asettumistaan näiden määreiden väliselle akselille. Lisäksi jokainen arvioi omien suhtautumistapojensa sekä viimekätisen toimintansa välistä suhdetta sekä siinä mahdollisesti ilmeneviä ristiriitoja. Tutkimukselle keskeisesti runsaasti aikaa käytettiin myös syiden kartoittamiseen sille, miksi käytämme eri sovelluksia, palveluja ja laitteita, joissa havaitsemme ongelmakohtia ja potentiaalisia yksityisyyteen liittyviä riskejä. Lopuksi jokainen sai vielä päivittää ja korjata reilua kuukautta aiemmin täyttämänsä lomakkeen vastauksia, mikäli mielipiteet olivat haastattelun myötä muuttuneet.

Jotta haastatteluissa saataisiin kuuluviin mahdollisimman monia erilaisia näkemyksiä, ryhmät koostettiin mahdollisimman eri tavoin lomakkeisiin vastanneista oppilaista. Todellisuudessa ryhmien kokoonpanoon vaikutti kuitenkin merkittävästi myös oppilaiden paikallaolo haastattelupäivänä. Ryhmittelin vastaajat keskiarvosta erottuviin kategorioihin kahden muuttujan (huoli datankeruusta ja siitä perillä oleminen) perusteella ja sain haastatteluihin vähintään yhden oppilaan jokaisesta kategoriasta. Näin edustettuna oli ääripäitä myöten eri tavoin aihepiiriin suhtautuvia vaihtelevin tietämyksen tasoin. Lomakevastausten perusteella valittujen oppilaiden lisäksi haastatteluihin osallistui kolme oppilasta, jotka eivät olleet täyttäneet lomaketta aikaisemmin.

Tässä luvussa syvennyn haastatteluissa ilmenneisiin asenteisiin, suhteutan niitä samojen vastaajien kyselyvastauksiin ja pyrin löytämään syitä yksityisyysparadoksin olemassaololle. Oppilaiden vastauksiin viitatessa ilmoitan vastaajan sukupuolen, iän ja suhtautumistavan lyhyttä koodia (esim. P1H1) hyödyntäen. Koodissa P-kirjain ja sen perässä oleva numero tarkoittavat vastaajan ilmoittamaa perillä olemisen tasoa asteikolla yhdestä viiteen. Vastaavasti H-kirjain ja sitä seuraava numero tarkoittavat vastaajan ilmoittamaa datankeruusta huolissaan olemisen tasoa. Asteikon lukuarvo 1 tarkoittaa ”erittäin hyvin perillä” tai ”erittäin huolissaan” ja lukuarvo 5 tarkoittaa ”erittäin huonosti perillä” tai ”ei ollenkaan huolissaan”. Lukuarvo 3 taas

tarkoittaa lomakekyselyn vastausta ”ei eri eikä samaa mieltä”. Kuvitteellinen esimerkkioppilas (P2H4) on siis melko hyvin perillä datankeruusta, mutta ei ole siitä kovin huolissaan. Koska lomakekyselyn vastauksia sai päivittää haastattelun lopulla todenmukaisemmiksi, käytän koodeissa lopullisia lukuarvoja. Mainittakoon myös, että paikoin käytettyjä lainauksia on tekstin luettavuuden takia hiukan muokattu poistamalla yksittäisiä ylimääräisiä sanoja tai lisäämällä kontekstia tarkentavia sanoja hakasulkein.

4.1 Oppilaiden käsityksiä datankeruusta

Nuorten ymmärrys datankeruusta sekä siihen liittyvistä hyödyistä ja haitoista oli ymmärrettävästi vaihtelevaa. Kaiken kaikkiaan he ryhminä tunnistivat kuitenkin sekä positiivisia että negatiivisia ominaisuuksia varsin laajasti, ja parhaimmillaan osasivat jopa visioida realistisesti datankeruun potentiaalisia sovellutuksia tulevaisuudessa. Ilmiöön liittyvästä ”vainoharhaisuudesta” ei ollut selviä viitteitä, vaikka joitakin yliampuvia käsityksiä ilmenikin.

4.1.1 Hyötyjä ja haittoja

Oppilaat itse jaottelivat hyötyjä ja haittoja luonnostaan yksilölliselle sekä kollektiiviselle tasolle, ja esiin nousseet teemat on näin rajaten koottu kuvioon 11. Eniten oli puhetta jokaisessa haastattelussa heti aluksi ilmenneestä *kohdennetusta mainonnasta*. Tämä nähtiin yhtäältä sekä haittana, että toisaalta myös hyötynä. Kohdennettua mainontaa positiivisena pitävät argumentoivat hyödyllisyyttä sillä, että itselle kiinnostava ja tarpeellinen sisältö löytyy helpommin ja nopeammin. Näin kuluttajan luokse löytävien mainosten ansiosta on esimerkiksi tarjousten kautta mahdollista saavuttaa jopa *taloudellista hyötyä*, mikäli on vaikkapa joka tapauksessa aikeissa ostaa tarjousta vastaavan tuotteen. Eräs haastateltava kommentoi mainossisällön sopivuutta näin:

Jos sä oot kiinnostunu jostain ja sulle mainostetaan sitä, niin ei kai siitä nyt haittaa oo. Et jos sä löydät jotain kivaa, niin sit löydät sen sen [kohdennetun mainonnan] kautta. Mut jos sä oot mies ja sulle mainostetaan jotain naisten juttuja niin et sä saa siitä mitään irti. (Mies, 16, P3H5)

Monet kuitenkin kokivat *inhottavaksi* ja *pelottavaksi* sen, että heille mainostettiin asioita, joita he olivat hiljattain esimerkiksi etsineet internetistä. Käytännössä tämä tunne kohdistui ajatukseen siitä, että ylipäättään heistä ”tiedetään

kaikki” tai että ”joku valvoo” heitä. Siinä missä osa puolusti tarjousten ja mainosten hyödyllisyyttä, nosti yksi haastateltavista esiin myös vastakkaisen näkökulman siitä, että kuluttajat joutuvat kohdennetun mainonnan takia kohtaamaan yhä enemmän ”*taloudellisia houkutuksia*”:

Se on aina rahaa vastaan. Et kuin paljon sit ihmisilt löytyy sitä rahaa ostaa ties mitä? Et se, mul tulee niinku toi taloudellinen puoli mieleen – ja sit ihmiset vaan käyttää niiden rahat asioihin mitä ne ei välttämättä ees tarvii, mut Googlen mielest sä tarviit niitä. (Nainen, 18, P2H1)

Datankeruun hyötyjä ja haittoja	Hyötyjä	Haittoja
Yksilötaso	Nopeus, helppous Mahdollisuus käyttää palveluja ilmaiseksi Kiinnostava ja hyödyllinen sisältö Taloudellinen hyöty Tilasto-/arkistodata itsestä	Inho, pelko Henkilötietojen väärinkäytön uhka Riippuvuudet Taloudelliset houkutukset Yksilönvapauden rajoittaminen
Yhteiskunnallinen taso	Palvelujen kehittyminen Kansallinen turvallisuus Terveystuon kehitys Liikenneyhteyksien parantaminen	Kuplautuminen Mielipiteen- tai uskonnonvapauden rajoittaminen Yhtenäiskulttuuri Valta keskittynyt muutamalle taholle Ei vaikutusmahdollisuuksia Tiedon hankala saatavuus Datankeruu ilman lupaa Tietoja ei voi poistaa internetistä

Kuvio 11.

Muunkinlaisen kiinnostavan sisällön kohdentamisesta ylipäättään nousi samoin eriäviä näkemyksiä. Suurimmat argumentit käyttäjäkohtaisen kustomoinnin puolesta olivat hyvin usein esiin nousseet *nopeus* ja *helppous*, ja monet myönsivät datankeruun myös mahdollistavan monien erilaisten *palvelujen kehittymisen*. Lähes kaikki pitivät ehdottoman positiivisena sitä, etteivät joudu turhaan etsimään tarvitsemaansa tietoa ja kiinnostavaa sisältöä, vaan ne ovat yleensä heti saatavilla: nykyaikaiset yksilölliset sovellukset ja palvelut nähtiin erittäin toimivina arkea helpottavina sekä viihdettä tuovina ratkaisuina. Muutamat kuitenkin tunnistivat kustomoinnissa myös ongelmakohtia, kuten erään erityisen valvotun oppilaan esiin

nostamat *riippuvuudet* sekä esimerkiksi poliittisena polarisoitumisena ilmenevä ”*kuplautuminen*”:

Se on myös haitta koska siihen jää helpommin koukkuun. Et jos sielt tulee vaan sitä mitä sä haluat niin sä nautit siitä enemmän. Ja sit varsinkin Instagram ja nää, mitkä on tehty niin et se on oikeesti loputon, se selailujuttu. Et se ei ikinä lopu. (Mies, 18, P2H4)

Sit jos miettii vaik Facebookkii, – – jos kattoo vaik jotain poliittist juttuu ja sit sä oot jotain tiettyä mieltä, ja sit sä seuraat jotain tiettyä poliitikkoja, niin sulle tulee vaan niinku niiden mielipiteitä. Ja sit se, Facebook-algoritmit vaan antaa sulle niitä mitkä sua kiinnostaa, mut sit sä et saa välttämättä sitä vastamielipidettä. Et se on semmosta tosi ykstoikkosta. (Mies, 18, P2H4)

”Loputon selailujuttu” viittaa monille sosiaalisen median sovelluksille tyypilliseen muotoratkaisuun, jossa sisältöä selataan puhelimen näytöllä alaspäin niin, että sivulla ei käytännössä ole loppua sisällön valtavista määristä johtuen. Varmasti monelle omankin kokemuksen perusteella tämä johtaa vaikeuteen lopettaa selailua, kun loppua tai selkeää keskeytyskohtaa ei tule. Tämä ei varsinaisesti liity datankeruuseen, mutta yhdessä kohdennetun sisällön kanssa se lisää merkittävästi koukuttavuutta, mikä oli oppilaiden uskomuksen mukaan tietoinen keino sitouttaa käyttäjiä sovellukseen. Kuplautumiseen liittyen oppilaat taas mainitsivat asioita kuten ”näkökyvyn kaventuminen”, ”poliittisen vallan kartuttaminen”, ”mielipiteisiin ja moraalisiin päätöksiin vaikuttaminen” sekä ”propaganda-alttius”. Loppujen lopuksi näitä yhteiskunnallisesti hyvin merkittäviä tekijöitä ei puheessa käsitelty kuitenkaan kovin usein.

Edellä esitettyjen puhetta pääasiassa värittäneiden näkökulmien lisäksi keskusteluissa väläyteltiin myös monia muita yksittäisiä näkökulmia datankeruun puolesta. Ilmeisinä hyötyinä esiin nostettiin muun muassa *kansallinen turvallisuus* elektronisen valvonnan keinoin, *mahdollisuus käyttää monia palveluja ilmaiseksi* datankeruuseen suostumisen myötä, sekä *terveydenhuoltoon liittyvä kehitys* erityisesti tulevaisuudessa. Yksi oppilas esimerkiksi visioi, kuinka teknologian avulla voitaisiin yksilöiltä kerätyn datan pohjalta antaa heille liikunta- ja ravintosuosituksia, sekä seurata vaikkapa kuntoutuksen etenemistä lääkärin neuvojen ”tottelemista valvomalla”. Sama – selvästi datankeruun teknologista potentiaalia pohtiva – oppilas mietiskeli, miten *liikenneyhteyksien parantaminen* voisi onnistua mobiililaitteita seuraamalla. Erästä toista oppilasta kiinnosti myös *tilasto- tai arkistotyyppinen data*, jota voisi tarkastella koostetusti omasta menneisyydestään.

Selkeitä haittapuolia oppilaat tunnistivat vielä useampia. Jo aiemmin käsiteltyjen teemojen lisäksi usein mainittiin *kolmansien osapuolien pääseminen käsiksi henkilötietoihin* ja siitä koitua *tietojen väärinkäytön uhka*. Monet eivät pitäneet tätä hyväksikäytön uhkaa tämän päivän Suomessa kovin potentiaalisena vaarana, mutta tulevaisuudessa tai muissa maissa tunnistettiin mahdollisuus *mielipiteen-* tai *uskonnonvapauden rajoittamiselle* tai jopa ”hiljentämiselle”:

Ei välttämättä tässä tilanteessa oo sellasta tavallaan [henkilötietojen väärinkäytön] vaaraa jos itellä on ns. sellaset ”puhtaat paperit” – – mut sitte jos miettii tulevaisuutta, et esimerkiks jos maailmas tulee vaikka uskonnonvainoja niin miten se sitte vois vaikuttaa, et jos meistä on kaikki tieto. – – Jos joku johtava taho päättää, tai asettaa lain ettei oo enää uskonnonvapautta. Niin sitte tyylisiin rupeis pyytää esimerkiks Googlelta näitä tietoja niinku kansalaisista. (Nainen, 17, P2H2)

Ongelmina nähtiin myös se, että *internetiin päätynyttä tietoa ei pysty poistamaan*, ja että informaation tuoma valta on keskittynyt vain muutamille isoille tahoille. Kuten Kennedyn ja muiden (2015) tutkimuksessa ilmeni, myös haastattelemani nuoret näkivät negatiivisena *ilman lupaa tapahtuvan datankeruun*, ja epäilivät sen rikkovan joitain tietosuojalakeja ja -säännöksiä. Muita oppilaiden havaitsemia datankeruun reiluuteen vaikuttavia ongelmia olivat se, *ettei käyttäjälle olla tehty kovin helpoksi tietää mitä tietoja hänestä oikeastaan kerätään*, ja toisaalta *ettei käyttäjällä ole juuri mahdollisuutta vaikuttaa siihen mitä tietoja kerätään* – esimerkiksi monella internetsivustolla toteutuva ”ota tai jätä” -tilanne, jossa sivusto ei toimi ellei sen käyttämiä evästeitä hyväksy, painostaa käyttäjiä suostumaan datankeruuseen. Näin ollen *suostumus ei automaattisesti luo reiluuden kokemusta*. Muun muassa seuraavat kommentit kuvastavat edellä mainittuja ajatuksia:

Aina siin niinku sanotaan et joo tää sivusto käyttää evästeitä. Jos sä haluat tietää mitä [tietoja] se [sivusto] hankkii, niin sit lue tää, joku niinku kymmenen sivun pitunen essee. – – Mun mielestä se on tehty todella hankalaks tietää, et mitä tietoja ne kerää susta. (Nainen, 17, P4H4)

Harvoin noissa kaikissa sivustoissa vaikka esimerkiks saa valita, mitä [tietoja kerätään]. Siel on vaan semmonen perusmalli. – – Ei siin oo semmosta et sä voit mennä sinne ja valita et no okei, voitte kerätä näitä tietoja mut ette näitä. (Mies, 20, P2H4)

Yksi oppilas nosti yllättävänä näkökulmana esiin kohdennetun sisällön tukevan tietynlaista ”*yhtenäiskulttuuria*” pienten populaatioiden sisällä, minkä hän näki

negatiivisena asiana. Toinen oppilas taas esitti mielenkiintoisen näkökulman datankeruun hyödyntämisestä ”yksilönvapauden” rajoittamisessa:

Mua haittaa vähän silleen yksilötasolla ku esimerkiksi Netflixissä sä et pysty tiettyjä ohjelmia kattomaan jos sä oot tietyllä alueella. – – Esimerkiks Kiinassa niitä rajotetaan hirveesti noita kaikkia juttuja. (Mies, 16, P2H4)

Viittaus Kiinaan on siinä mielessä äärimmäisen kiinnostava, että sikäläinen yhteiskunta on kehittymässä haastatteluissa käsiteltyjen ”tulevaisuudessa mahdollisten” skenaarioiden mukaiseen, jopa elokuvallisen dystooppiseen (vrt. esim. Black Mirror 2016) suuntaan: Edellä mainittua yksilönvapauden rajoittamista harjoitetaan muun muassa suurten länsimaalaisten sosiaalisten medioiden käyttö estämällä ja internetin käyttöä tarkasti valvomalla. Kasvojentunnistusteknologia on kehittynyttä ja kaupunkialueilla on valtava määrä valvontakameroita. Kaiken kukkuraksi kehitteillä oleva sosiaalinen luottoluokitusjärjestelmä (PTT 2018) toteuttaa monille oppilaille etäistä pelkoa herättävän henkilötietojen ”väärinkäytön” mahdollisuuksia. Kiinassa tapahtuvasta kehityksestä tai muista vastaavista nykypäivän ilmiöistä ei haastatteluissa keskusteltu, joten *moni ei välttämättä ymmärrä kuinka todellisia heidän tulevaisuuteen sijoittuvat pelkonsa ovat jo tällä hetkellä*. Vain yksi oppilas mainitsi tulevaisuuden peloista puhuttaessa, että muissa maissa ”se ei oo mikään dystopia”.

4.1.2 Datankeruun leimautuminen?

Vaikka nuorten käsitykset datankeruusta olivat pääsääntöisesti realistisia, esiintyi muutamia puutteellisen tietämyksen mukanaan tuomia kyseenalaisia käsityksiä. Ensinnäkin joillain oppilailla tuntui olevan hivenen kevyet luulot siitä, kuinka helposti ulkopuolisten saatavilla heidän henkilötietonsa ovat:

Jos nyt oikeesti ois joku joka ihan 150-prosenttia halua mun passin numeron niin kyl se saa sen jostain. Et ei siihen paljon tarvii ku sit rupee ettii ja vähä löytää sieltä ja täältä, ja murtautuu sinne ja tänne niin se on kuule nopeesti semmonenkin tieto siinä sitte. (Mies, 16, P3H3)

No vähän sellasen [kuvan saa datankeruusta] et kuka vaan voi mennä sinne ja sitte urkkii sieltä tietoja, et sit sul on niinku silleen henkilön kaikki info. – – Kenen saatavilla vaan, niin sanotusti. Vähän jos osaat jotain koodia kirjottaa. (Nainen, 17, P4H4)

Joissain tapauksissa toiset oppilaat toppuuttelivat yllä kuvattuja mielipiteitä ja vakuuttelivat, että yksityisimmät henkilötiedot ovat kyllä yleensä hyvin salattuja.

Jälkimmäisessä lainauksessa esiintyvä ”mennä *sinne*” kuvaa kuitenkin monella oppilaalla esiintynyttä epämääräistä puhetapaa datankeruuseen liittyen: Mennä minne? Ikään kuin olisi olemassa joku kaiken kattava mystinen tietokanta, jossa olisi kaikki tieto kaikista maailman ihmisistä? Vastaavat epämääräiset lauseen tekijää koskevat sanavalinnat, kuten hyvin usein esiintyneet ”*ne* keräävät” tai ”*ne* voivat käyttää tietoja väärin” antavat sellaisen kuvan, ettei kaikilla nuorilla ole kovin selvää käsitystä siitä, miten tietoja todellisuudessa käsitellään, ja ketkä sitä voisivat väärinkäyttää. Näin ollen havaitut riskit perustuvat ennemminkin ympäriltä omaksuttuihin käsityksiin kuin omaan ymmärrykseen.

Toisaalta kääntöpuolena karkeasti sanottuna puolella opiskelijoista oli kaiken kaikkiaan oikein hyvä tietämys myös datankeruun teknisestä puolesta ja näin ollen realistisempi kokonaiskuva aiheesta. Muutama tällainen oppilas oli sitä mieltä, että ihmiset eivät yleisesti tiedä, kuinka paljon hyötyjä datankeruusta on, ja siksi se saatetaan usein nähdä ennemminkin haittojen kautta:

Jos se media tuo esille ainoastaan näitä hirveitä skandaaleja tosta datankeruusta, niin se varmaan tuo semmosen kauheen kriittisen mielikuvan tämmöisestä kaikenlaisesta datankeruusta. Ja sitte vähän voi ihmiset tulla vainoharhasekskin siitä mihin ne niitten dataa antaa. – – Semmonen tietämys siitä kaikesta hyvästä mihin sitä voi käyttää, niin se voi olla aika huono meidän yhteiskunnassa. (Mies, 16, P2H4)

Jos erotetaan tällainen puutteellisesta tiedosta johtuva vääristynyt ymmärrys ja salaliittoteorioihin kallistuva suoranainen vainoharhaisuus toisistaan, ensimmäistä esiintyi monella oppilaalla vaihtelevin tasoin, mutta jälkimmäistä ei yllättäen juurikaan. Uskomus älylaitteiden kautta tapahtuvasta ”salakuuntelusta” on kenties yleisimmin arkipuheessa vastaan tuleva virhekesitys, ja sitä esiintyi muutamaaan otteeseen myös näissä haastatteluissa. Useat oppilaat esittivät faktana sen, että sosiaaliseen mediaan ilmestyy mainoksia aiheista, joista älypuhelimien käyttäjät ovat laitteensa lähellä puhuneet. Facebook on kuitenkin toistuvasti kieltänyt käyttävänsä käyttäjiensä mikrofoneja saadakseen tietoja mainosten ja muun sisällön kohdentamiseen (esim. Facebook 2016, Business Insider 2018). Datankeruuta ja yksityisyydensuojaa tutkineen David Carrollin mukaan (The Great Hack 2019) mainosten osuvuutta voidaan pitää ”todisteena mieluummin algoritmien käytösennusteiden toimivuudesta kuin vakoilusta”. Toisessa käsityksessä oli kuitenkin muun muassa näin sanonut oppilas:

Jos joku tyyliin Facebook kuuntelee sun puhettaki, nii sit se menee vähän creepyks. Ja jos joku CIA pystyy vakoilee sun kameraa tai joku tämmönen muu iso taho, et miks ihmeessä ne halua stalkata sua tolleen? (Mies, 16, P4H2)

Tämä yksittäinen kommentti ilmentää myös toista hyvin laajaa keskustelua koskien ihmisten vakoilua tietokoneiden ja mobiililaitteiden kameroiden kautta. Kuten salakuuntelu, myös älylaitteiden web-kameroiden kautta tapahtuva vakoilu on tietyissä olosuhteissa teknisesti mahdollista. Virallisten lähteiden mukaan ei ole syytä epäillä aktiivisesti tapahtuvaa vakoilua, vaikka esimerkiksi Facebook on vahvistanut tahattoman tietovuodon tapahtuneen joidenkin käyttäjien puhelimen kameran kautta (The Guardian 2019). Sekä kuvan että äänen kautta tapahtuvaa tiedonkeruuta koskien löytyy internetistä valtava määrä salaliittoteoriasävytteistä materiaalia, mikä on ymmärrettävää siksi, että teknisesti ottaen väitetyt tiedonkeruumuodot olisivat mahdollisia. Asioiden todellista laitaa ei pysty osoittamaan, mutta tämän tutkimuksen kannalta on merkittävämpää huomata, miten skandaaliuutisointi vaikuttaa laajalti vallitseviin käsityksiin: Riippumatta siitä miten asiat todellisuudessa ovat, ihmisten mielikuvia datankeruusta muovaavat selvästi kuulopuheet, valeuutiset ja salaliittoteoriat. Esimerkiksi joillekin haastattelemieni oppilaiden esittämille käsityksille ei ole mitään perusteita virallisia lähteitä tarkasteltaessa.

Tässä tutkimuksessa en lähde tutkimaan populaarikulttuurin ja skandaaliuutisoinnin yhteyksiä ihmisten mielikuviin. Näiden lähteiden *”leimaavuus” datankeruuta kohtaan on kuitenkin selvää*, ja tämä luultavasti vaikuttaa myös ihmisten kokemaan huoleen.

4.2 Asenteet, huolet ja toiminta

Ovatko nuoret sitten huolissaan datankeruusta? Kysymys on haastava siksi, että huoli tuntuisi olevan yllättävän irrallinen käsite suhteessa muihin Dienlinin ja Trepten (2015) jaottelemiin käsitteisiin: asenne, havaitut riskit, aikomukset ja käyttäytyminen. Tarkastelen seuraavaksi nuorten näkemyksiä muun muassa näiden käsitteiden kautta.

Mitä **asenteisiin** tulee, eräs oppilas yritti sanallistaa yksityisyyden yleismaailmallista arvostusta (ks. Marwickin & boyd 2014):

Totta kai se on, no siis, yksityisyys on ollu aika kauan semmonen et se on pidetty arvossa. Et no, yksityisyys on ollu niinku hyvä asia. (Nainen, 17, P2H2)

Mitä kyseisestä kommentista tulee ymmärtää, on käsitys siitä, että *”totta kai”* yksityisyys on lähtökohtaisesti tavoiteltavaa *kaikkien* mielestä”. Tämä toimii lähtökohtana kaikelle hyötyjen ja haittojen arvottamisesta mahdollisiin huoliin ja viimekädessä toteutuvaan käyttäytymiseen. Koska lähestulkoon kaikki jakavat tämän *”itsestäänselvän”* inhimillisestä yksityisyyden tarpeesta kumpuavan *asenteen*, sen

ei voi nähdä olevan syynä ihmisten laajalti vaihteleviin tuntemuksiin ja toimintoihin. Toki yksilöllistä vaihtelua esiintyy rajanvedossa siitä, mitä informaatiota lukeutuu tavoitellun yksityisyyden piiriin, mutta tämä liittyy asenteen sijasta riskien arviointiin.

Oppilaiden kanssa **havaittuja riskejä** käsiteltiin edellisessä alaluvussa. Vaikka haittoja ja potentiaalisia riskejä tunnistettiin monia, useimmat oppilaat keskittyivät ajattelussaan enemmän yksilötason haittoihin: yhteiskunnallisen tason ongelmakohdista puhuttiin, mutta institutionaalisen yksityisyyden kollektiiviset ulottuvuudet jäivät keskustelussa selvästi vähemmälle. Tämä vaikuttaa siihen, *millaiseen tiedonkeruuseen potentiaalinen huoli kohdistuu*: Vaikka tietyt henkilötiedot toki haluaisikin pitää salassa, moni ei välittänyt internetin käyttötapoja, sijaintitietoja ynnä muuta ”triviaalia” tietoa koskevan datan keräämisestä (ks. seuraava lainaus). Toisin kuin kyselyaineistosta oli luettavissa, ymmärrys datankeruun laajemmista vaikutuksista tuntui kulkevan käsi kädessä sen kanssa, kokivatko oppilaat heillä olevan salattavaa. Lomakkeen kysymys on itse asiassa ongelmallinen, sillä se ohjaa vastaajan mielen nimenomaan yksilötason mahdollisten ongelmakohtien äärelle. Riskeistä ja omista vaikutusmahdollisuuksista keskusteltaessa esiin nousi myös esimerkiksi vaaleista ja ilmastonmuutoskeskustelusta tuttu argumentti yhden yksilön merkityksestä isossa kuvassa:

Ei mua ehkä ittee niin kiinnosta. Et ei se nyt oo kuitenkaan niinku globaalilla tasolla mitenkään niin merkittävää mitä mä teen, niin ei se oo niin se ja tässä että mitä [tietoja] musta kerätään. – – Sit taas tietysti, että jos, laitat sää sun tiedot tai et, niin tietysti et jos muut laittaa niin eihän ne sun tiedot siinä miljoonassa vaikuta niin paljoo. Mut se on taas sama että äänestätkö vai etkö, et vaikuttaako se yks ääni, et siinä on samanlainen ajattelutapa. (Mies, 16, P3H5)

Huomiota herättävää oli se, että muutamat oppilaat, jotka olivat teknisesti muita valveutuneempia ja joilla oli realistisin kuva datankeruusta, eivät kukaan olleet siitä juurikaan huolissaan (vrt. Kennedy & al. 2015). **Huolen** yleistä tasoa on hankala eksaktisti määrittää, sillä keskustelujen runsaista kriittisistä näkökulmista huolimatta varsinaista huolestuneisuutta ilmeni puheenvuoroissa melko vähän. Vain kahta haastattelemaani oppilasta voisi luonnehtia oikeasti huolestuneeksi, ja korkeintaan seitsemän kohdalla voitaisiin puhua jonkinlaisesta huolestuneisuudesta. Kaiken kaikkiaan huoli oli joka tapauksessa vähäisempää, kuin mitä kyselyaineisto (Kuvio 3) antaa ymmärtää. Syyt tähän vaikuttaisivat olevan kysymysten ja esimerkiksi ”huoli”-käsitteen monitulkintaisuudessa. Yksittäisten oppilaiden lomake- ja haastatteluvastauksia

vertailtaessa esiin nousi joitakin ”epäjohdonmukaisuuksia”, joista osalle löytyy haastatteluvastauksista selitys ja osalle ei. Esimerkiksi yksi oppilas ilmaisi lomakkeessa olevansa erittäin huolissaan datankeruusta, mutta haastattelussa hetken pohdinnan jälkeen totesi, ettei hän ”sinänsä ole siitä huolissaan”. Toinen lomakkeen mukaan erittäin huolissaan ollut taas osoitti haastattelussa välinpitämättömyyttä ja totesi, ”ettei häntä kiinnosta”.

Ei se [datankeruun ongelmakohtien havaitseminen] näy mitenkään mun arjessa, et mä tiedostan sen ni en mä sitä välttä mitenkään, tai ei mua just kiinnosta. Että ei mulla oo vähän niinku mitään salattavaa. (Nainen, 18, P1H1)

Kolmas oppilas taas tarjosi pyytämättä selityksen vastaustensa ristiriitaisuudelle, ilmaiseamalla että huolen sijaan hän on ehkä ennemminkin ärsyyntynyt datankeruusta ja kohdennetusta mainonnasta:

Mua ärsyttää se käytäntö enemmän että Instassa on niitä [kohdennettuja] mainoksia, enemmän kun se että mä tiedän et ne kerää musta [tietoa], koska mä tiedän et ne kerää niinku muistakin ja ei ne tee mun niillä tiedoilla käytännössä mitään. (Nainen, 18, P2H1)

Haastatteluissa käytiin myös ennalta suunnittelematommat kierrokset, joissa jokainen sai hyötyjen ja haittojen kartoittamisen jälkeen sanoa oman mielipiteensä siitä, kallistuuko datankeruun suhteen enemmän hyötyjen vai haittojen suuntaan. Pääsääntöisesti tämä suhtautuminen kulki linjassa huolestuneisuuden kanssa, mutta muutama löytyi niistäkin, jotka pitivät datankeruuta enemmän haitallisena, mutta eivät silti osoittaneet huolta. Huoli ei siis perustu myöskään pelkästään havaittuihin riskeihin. Edellä pohditun perusteella erilaisia tuntemuksia ja suhtautumistapoja voidaan virheellisesti tulkita tai nimittää huoleksi: esimerkiksi ärsyyntyneisyys tai ongelmien havaitseminen saattavat johtaa myöntävään vastaukseen huolta koskevassa lomakekysymyksessä. Ilman syvempää tutkimusta aiheesta tulee näin harhaanjohtava kuva, etenkin kun huoli on melko vahva tunnemääritelmä verrattuna muihin siksi mahdollisesti kutsuttuihin tekijöihin. Huoleen rinnastetusta reiluuden kokemuksesta puhuttiin haastatteluissa hyvin vähän, joten siitä ei voi tämän tutkimuksen perusteella sanoa juuri mitään. Reiluuden kokemuksen ilmeisesti vaihdellessa ja perustuessa paljolti vapaan valinnan kokemukseen, ainoastaan kaksi hyvin perillä olevaa ja huoletonta haastateltavaa perustelivat datankeruun olevan reilua ja kolmas taas totesi sen olevan ”eettiseltä pohjalta rajamailla”.

Kysyttäessä vaikuttavatko tuntemukset ja asenteet internetin ja älylaitteiden arkikäyttöön, yleinen mielipide oli, että hyvin vähän. Tuntemusten ja toiminnan väliin

asettuvatkin **aikomukset**, eli asenteen, datankeruuta koskevien käsitysten sekä mahdollisen huolen muovaama ”toimintasuunnitelma” hypoteettisia tilanteita ajateltaessa. Yksityisyysparadoksin kannalta kiinnostavaa on tarkastella ihmisten aikomuksia suhteessa toteutuvaan toimintaan: mikäli nämä kaksi ovat huolesta riippumatta linjassa keskenään, voidaanko silloin puhua paradoksista vai onko kyseessä vain rationaalista hyödyt ja haitat suhteuttaen perusteltua toimintaa? Mielenkiintoista oli, että *lähtökohtaisesti oppilaat ilmaisivat toimivansa aikomustensa mukaisesti* eli he eivät kokeneet käytössään yksityisyysparadoksin kuvaamaa ristiriitaa. Joukosta löytyi kuitenkin myös niitä, jotka tunnistivat ristiriitaisuutta sekä poikkeamisia aikomuksiinsa nähden:

Mut kyl mä koen et tavallaan se on ristiriidassa siinä arkikäytössä. – – Kyl mä käytän sitä [sosiaalista mediaa] sen verran et siel on varmaan ihan hirveesti tietoo musta, joka ei tunnu hirveen hyvältä. Mutta tavallaan sit mä vaan sivuutan sen. (Nainen, 18, P2H1)

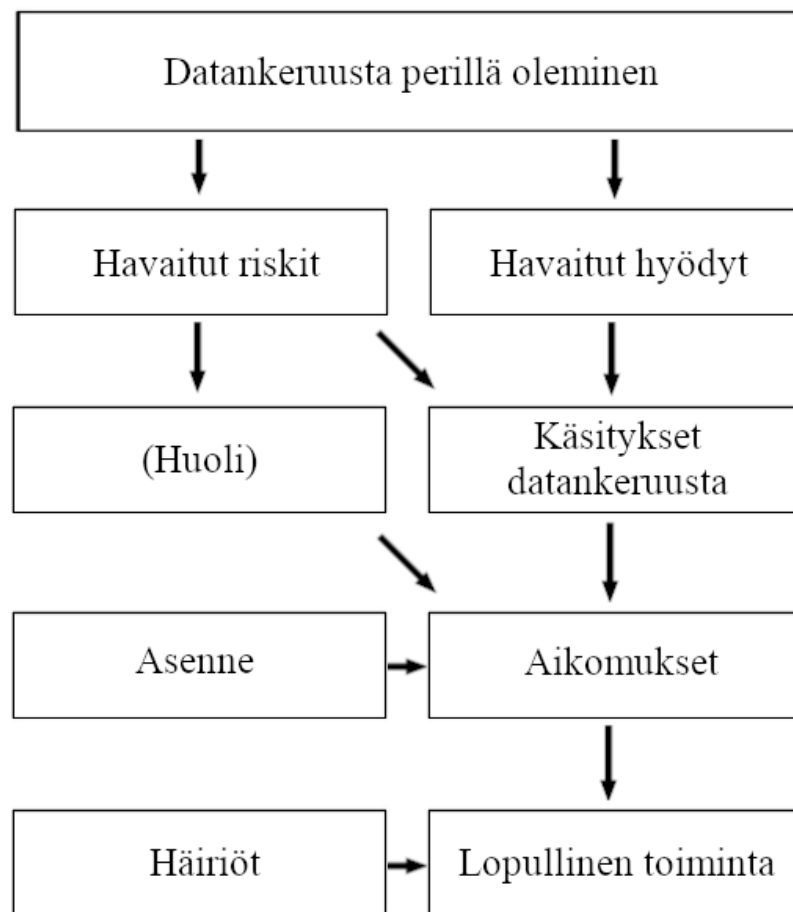
Mä teen muuten tavallaan kaiken silleen mun periaatteiden mukaan tai ainakin pyrin siihen, mut se et yks semmonen mikä mul on, ku mä oon menny Espanjassa semmosella pitkän matkan junalla – – ja siel jos sä haluut käyttää nettii, niin ne pyytää sun passin numeroon. – – Mä haluan sen netin, mut sit mä en tiiä haluukse mä laittaa sitä mun passinumeron sinne. [Mutta laitan kuitenkin.] (Mies, 16, P3H3)

Mitä lopulliseen **toimintaan** sitten tulee, oli haastatteluissa kiinnostavaa huomata, että oppilaat raportoivat erittäin vähän huoliperäistä toimintaa, ja yllättävän vähän myöskään mitään ensisijaisesti yksityisyys mielessä tehtyjä toimenpiteitä. Vaikka kyselyn mukaan kutakin eri keinoa oman yksityisyyden suojeluun käytti keskimäärin vähintään noin puolet nuorista, tätä ei tule tulkita huolen tai välttämättä edes yksityisyyden tavoittelun aktiivisena implementoitumisena toimintaan. Keskustelut nuorten kanssa osoittivat arkikäyttöön liittyvän hyvin vähän tietoisuutta, ja erilaiset yksityisyyttä suojaavat toimenpiteet ovat lähinnä *rutiininomaisia* ja opittuja käytäntöjä:

Mä ite olin ruksannu aika monta [vaihtoehtoa lomakkeesta]. Mulla on just se et no, jos mä – – käytän pankkia tai mä teen jotain, niin se vaan välillä tulee automaattisesti, en mä välttämättä mieti sitä aina. Et jos mä muistan niin sit mä laitan sen niinku yksityisen selaustilan. (Mies, 16, P3H3)

Näin ollen voisi olettaa, että käytetyt toiminnot ovat useimmiten primitiiviseen asenteeseen kytköksissä olevia ympäristöstä omaksuttuja, niin ikään ”hyvänä pidettyjä” käyttöä koskevia normeja. Tämä taas tarkoittaa, että yksityisyysparadoksin mukaisesti *huolet tai havaitut riskit todellakin muuntuvat hyvin*

vähän niillä perustelluksi toiminnaksi, ainakin vähemmän kuin pintapuolisista määrällisistä aineistoista voi tulkita. Aineiston ja lähdekirjallisuuden (mm. Dienlin & Trepte 2015, Gerber & al. 2018) pohjalta päätellen päädyin hahmottelemaan toimintamallejamme selittäviä taustatekijöitä visuaalisesti. Kuviossa 12 esiintyviä vaikutussuhteita ja syy-seurausketjua ei voi tämän tutkimuksen perusteella absoluuttisesti osoittaa eikä muutenkaan pitää täysin yleispätevinä, mutta kuvio auttaa havainnollistamaan sitä, miksi joillain asioilla on selvää yhteyttä keskenään ja joillain ei.

Kuvio 12. Vaikutussuhteita yksityisyyteen liittyvän toiminnan taustalla.

Kaiken taustalla on *datankeruun ymmärtäminen*. Perillä olemisen taso vaikuttaa siihen, mitä *hyötyjä ja riskejä* havaitsemme. On tärkeää huomioida, että nämä havainnot voivat olla virheellisiä ja siten vaikuttaa kaavion seuraaviin kohtiin. Havaintojen perusteella muodostuu yksilön *käsitys datankeruusta*. Käsitys sisältää ne arvotekijät, joiden perusteella homo oeconomicus -teorian (Gerber & al. 2018) mukainen ”riskiarvio” olosuhteisiin soveltuvista toimintamalleista tehdään. Tästä riskiarviosta – mitä kannattaa tehdä ja mitä ei, pitääkö jotain välttää tai joltain suojautua – muodostuvat yksilön *aikomukset*, eli teorettinen malli siitä, kuinka hän tiettyssä

tilanteessa toimii. Aikomukset muovaavaan riskiarvioon toki lisäksi vaikuttavat perustavanlaatuisesti yksilön mahdolliset *huolet*, sekä *asenteet*, joiden aiemmin todettiin olevan universaali rajanveto siitä, että yksityisyys itsessään on tavoiteltavaa. Huolia taas saattaa syntyä yksilöllisistä eroista riippuen havaittujen riskien pohjalta. Lopullinen *toiminta* muodostuu aikomuksista sekä erilaisista ”*häiriöistä*”, joita käsittelen seuraavassa alaluvussa.

Yksilölliset erot (ks. Kennedy & al. 2015) tulevat tässä kaaviossa näkyviin monessa kohdassa. Jo datankeruun ymmärtäminen vaihtelee runsaasti siitä saadun tiedon laadun sekä yksilön ymmärtämiskyvyn varioidessa. Tämän lisäksi persoonallisuus ja muut vastaavat yksilölliset tekijät vaikuttavat huolen muodostumiseen sekä aikomukset muodostavaan riskiarvioon. Lisäksi jokaisen yksilöllinen elinympäristö sekä neurologiset tekijät tuovat uniikit häiriönsä lopullista toimintaa koskevaan päätöksentekoon.

Siispä syy-seurausketjuista puhuttaessa loppukaneetin voisi tiivistää siten, että *tie toimintaa koskeviin päätöksiin on yksilöllinen*. Näin ollen yksityisyysparadoksin tutkimisen kannalta edellä hahmotellut vaikutussuhteet ovat hyvin hankalasti yksilöiden välillä verrattavissa tai yleistettävissä. Lisäksi yksityisyysparadoksin *vastakkainasettelu huolen ja toiminnan välillä yksinkertaistaa monimutkaista ilmiötä tarpeettomasti*. Huolen sijaan olisi perusteltua kysyä laajemmin, *miksi käytämme palveluja ja laitteita, joissa tiedostamme yksityisyyteen liittyviä ongelmia*: Näin kysymyksenasettelu ei aseta erilaisten selitysten löytymistä rajoittavia premissejä, ja kaikki kuvion 12 tekijät saadaan huomioitua. Tämä sisällyttää kysymykseen esimerkiksi aiemmin käsitellyt ”huoli”-käsitteen taakse piiloutuvat tekijät, ja ennen kaikkea sekä huolestuneet että huolettomat haittapuolia havainneet.

4.3 Yksityisyysparadoksin syitä avaamamassa

Siispä: ”Miksi käytämme palveluja ja laitteita, joissa tiedostamme yksityisyyteen liittyviä ongelmia?” Käsittelen tätä kysymystä nyt aineistolähtöisesti erityisesti kolmen potentiaalisen syyn (vaihtokauppa, sosiaalinen paine ja päätöksentekoprosessi, ks. luku 2.4) ja niihin liittyvien luvussa 2.3 esiteltujen teorioiden (Gerber & al. 2018) kautta. **Metodologisia** syitä yksityisyysparadoksiin käsitellään tässä tutkimuksessa niin laajasti, että se ei ole tässä luvussa erikseen tarpeen. Kyseessä on kuitenkin yhtä huomionarvoinen syy muiden kolmen syyn rinnalla.

Ehkä useimmiten haastatteluissa esiintyi käytön puolesta argumentointia *hyötyjen ja helppouden* kautta: omasta yksityisyydestä ollaan valmiita tinkimään, sillä käytön elämään tuoma lisäarvo nähdään niin paljon havaittuja riskejä arvokkaampana (vrt. homo oeconomicus -teoria, Gerber & al. 2018). Etenkin yhdellä oppilaalla oli hyvin selvä kuva tämän **vaihtokaupan** mekaniikasta:

Mä oon ainakin aina ajatellu vähän sillain että kun mä näitä kaikkia palveluja käytän, jotka aina pyytää näitä kaikkia mun tietoja, niin mää vähän niinku siinä myyn nää mun omat tiedot sitä palvelua vastaan, että mä voin käyttää sitä niitten tarjoomaa palvelua. (Mies, 16 P2H4)

Toinen oppilas perusteli datankeruun reiluutta samaan argumenttiin pohjautuen. Hän kuitenkin myöhemmin myönsi, että datankeruu olisi vieläkin reilumpaa, jos keräämisestä ilmoitettaisiin selkeämmin.

Ei me olla tehty mitään sen eteen et me saadaan se IG, Facebook, Google. – – Ne on niinku tuottanu sen, ne on kehittäny sen ja sit ne haluaa, tottakai ne haluaa jotain vastineeks. Ei Facebook oo mikään hyväntekeväisyyslaitos. Et sit jos me ei makseta siit niin sit ne träkkää meiän tietoja ja ne tekee sil tiedol, niinku siit ne saa sen hyödyn. Et siin on aina se, et oisko se reiluu että me käytetään niiden tuotteit, ne tekee töitä ja sit ne ei saiskaan mitään. (Mies, 18, P2H4)

Arjen helpottumisen ohella yhtenä suurena yksityisyyteen vaihdettavana lisäarvona nähtiin *viihde*. Yksi oppilas totesi nykyihmisten olevan malttamattomia ja itsekeskeisiä, ja tahtovan saada heti sen mitä haluavat. Viihteen roolille tässä kontekstissa annettiin eskapistisia ja suorastaan hedonistisia merkityksiä:

Viihde, ehdottomasti! – – Mullakin nyt oli koulujuttuja, oli paljon koulujuttuja rästis ni oisin mä voinu tehdä koulujuttuja. Mut ei, kun mä halusin sen internetin, mä halusin helpottaa mun elämää. Mä halusin et ei tarvii ajatella semmosia syvällisiä asioita vaan voi vaan niinku elää hetkessä ja olla oikein nautinnollinen olo. (Mies, 16, P3H3)

Muita hyvin perusteltuja vaihtokaupan tekemiseen liittyviä selityksiä oli muun muassa se, *ettei omassa elämässä ole kokenut konkreettisia haittoja* datankeruusta (vrt. henkilökotaisen kokemuksen teoria, Gerber & al. 2018). Toisaalta vaikka potentiaalisia etenkin tulevaisuuteen liittyviä riskejä havaittiinkin, *rajoittaisi kaikkiin niihin varautuminen elämää* huomattavasti. Esimerkiksi yksi oppilas kysyi, kannattaako lopettaa kadulla käveleminen, kun ihmisiä on kuitenkin kuollut kävellessään kadulla? Tämä kuvastaa hyvin edellisessä alaluvussa kuvatun ”riskiarvion” tekemistä, jossa

tietoisia riskejä ollaan valmiita ottamaan tilanteissa, joissa hyöty selvästi ylittää riskien todennäköisyyden.

Koska me ei tiedetä mitä tulevaisuudessa tulee tapahtumaan [esimerkiksi mielipiteenvapauden poistuminen], niin sitte se vois rajoittaa meiän elämää itse asiassa tosi paljon. Koska sitte jos myö niinku ruvetaan ihan miettiin tarkasti, et mitä jos tulee käymään noin niin enhän mie voi tehdä näin tai enhän mie voi tehdä näin, niin sit se tavallaan voi mennä liiallisuuksiin. Et kaikkea ei oo kuitenkaan mahdollista huomioda. Niin sitte se et kuinka tarkka niissä jaksaa olla. (Nainen, 17, P2H2)

Eräs oppilas taas nosti esiin näkökulman, että *monilla ei varmasti ole realistinen kuva konkreettisista datankeruuseen liittyvistä potentiaalisista haitoista*. Tämä ehdottomasti vaikuttaa toimintaan vääristäen käytöstä suoritettua riskiarviota (vrt. rajoittuneen rationalismin teoria, Gerber & al. 2018).

Must tuntuu et aika monella on semmonen tietämättömyys ettei ees tiedä mihin niitä tietoja sitte [voidaan käyttää], tai mihin ne vois päätyä. Et sillee, sit se voi myös vaikuttaa siihen toimintaan koska ei oo tietonen että mihin ne vois päätyä. (Nainen, 16, P4H2)

Tietämättömyyteen liittyen on hyvä huomioda myös se mahdollinen tapaus, että käyttäjä ei ole lainkaan tietoinen datankeruuseen liittyvistä haitoista. Tällöin ei voida puhua tietoisesta, edes rajoittuneen rationalistisesta vaihtokaupasta, mutta ei toisaalta myöskään yksityisyysparadoksista.

Harkitun vaihtokaupan ohella oppilaat nostivat esiin useita **sosiaaliseen paineeseen** liittyviä syitä, jotka ovat kuviossa 12 esitettyjä (*ulkoisia*) häiriöitä. Sosiaaliset syyt voitaisiin tiivistää siten, että omasta yksityisyydestä ollaan valmiita tinkimään, sillä käytön tuoma *sosiaalinen ja erityisesti kulttuurinen pääoma* (ks. Bourdieu 1984) nähdään havaittuja riskejä arvokkaampana. Eräs oppilas totesi, että vaikei hän koe sosiaalista mediaa henkilökohtaisesti niin tärkeänä, siellä on ”*coolia olla mukana*”, mikä esimerkiksi kertoo juurikin kulttuurisen pääoman tavoittelusta. Keskusteluissa esiin nousi myös mediassa viime vuosina paljon esiintynyt ”*paitsi jäämisen pelon*” (eng. FOMO, fear of missing out) käsite. Joissain viiteryhmissä *joukkoon kuulumisen nähtiin olevan hankalaa ilman yhteistä online-elämää* ja tällainen perillä pysymisen tarve nähtiin usein jopa riippuvuutena. Sosiaalinen media nähtiin myös ikään kuin ihmisen ”käyntikorttina”:

Nykyään monesti ku tapaa uuden henkilön niin mennään heti ekana, kysytään onkos sosiaalisia medioita ja sitten käydään kaikki ne sosiaaliset mediat, käydään läpi että mikähän tää henkilö oikein on ja jos sinne ei oo mitään laittanu ni sitte saattaa tulla vähän

semmonen väärä kuva siitä. Ja oikeestaan se et sosiaaliset mediat on just siinä että annetaan se kuva ittestä niille henkilöille jotka ei vielä sua tunne. (Mies, 16, P2H4)

Ehkä se tunne että tulee niinku huomatuks ja et hei, nyt joku näkee et mä oon tehny tätä ja tätä. Ja myöskin se painostus somessa että sun pitää jakaa sun elämästä jotain et joku huomaa et kyl sä teet jotain sun elämällä. (Nainen, 17, P3H1)

Joukkoon kuulumisen tunteeseen, kulttuuriseen pääomaan ja perillä pysymisen tarpeeseen liittyy myös vahvasti *ajan tasalla pysyminen*, johon edellisen lainauksen paineen maininnut oppilas viittasi näin:

Tosi monet ilmiöt niin ne tulee just esim sosiaalisen median myötä. – – Aika usein mistä uutisoidaanki, ne on aika paljon semmosia [maailmanlaajuisiakin] ilmiöitä. Ja jos sä haluat olla ajan tasalla, jopa ennen niinku vaikka Suomen uutisia, niin sä oot jo valmiiks netissä [jos käytät sosiaalista mediaa]. (Nainen, 17, P3H1)

Yhteisöllisyys ja sen vaatimukset ovat siis meihin vaikuttava voima, joka vaikuttaa jo huomaamattomamminkin kuin ”paineena”. Yksi oppilas muistutti, jo että pelkkä *ympäristön antama esimerkki* ohjaa toimintaamme vahvasti ilman varsinaista painostustakin. Sosiaaliseen paineeseen toisena näkökulmana voidaan sisällyttää myös *yhteiskunnan luoma paine* ”pakon” muodossa. Kokemus siitä, että tietyt toiminnot tai käytännön sovellukset ovat yhteiskunnassa pakollisia tai että *tiedonkeruulta ei omin valinnoin voi välttyä*, on luonnollisesti ymmärrettävä selitys tunnistettuihin haittoihin nähden ristiriitaiselle käyttäytymiselle. Monet näkivät, että esimerkiksi arjen verkkoon siirtyneet toiminnot ja kaikkialla läsnä olevat laitteet ovat nyky-yhteiskunnassamme tehneet datankeruulta välttymisen mahdottomaksi, ellei asuisi ”Lapin erämaassa”.

Varsinki kun niin monet asiat menee jo automaattisesti nettiin. Jos halua asioida Kelassa niin tosi monet niistä on jo valmiiks netissä, tai verkkopankit tai koulutyöt jo pelkästään. Niin silt [datankeruulta] ei sinänsä hirveesti voi sille välttyä. – – Mun iskä on boikotoinu niin pitkään tietokoneita ja älylaitteita, mut sitte sil tuli työn kautta et sen on pakko ottaa, niinku se firma anto sille älypuhelimien. Et sitte vaikkei ite niinku haluis ostaa tai tällee, ni sit saattaa tulla työn kautta silleen et täs on sulle älypuhelin, sun on pakko käyttää sitä. (Nainen, 17, P3H1)

Kuviossa 12 aikomusten ja lopullisen toiminnan väliseen riskiarvioon vaikuttavat *sisäiset* häiriöt taas liittyvät itse **päätöksentekoprosessiin**. Yksi oppilas kummasteli sitä, että vaikka heille oli peruskoulussa opetettu paljon esimerkiksi somekäyttäytymistä ja kyseinen oppi oli mennyt perille, samoja asioita ei kuitenkaan nyt ajatellut sosiaalista mediaa käyttäessä (vrt. luottamuksen ja riskin malli & kvanttiteoria,

Gerber & al. 2018). Toinen oppilas vertasi asetelmaa koulukiusaamiseen, jota ennaltaehkäisevillä KiVa koulu -tunneilla monet sanoivat olevansa valmiita puuttumaan kiusaamiseen, mutta tositilanteen tullessa halukkaita ei yllättäen enää löytynytäkään.

Eräs oppilas selitti aikomusten ja toiminnan välistä ristiriitaa ympäristön muutoksella ja siihen hiljalleen sopeutumisella:

Kun vaikka Insta ja Snapchat ja nää tuli, niin ne ei ollu niin täynnä mainoksia taikka mitään. Ja silloin pohdittiin et jos tulee mainoksia ja kaikkee, niin mä ainakin lopetan. Sit ku ne tulikin nii oli sillee ”ei se nyt haittaa” ja sit ajatteli et no jos niitä tulee paljon, mitä nyt on, niin ajatteli silloin että no sit mä lopetan. Mut en mä oo vieläkään [lopetanut], et siihen sopeutuu niinku ajan kanssa. (Nainen, 18, P2H1)

Mainosesimerkin kautta ryhdyimme pohtimaan sosiaalisen median alustojen kehitystä ja sitä kuinka vuosia sitten emme olisi yksityisyssyistä tehneet jotain, mikä nyt tuntuu normaalilta ja hyväksyttävältä. Totesimme, että ympäristön muutos *pikkuhiljaa tapahtuvina pieninä muutoksina* saa meidät mukautumaan ja hiljalleen muuttamaan alkuperäisiä aikomuksiamme.

Suurimpana päätöksentekoon vaikuttavana tekijänä oppilaat esittivät usein puheenaiheena olleen esimerkiksi dopamiinin aiheuttamasta hyvän olon tunteesta johtuvan *riippuvuuden* (vrt. julma optimismi, Berlant 2011). Haastatteluissa väläytettiin myös tuttua ajatusta siitä, *ettei usko onnettomuuden sattuvan omalle kohdalle* (vrt. henkilökotaisen kokemuksen teoria, Gerber & al. 2018). Tämä muistuttaa aiemmin mainittua kokemusta siitä, ettei tähän mennessä elämässä ole tullut vastaan konkreettisia haittoja. Kaksi oppilasta perusteli myös *”tieto lisää tuskaa”* -argumentilla haittojen huomiotta jättämistä, ikään kuin mukavuushakuisena suojamekanismina ongelmallisen todellisuuden kohtaamiselta. Johdantoluvussa esitellyn julman optimismin teorian irrationaalisuus löytää vahvoja yhtymäkohtia erityisesti näistä päätöksentekoprosessiin liittyvistä sisäisistä häiriöistä: tiedostamme ongelmat ja vaikkamme edes saisi haittoja kompensoivia hyötyjä, jatkamme silti meille vahingollista toimintaa.

4.4 Mielipidemuutoksia

Aineistojen analyysissä onkin jo ilmennyt joitain yksilöllisiä ristiriitaisuuksia kyselylomakkeessa sekä haastattelussa annettujen vastausten välillä. Haastattelun jälkeen oli mahdollisuus korjata lomakkeessa antamia vastauksia, jos oli havahtunut ajattelemaan jostain asiasta toisin kuin oli aiemmin ilmoittanut, ja kahta oppilasta lukuun

ottamatta kaikki näin tekivätkin. Vaikka mieli voi tietysti reilun kuukauden aikana muuttua, nämä muutokset kertovat kuitenkin selkeästi siitä, että haastattelu tuotti syvempää paneutumista aiheeseen ja omiin suhtautumistapoihin. Näin ollen tutkimusta tehdessään on tärkeää *erottaa toisistaan ”mututuntuma” ja todellinen mielipide*.

Oppilaita, jotka olivat täyttäneet lomakkeen sekä ennen että jälkeen haastattelun, oli 18. Eniten muutoksia tapahtui käsityksissä siitä, kuinka hyvin perillä on datankeruusta ja siitä, pitääkö tietosuojaa tärkeänä koska on tai ei ole mitään salattavaa. Perillä olemisen suhteen muutoksissa oli selkeä trendi: kaikki kahdeksan vastaustaan muuttanutta siirtyivät vähäisemmän ymmärryksen suuntaan. Toisin sanottuna keskustelun myötä *kolmasosa nuorista tajusi, että he eivät ole aivan niin hyvin perillä datankeruusta kuin luulivat*. Kuten aiemmin todettua, kysymys tietosuojan tärkeydestä ja salattavista asioista on kaksiosaisuudestaan johtuen ongelmallinen tulkita, ja siinä muutoksia olikin molempiin suuntiin. Oman kontrollin kokeminen pääasiassa heikentyi, mutta toisaalta eri mieltä olevien osuus kasvoi sen suhteen, ettei tiedonkeruulta voisi välttyä. Tämä tuntuu äkkiseltään ristiriitaiselta, mutta kertoo ehkä kokemuksesta, että osaan tiedonkeruusta voi vaikuttaa ja osaan ei. Vastaavasti kolme oppilasta vahvisti käsitystään siitä, että tiettyjä palveluja tai etuja saadakseen on pakko suostua datankeruuseen.

Kolme oppilasta lisäsi haastattelun jälkeen rasteja käyttämiensä yksityisyyttä suojaavien keinojen listaan. Tämä voi kertoa joko huolimattomuudesta lomaketta alun perin täyttäessä tai uusien keinojen käyttöönotosta ensimmäisen lomakkeen täytön jälkeen, ehkä jopa sen ansiosta. Eri dataa kerääviä tahoja koskien taas muutoksia teki viisi oppilasta. Kaksi heistä muutti kaikki vastauksensa positiivisempaan suuntaan, eli ”ei”-vastauksesta joko ”kyllä”- tai ”en osaa sanoa” -vastauksiksi. Muilla kolmella oli vain pari hyvin vähän merkittävää muutosta.

Huolta koskien mieltänsä muutti vain neljä oppilasta, kolme heistä vähemmän ja yksi enemmän huolestuneeseen suuntaan. Mielenkiintoista näissä vastauksissa oli se, että kolme niistä muuttui kaksi yksikköä – eli aika voimakkaasti – asteikolla yhdestä viiteen. Nämä kolme muutosta tapahtuivat myöskin niin, että vastaaja vaihtoi vastaustaan samanmielisyydestä erimielisyyteen tai päinvastoin, ja neljäskin muutos oli siirtymä ”ei eri eikä samaa mieltä” -vastauksesta selvempään mielipiteeseen. Kahden yksikön muutoksia esiintyi toki muissakin kysymyksissä, mutta ei yhtä tiuhaan.

Kaiken kaikkiaan mielipidemuutokset ovat kuitenkin jo valmiiksi pienessä määrällisessä aineistossa niin mitättömiä, ettei niistä kannata tehdä pitemmälle vedettyjä

johtopäätöksiä. Lisäksi yksilökohtaiset muutokset ovat käytännössä luettavissa myös haastatteluissa kuulluista mielipiteistä, joten mitään uusia havaintoja niiden pohjalta ei pysty tekemään. Se, että muutosta on ja ennen kaikkea mielikuvia koskevassa osiossa (Liite 1, ensimmäiset kuusi kysymystä) vielä niin paljon (87 vastauksesta 34 muuttunut), on silti itsessään erittäin huomionarvoista ja viimeistään vahvistaa hypoteesini käytettävän metodin vaikuttavuudesta tuloksiin.

Se mikä kuitenkin todella jää ihmetyttämään, on että muutamat vastaajat eivät lomakkeissaan vaihtaneet vastaustaan, vaikka haastattelussa osoittivat päinvastaista mielipidettä ja jopa myönsivät sen. Toki vastaajien motivaatiota ja heidän vastaustensa luotettavuutta täytyy arvioida etenkin näin nuorten vastaajien tapauksessa, mutta mielestäni tähän liittyvistä ongelmista ei tässä yhteydessä ollut kyse. Herää siis kysymys, onko metodin vaikuttavuus niin vahva, että edelleen haastattelun jälkeen jumittuu ymmärtämään lomakkeen kysymykset toisin kuin tutkija oli tarkoittanut. Selvin esimerkki tästä hämmästelystä aiheesta oli oppilas, joka alun perin ilmoitti olevansa hyvin huolissaan datankeruusta: Haastatteluissa hän kuitenkin osoitti välinpitämättömyyttä yksityisyyttä kohtaan ja sanoi etteivät datankeruun haitat kiinnosta häntä. Kaiken tämän jälkeenkään hän ei kuitenkaan muuttanut lomakkeen vastausta huolesta, vaikka yhden muun muutoksen vastauksiinsa tekikin.

Haastattelujen myötä tarjoutui yllättäen myös yksi irrallinen lisänäkökulma mielipidemuutoksiin: neljä haastattelemaani abiturienttia olivat olleet koulussa jo keväällä 2018, jolloin myös olin sattumalta haastatellut heitä saman aiheen tiimoilta kandidaatintutkielmaani (Päätalo 2018) varten. Tuolloin hahmottelin oppilaiden suhtautumista datankeruuseen myönteisyyden, kielteisuuden ja välinpitämättömyyden välillä, mikä tarjoaa pienen mahdollisuuden yksilökohtaiseen ajalliseen vertailuun. Kahden vuoden takaiset vastaukset yllättivät kuvaamalla tämänkertaisia haastatteluita niin hyvin, että olisivat yhtä hyvin voineet olla tämänkertaisen haastattelujen yhteydessä tehtyjä. Toisin sanottuna mielipiteet olivat pysyneet vakaina, vaikka haastattelujen välille oli mahtunut aihetta koskevaa uutta tietoa ja merkittäviä tapahtumia, kuten Cambridge Analytica -kohu. Yksi poikkeus kuitenkin oli, ja sen kyseinen oppilas nostikin esiin tämänkertaisessa haastattelussa:

Mulla itellä on hieman muuttunu siitä mitä viime kerralla puhuttiin. Niin, sillohan mulla oli se justii sillai että mahdollisimman vähän tietoja kaikille yhtiöille. Mut nyt mä oon tehny niinku 180-asteisen käännöksen siinä asiassa, eli mahdollisimman paljon, mutta vain Googllelle. (Mies, 21, ei lomakevastauksia)

Kyseinen oppilas oli jo kaksi vuotta sitten hyvin valveutunut ja tarkka yksityisyytensä sekä datankeruun suhteen. Tämä ei edelleenkään ollut muuttunut, vaikka suhtautuminen olikin vaihtunut positiivisemmaksi: hän oli edelleen selvästi tarkkana, vaikka olikin mieltynyt Googlen monipuolisiin ja hyviin palveluihin ja siksi halusi tarjota dataansa sovellusten kehittämiseksi ja palvelujen mahdollistamiseksi. Lisäksi hän oli kiinnostunut datankeruun luomasta omaa itseä koskevasta statistiikasta ja perusteli yksilölle voivan koitua haittaa tekoälyn hänestä muovaaman kuvan vääristymisestä, mikä taas voi tapahtua ellei tekoäly saa riittävästi lähdemateriaalia käyttäjästä. Voisi sanoa, että mielipide oli muuttunut perustellusti, ja taustalla vaikuttava asenne oli kuitenkin pysynyt samana.

Näiden neljän oppilaan antaman otoksen mukaan suhtautuminen ja toimintatavat eivät tätä yhtä poikkeusta lukuun ottamatta olleet kahdessa vuodessa käytännössä muuttuneet. Kuten aiemmin totesimme ympäristön asteittaisen muutoksen yhteydessä, pitemmällä aikavälillä suurimman osan toimintatavat ja suhtautumiset saattavat kuitenkin muuttua. Vastaavaa yksilöllistä ajallista vertailua sisältävää tutkimusta ei ole itselleni tullut vastaan, joten siinä on yksi mahdollinen jatkotutkimuskohde yksityisyyskäsitysten saralla. Yksilölliset suhtautumisen muutokset johtuvat teknologian kehityksen ja sitä myöten tutkimamme kohteen kehityksestä sekä ympäröivän yhteiskunnan muutoksesta. Vaikutukset mihin tahansa kuvion 12 vaiheeseen saavat aikaan muutosta sitä seuraavissa vaiheissa: esimerkiksi ymmärryksen lisääntyminen muokkaa havaintoja ja sitä kautta käsityksiä, itse ilmiön muutos muokkaa niin ikään käsityksiä ja sitä kautta riskiarviota, ja muuttuvat ulkoiset häiriöt muokkaavat päätöksentekoprosessia, joka johtaa lopulliseen toimintaan. Yksityisyysparadoksin tutkimukselle asettaa haasteensa siis myös tutkimuskohteen ja ihmisiin kohdistuvien ulkoisten vaikuttimien jatkuva muutos.

5 Lopuksi

Tässä tutkimuksessa olen tutkinut sitä, ovatko nuoret huolissaan datankeruusta sekä yksityisyydestään internetissä, tekevätkö he asioita yksityisyyttään edistääkseen, ja mikäli havaitut riskit eivät saa aikaan toiminnan niihin mukauttamista, niin mistä tämä johtuu. Taustoitin tutkimusta yksityisyysparadoksin käsitteellä (esim. Barnes 2006, Barth & de Jong 2017) ja olemassa olevilla teorioilla (Dienlin & Trepte 2015, Gerber & al. 2018) sen selitykseksi. Vertailupohjaksi omille aineistoilleni käytin useita niin määrällisiä kuin laadullisiakin tutkimuksia Euroopasta ja Pohjois-Amerikasta (esim. Raynes-Goldie 2010, Kennedy & al. 2015, Sirkkunen & Haara 2017, Pew Research Center 2019). Ensisijaisen hypoteesini mukaan osasyys tutkitulle paradoksille olisi pääasiallisesti metodologinen, ja että laadullinen tarkastelu toisi määrällisiä aineistoja luotettavampaa tietoa aiheesta. Lisäksi esitin datankeruun olevan mahdollisesti leimautunut negatiiviseksi asiaksi muun muassa dystooppisten elokuvien ja skandaaliuutisoinnin myötä. Näiden hypoteesien ohella halusin muutenkin kartoittaa syitä yksityisyysparadoksin olemassaololle.

Aloitin asian tutkimisen yksityisyyshuolia koskevien tutkimusten tarkastelulla vertaillen laadullisia ja määrällisiä tutkimuksia keskenään sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa eri aikoina. Tärkeimmät havainnot tästä kirjallisuuskatsauksesta olivat:

- Kuluneella vuosikymmenellä trendinä on ollut huolestuneisuuden lisääntyminen.
- Tutkimusten vertailu tukee epäilystä siitä, että käytetty metodi vaikuttaa saatuun lopputulokseen ja todellisen huolen määrä on pienempi kuin mitä määrälliset aineistot antavat ymmärtää.
- Huoli ja kokemus yksityisyyden toteutumisesta ovat hyvin yksilöllisiä sekä moniulotteisia käsitteitä. Tämä tekee yleistämisestä ja yksilöiden välisestä vertailusta hankalaa.

Aiempien tutkimusten kartoittamisen jälkeen toteutin oman tutkimukseni, jossa ensin teetin Suomen Kristillisen Yhteiskoulun lukion oppilailla kyselylomakkeen ja myöhemmin haastattelin ryhmähaastatteluissa noin puolia vastanneista samojen kysymysten tiimoilta. Kyselyaineiston analyysistä nousivat seuraavat tärkeät havainnot:

- Pintapuolinen kysely ei nostanut esiin johdonmukaisuuksia erilaisten kokemusten, suhtautumisen ja toimintojen välillä, mikä puhuu yksilöllisten syy-seurausketjujen sekä laadullisen tutkimuksen tarpeen puolesta.
- Myöhemmin haastattelutkin vahvistivat kyselyaineistossa luettavissa olevaa vahvaa kokemusta siitä, että datankeruu on näennäisesti vapaaehtoista, mutta käytännössä siihen on painostettu suostumaan ”vapaaehtoisesti” voidakseen elää normaalia elämää.
- Kerätyn datan haltijan luotettavana pitäminen vaikuttaa riippuvan toimijan julkisesta tai kaupallisesta luonteesta sekä koti- tai ulkomaisuudesta.

Tärkeimmän aineistoni eli haastatteluaineiston analyysi vahvisti monia kyselyssä havaittuja teemoja, mutta toi esiin myös ristiriitaisuuksia. Huomionarvoisimmat löydökset olivat seuraavat:

- Populaarikulttuurilla ja skandaaliuutisoinnilla on selvä virheellisiä mielikuvia luova ja siten leimaava vaikutus datankeruuseen.
- Oppilaat olivat todellisuudessa vähemmän huolissaan datankeruusta kuin olivat kyselyssä antaneet ymmärtää. Lisäksi haastattelujen jälkeen lomakevastauksiin tuli hyvin paljon muutoksia, mikä vahvistaa metodin vaikuttavuuden sekä kvantitatiivisten metodien sopimattomuuden syvempien ajatusmallien kartoittamiseen.
- Huoleksi nimitetään ja tulkitaan myös muita tunteita, asenteita ja suhtautumistapoja. Näin ollen vain pieni vähemmistö on oikeasti huolissaan, ja karkeasti sanottuna puolella ei huolta esiinny käytännössä ollenkaan.
- Yksityisyyttä edesauttavat toiminnot ovat yleisemmin ympäristöstä omaksuttuja rutiineja, kuin tiedostettuja huolen aikaan saamia toimintoja.
- Yksityisyysparadoksissa huomiota tulisi laajentaa huolesta jo aikaisempaan vaiheeseen syy-seurausketjua ja tarkastella pikemminkin havaittujen ongelmien ja toiminnan välistä suhdetta.
- Edellä mainitussa suhteessa esiintyvät ”epäloogisuudet” selittyvät yksilöllisesti lukuisilla samanaikaisilla syillä, jotka jakautuvat neljään kategoriaan: tietoinen vaihtokauppa, sosiaalinen ja yhteiskunnallinen paine, vaikuttimet päätöksentekoprosesseissa sekä tutkimusten metodologia.

Tutkimus osoitti molemmat hypoteesini tosiksi ja tärkein sen tuottamista löydöksistä on käytetyn metodologian suuri vaikutus saatuaan lopputulokseen: Tämä

tutkimus osoittaa, että yksityisyysparadoksia tutkittaessa tulisi käyttää ensisijaisesti laadullisia menetelmiä. Määrälliset menetelmät soveltuvat ainoastaan hyvin pintapuolisten, faktisten ”kyllä tai ei” -asioiden kartoittamiseen, ja silloinkin kysymysten täytyy olla erittäin yksiselitteisiä ja selkeitä. Tässä on monissa aiemmissa tutkimuksissa epäonnistuttu. On kuitenkin huomioitava, että metodologiset syyt eivät yksinään selitä yksityisyysparadoksin olemassaoloa, ja siksi on huomioitava muut tässä tutkimuksessa eriteltyt syyt, joihin syvällisempi jatkotutkimus on aiheellista kohdistaa.

Kriittisenä katsauksena oman tutkimuksen onnistumiseen ja luotettavuuteen täytyy nostaa esiin kyselyaineiston hyvin pieni laajuus sekä mahdollinen johdattelevuus haastatteluissa. Kyselyaineistosta ei todellakaan voi tehdä yleistäviä johtopäätöksiä tai sen yhteydessä puhua tilastollisesta merkitsevyydestä, joten olen pyrkinyt käyttämään sitä vain viitteellisesti ja tukemaan haastatteluissa havaittuja asioita tai vaihtoehtoisesti tuomaan esiin metodologisia ristiriitaisuuksia. Mitä johdattelevuuteen taas tulee, koin haastavaksi pysytellä neutraalina avoimessa haastattelutilanteessa, jossa olin itse mukana keskustelijana yhdessä asioita pohtiessamme. Tämä korostui ryhmissä, joissa oppilaiden suun auki saaminen oli aluksi hiukan haasteellista. Huomasin tehneeni tämän suhteen joitakin virheitä ja saatoin siten ohjata heidän ajatteluaan hivenen tiettyyn suuntaan, mutta pitäydyin kuitenkin ”asettamasta sanoja haastateltavien suuhun”. Pääsääntöisesti nuoret veivät alkukankeuden jälkeen keskustelua eteenpäin ja nostivat yllättävänkin usein itse esiin asioita ja teemoja, joita odotin tai joihin olisin joka tapauksessa vienyt keskustelun myöhemmin.

Oman vaikuttavuuden lisäksi on arvioitava muita haastattelutilanteen mukanaan tuomia vaikuttimia ja edellisessä luvussa pohtimaani vastaajien motivaatiotasoa. Erityisesti tämän tutkimuksen kohdalla mietityttää se, että vastaavatko haastateltavat niin kuin itse ajattelevat, vai mitä uskovat haastattelijan haluavan kuulla? Haastattelutilanteissa nuoret keskustelivat etäisen iäkkään tutkijan sijaan itseään vain hiukan vanhemman, aiheesta luultavasti heitä enemmän tietävän henkilön kanssa: tästä asetelmasta saattaa syntyä luontainen kunnioitus haastattelijaa kohtaan ja siksi halu vastata häntä miellyttävällä tavalla. Yhden ryhmän kanssa epäilin myös halua vastata samoin toisten haastateltavien kanssa. 16-vuotiaista oppilaista koostuvassa ryhmässä useat oppilaista olivat ilmeisesti hyviä kavereita keskenään ja heiltä kuuli huomiota herättävän usein kommentteja, joiden mukaan vastaaja ajatteli ”vähän samalla tavalla” kuin viimeksi puhunut. Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin selvästi motivoituneita haastattelutilanteista, joten ei ole aiheellista epäillä sen takia vääristyneitä vastauksia,

joskin muutamat ilmeisesti persoonallisuudeltaan hiljaisemmat oppilaat eivät olleet niin paljon äänessä.

Tämä tutkimus yhdessä aiempien teorioiden kanssa kattaa yleisellä tasolla yksityisyysparadoksin syitä melko hyvin. Hyödyllistä jatkotutkimusta voisi kohdistaa muun muassa huolen yksilölliseen muodostumiseen ja datankeruuseen liittyvään affektiivisuuteen. Huolta koskien voitaisiin kysyä muun muassa onko huoli aiheellista, ja mikäli ei, niin miten se syntyy? Turhan huolen ja pelon ilmapiiri voi olla yksilön hyvinvoinnille haitallista ja lietsoa ympärilleen myös turhaa hysteriaa. Affektiivisuuden tutkimuksessa taas voitaisiin syventyä paremmin siihen, mitä julman optimismin mekanismit datankeruun yhteydessä tarkoittavat ja miten eri syistä kumpuavia riippuvuuksia syntyy. Ovatko nuo riippuvuudet haitallisia ja miten niihin voi vaikuttaa tai niitä ennaltaehkäistä? Esimerkiksi näissä molemmissa aihepiireissä mennään niin syvälle henkilökohtaisiin asioiden vaikutussuhteisiin, että metodiksi soveltuisivat luultavasti paremmin yksilöhaastattelut. Myös ulkoisten häiriöiden vaikuttavuus päätöksentekoon olisi tutkimuskohteena kiinnostava.

Laajennettaessa tutkimuskohdetta yksityisyysparadoksista datankeruuseen ylipäätään, syntyy yhteiskunnallisella tasolla erittäin tärkeitä tutkimuskohteita, kuten kuplautuminen sekä populaarikulttuurin ja skandaaliuutisoinnin vaikuttavuus ihmisten mielikuviin. Kuinka haitallisia nämä ilmiöt ovat ja voidaanko niitä ennaltaehkäistä? Päällimmäisenä tutkimuksesta jää käteen tuntu siitä, että datankeruun suhteen elämme epätietoisuuden sekä ristiriitaisen, ylitsevuotavan ja epäselvän informaation keskellä. Ihmiset kaipaavat selvyttä siitä mikä on totta, kehen voi luottaa ja miten kannattaa toimia. Tässä tarvitaan ennen kaikkea avoimuutta alan toimijoilta sekä rehellisyyttä ja selkeyttä medialta ja viestinnältä. Se, onko tämä mahdollista nykypäivän yhteiskunnassa, jää nähtäväksi.

Lähteet

Aamulehti, "Facebook-skandaali laajenee – yhtiö uskoo nyt, että 87 miljoonan Facebook-käyttäjän tietoja on luovutettu analytiikkayhtiölle", 4.4.2018.

<https://www.aamulehti.fi/a/200856468> (haettu 2.10.2019)

Barnes, Susan B. (2006) A privacy paradox: Social networking in the United States. *First Monday* vol. 11:9.

Barth, Susanne & de Jong, Menno D.T. (2017) The privacy paradox – Investigating discrepancies between expressed privacy concerns and actual online behavior – A systematic literature review. *Telematics and Informatics* vol. 34:7, 1038–1058.

Bedrick, Benjamin; Lerner, Barbara & Whitehead, Bryan (1998) The privacy paradox: Introduction. *News Media and the Law* vol. 22:2, 1–3.

Berlant, Lauren (2011) *Cruel Optimism*. Durham: Duke University Press.

Black Mirror (2016) *Nosedive*. Tv-sarjan jakso. Ohjaus Joe Wright. Iso-Britannia.

Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.

Business Insider, "Mark Zuckerberg tells Congress it's a 'conspirace theory' that Facebook uses your microphone to spy on you", 11.4.2018.

<https://www.businessinsider.com/facebook-does-not-use-your-microphone-to-spy-on-you-zuckerberg-2018-4?r=US&IR=T> (haettu 29.1.2020)

Dienlin, Tobias & Trepte, Sabine (2015) Is the privacy paradox a relic of the past? An in-depth analysis of privacy attitudes and privacy behaviors. *European Journal of Social Psychology* vol. 45:3, 285–297.

Euroopan komissio (2007) *Eurobarometer 67.2 – Variable Report*.

Euroopan komissio (2011) *Special Eurobarometer 359. Attitudes on Data Protection and Electronic Identity in the European Union*.

https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_359_en.pdf

Euroopan komissio (2015) *Special Eurobarometer 431. Data Protection*.

https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_431_en.pdf (haettu 17.10.2019)

Euroopan komissio (2019) *Special Eurobarometer 487a. The General Data Protection Regulation*. <https://cnpd.public.lu/dam-assets/fr/actualites/international/2019/ebs487a-GDPR-sum-en.pdf> (haettu 10.10.2019)

Facebook, "Facebook Does Not Use Your Phone's Microphone for Ads or News Feed Stories", 2.6.2016. <https://about.fb.com/news/h/facebook-does-not-use-your-phones-microphone-for-ads-or-news-feed-stories/> (haettu 29.1.2020)

Festinger, Leon (1957) *A Theory of Cognitive Dissonance*. Evanston, Ill: Row, Peterson.

- Gerber, Nina; Gerber, Paul & Volkamer, Melanie (2018) Explaining the privacy paradox: A systematic review of literature investigating privacy attitude and behavior. *Computers & Security* vol. 77, 226–261.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kennedy, Helen; Elgesem, Dag & Miguel, Cristina (2015) On fairness: User perspectives on social media data mining. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies* vol. 23:3, 270–288.
- Marwick, Alice E. & boyd, danah (2014) Networked privacy: How teenagers negotiate context in social media. *New Media & Society* vol. 16:7, 1051–1067.
- Matikainen, Janne (2009) *Sosiaalisen ja perineisen median rajalla. Viestinnän laitoksen tutkimisraportteja 3/2009*. Helsingin yliopisto: Viestinnän tutkimuskeskus CRC. http://www.helsinki.fi/crc/Julkaisut/sosiaalisen_ja_perinteisen_median_rajalla_raportti.pdf (haettu 27.9.2019)
- Murumaa-Mengel, Maria; Pruulmann-Vengerfeldt, Pille & Laas-Mikko, Katrin (2014) *The Right to Privacy as Human Right and Everyday Technologies. Methodology and Results of the Study*. University of Tartu.
- Pew Research Center (2007) *Digital Footprints. Online identity management and search in the age of transparency*. <https://www.pewresearch.org/internet/2007/12/16/digital-footprints/> (haettu 28.11.2019)
- Pew Research Center (2010) *Reputation Management and Social Media. How people monitor their identity and search for others online*. <https://www.pewresearch.org/internet/2010/05/26/reputation-management-and-social-media/> (haettu 28.11.2019)
- Pew Research Center (2013) *Anonymity, Privacy and Security Online*. <https://www.pewresearch.org/internet/2013/09/05/anonymity-privacy-and-security-online/> (haettu 14.11.2019)
- Pew Research Center (2014) *Public Perceptions of Privacy and Security in the Post-Snowden Era. Few see core communications channels as "very secure" places to share private information*. <https://www.pewinternet.org/2014/11/12/public-privacy-perceptions/> (haettu 16.10.2019)
- Pew Research Center (2019) *Americans and Privacy: Concerned, Confused and Feeling Lack of Control Over Their Personal Information*. <https://www.pewresearch.org/internet/2019/11/15/americans-and-privacy-concerned-confused-and-feeling-lack-of-control-over-their-personal-information/> (haettu 28.11.2019)
- PTT, "Kiinan sosiaalinen luottoluokitusjärjestelmä", 24.8.2018. <https://www.ptt.fi/ajankohtaista/uutiset/kiinan-sosiaalinen-luottoluokitusjarjestelma.html> (haettu 29.1.2020)

Päätaalo, Joonas (2018) *Huolta, myönteisyyttä vai välinpitämättömyyttä? Laadullinen näkökulma nuorten yksityisyyskäytäisiin verkossa*. Turun yliopisto. Kandidaatintutkielma.

Raynes-Goldie, Kate (2010) Aliases, creeping and wall cleaning: Understanding privacy in the age of Facebook. *First Monday* vol. 15:1.

Sarikakis, Katharine & Winter, Lisa (2017) Social Media Users' Legal Consciousness About Privacy. *Social Media + Society* vol. 3:1.

Sirkkunen, Esa (2015) *Raportti yksityisyys-kyselytutkimuksen tuloksista*. Tampereen yliopisto.

Sirkkunen, Esa (2016) Yksityisyys valvonnan verkoissa. *Media & viestintä* vol 39:2, 117–136.

Sirkkunen, Esa & Haara, Paula (2017) *Yksityisyys ja notkea valvonta. Yksityisyys ja anonymiteetti verkkoviestinnässä -projektin loppuraportti*. Tampereen yliopisto.

Snowden (2016) Elokuva. Ohjaus Oliver Stone. USA.

Taddicken, Monica (2012) Privacy, Surveillance, and Self-Disclosure in the Social Web: Exploring the User's Perspective via Focus Groups. Teoksessa Fuchs & al. (toim.) *Internet and Surveillance. The Challenges of Web 2.0 and Social Media*. New York: Routledge, 255–272.

Taddicken, Monica (2014) The 'Privacy Paradox' in the Social Web: The Impact of Privacy Concerns, Individual Characteristics, and the Perceived Social Relevance on Different Forms of Self-Disclosure. *Journal of Computer-Mediated Communication* vol. 19:2, 248–273.

The Great Hack (2019) Dokumenttielokuva. Ohjaus Jehane Noujaim & Karim Amer. USA.

The Guardian, "Facebook bug turns on iPhone camera when users scroll through their feed", 12.11.2019. <https://www.theguardian.com/technology/2019/nov/12/facebook-bug-iphone-camera-access> (haettu 29.1.2020)

Vilkka, Hanna (2007) *Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet*. Jyväskylä. Gummerus.

Young, Alyson Leigh & Quan-Haase, Anabel (2013) Privacy protection strategies on Facebook. *Information, Communication & Society* vol. 16:4, 479–500.

Zednik, Carlos (2019) *Solving the Black Box Problem: A Normative Framework for Explainable Artificial Intelligence*. arXiv.org. <https://arxiv.org/pdf/1903.04361.pdf> (haettu 16.1.2020)

Liitteet

Liite 1: Kyselylomake

Joona Päätaalo
Mediatutkimuksen maisteriopiskelija
Turun yliopisto
jmpaat@utu.fi

***Tämä kysely** on osa pro gradu -tutkielmaa koskien nuorten suhtautumista yksityisyyteen sekä henkilödatan keräämiseen internetissä. Kyselyn vastauksia käsitellään anonyymisti eikä niitä julkaista tunnistettavassa muodossa. Osa vastaajista pääsee myöhemmin osallistumaan haastatteluun. Valmis tutkielma tullaan julkaisemaan Turun yliopiston UTUPub-julkaisuarkistossa.*

***Datankeruu** tarkoittaa toimintaa, jossa eri tahot keräävät tietoa internetin käyttäjistä ja heidän internetkäyttäytymisestään. Toiminnan tavoitteena on esimerkiksi markkinoinnin sekä palveluiden käyttökokemuksen parantaminen internetin palveluntarjoajilla (esim. Google & Facebook), yrityksillä, pankeilla, sairaaloilla jne.*

Nimi (esim. Joona P.): _____

Nimiä ei julkaista, vaan niitä käytetään vastausten vertailuun mahdollisessa haastatteluvaiheessa.

Ikä: _____

Lue seuraavat väittämät ja vastaa niihin oman mielipiteesi perusteella:

”Olen hyvin perillä siitä, minkälaista tietoa sosiaalisen median palvelut, verkon selainohjelmat tai verkko-operaattorit keräävät minusta internetissä.”

- ☐ 1 Täysin samaa mieltä
- ☐ 2 Jokseenkin samaa mieltä
- ☐ 3 Ei samaa eikä eri mieltä
- ☐ 4 Jokseenkin eri mieltä
- ☐ 5 Täysin eri mieltä

”Olen huolissani siitä, että internetin käytöstä kerätään yhä enemmän tietoa eri tarkoituksiin, muun muassa mainonnan suuntaamiseen.”

- ☐ 1 Täysin samaa mieltä
- ☐ 2 Jokseenkin samaa mieltä
- ☐ 3 Ei samaa eikä eri mieltä
- ☐ 4 Jokseenkin eri mieltä
- ☐ 5 Täysin eri mieltä

”Voin kontrolloida, mitä tietoja minusta päätyy internetiin.”

- ☐ 1 Täysin samaa mieltä
- ☐ 2 Jokseenkin samaa mieltä
- ☐ 3 Ei samaa eikä eri mieltä
- ☐ 4 Jokseenkin eri mieltä
- ☐ 5 Täysin eri mieltä

”Henkilötietoja kerätään joka tapauksessa, en voi tehdä asialle mitään.”

- ☐ 1 Täysin samaa mieltä
- ☐ 2 Jokseenkin samaa mieltä
- ☐ 3 Ei samaa eikä eri mieltä
- ☐ 4 Jokseenkin eri mieltä
- ☐ 5 Täysin eri mieltä

”On pakko suostua henkilötietojen luovuttamiseen, jotta pääsee käyttämään joitain palveluita tai saa muita etuja.”

- ☐ 1 Täysin samaa mieltä
- ☐ 2 Jokseenkin samaa mieltä
- ☐ 3 Ei samaa eikä eri mieltä
- ☐ 4 Jokseenkin eri mieltä
- ☐ 5 Täysin eri mieltä

”Henkilötietojen suoja ei ole minulle tärkeä, koska minulla ei ole mitään salattavaa.”

- ☐ 1 Täysin samaa mieltä
- ☐ 2 Jokseenkin samaa mieltä
- ☐ 3 Ei samaa eikä eri mieltä
- ☐ 4 Jokseenkin eri mieltä
- ☐ 5 Täysin eri mieltä

Vastaa myös seuraaviin kysymyksiin omien toimintatapojesi ja uskomuksiesi mukaan:

Merkitse kaikki toimenpiteet, joita olet tehnyt suojellaksesi yksityisyyttäsi internetissä. Oletko:

- ☐ Käyttänyt eri salasanoja eri verkkopalveluissa
 - ☐ Välttänyt julkisten, avoimien wi-fi-verkkojen käyttöä
 - ☐ Käyttänyt selainta anonyymisti (ns. incognito-tila / ”yksityinen selaus”)
 - ☐ Tuhonnut sivuhistoriaa tai evästeitä (cookies)
 - ☐ Säättänyt verkkopalvelun tai muun sovelluksen yksityisyysasetuksia tiukemmiksi
 - ☐ Jättänyt julkaisematta kuvia tai videoita joista voitaisiin tunnistaa ihmisiä
 - ☐ Jättänyt ottamatta käyttöön tai lopettanut käyttämästä joitakin palveluita niiden puutteellisen yksityisyydensuojan vuoksi
 - ☐ Muu:
-

Uskotko, että henkilökohtaiset tietosi ovat turvassa seuraavien tahojen digitaalisissa palveluissa ja tietokannoissa?

	Kyllä	Ei	En osaa sanoa
Kaupungin tai valtion hallinto Suomessa	☐	☐	☐
Koulutuslaitos (esim. lukio/yliopisto)	☐	☐	☐
Terveystieteiden tutkimuslaitos (esim. sairaala/terveysasema)	☐	☐	☐
Talouden alan laitos (esim. pankki/vakuutusyhtiö)	☐	☐	☐
Kotimaiset verkkokaupat	☐	☐	☐
Ulkomaiset verkkokaupat	☐	☐	☐
Google	☐	☐	☐
Facebook	☐	☐	☐
Vieraan valtion turvallisuuspalvelu (esim. NSA)	☐	☐	☐

Kiitos tutkimukseen osallistumisesta!

Liite 2: Haastattelurunko

Kysymyksiin liitetyt aikamääreet ovat viitteellisiä.

1. Aloitus: *Haastattelu äänitetään, mutta sitä ei julkaista missään. Vastauksia käsitellään anonyymisti.* (5 min)
2. Lämmittely: Mitä hyötyjä/haittoja datankeruusta on?
 - Listataan paperille puolesta/vastaan (10 min)
3. Millaisen kuvan populaarikulttuuri ja skandaaleista uutisointi antavat datankeruusta? (10 min)
 - Miten suhtaudut mediakohuihin?
 - Voiko yleinen kuva datankeruusta olla leimautunut?
4. Mitä huoli yksityisyydestä tarkoittaa teille käytännössä? Miten se ilmenee arjen tasolla? *Jätä kysymys ilmoille ja täsmennä tarvittaessa:* (15 min)
 - Asenne / huoli / toiminta? (**Metodologia syynä**)
5. Miksi käytätte ongelmalliseksi koettuja palveluja, vaikka huolta olisikin? *Jätä kysymys ilmoille ja ehdota seuraavia tarvittaessa:* (30 min)
 - Datankeruulle ei voi mitään?
 - Ei ole salattavaa?
 - Käytöstä enemmän hyötyjä kuin haittoja? (**Vaihtokauppa syynä**)
 - Sosiaalinen inkluusio? (**Sosiaalinen paine syynä**)
 - Abstraktit vs. konkreettiset tilanteet? (**Päätöksentekoprosessi syynä**)
6. Yhteenveto: Koetteko olevanne aiheesta samaa mieltä kuin aluksi?
Korjataan/täytetään lomakkeet värikynillä uudelleen. (5 min)
 - Huoli \neq asenne, huoli & reiluuden kokemus